mülkiyeliler birliği dergisi

YIL 1967

KALKINMA VE SANAYİ

İÇİNDEKİLER

Gelecek Sayımız — Mülkiyeliler Birliği Ödülüne Katılınız — Önemli Duyuru — Kaybettiklerimiz — Olaylar — Bütün Mülkiyelilerin Dikkatine.

Sayın Okurlar

Bu sayımızda, sizlere, ekonomik kalkınmanın en önemli unsurlarından sanayie ait başlıca konuları sunmaktayız. Nazarî ve tatbikî görüşlerin bir arada yer aldığı sütunlarımızın, bazı gerçeklere ışık tutacağını umuyoruz.

*
* *

Bir yıla yakındır incelenmesi devam eden (İdarî Teminat) konusu, çeşitli meslek kurul ve mensubunun mütalealarι alındıktan sonra nihai şeklini almış bulunuyor.

Hazırlanmış olan Kanun teklifi'ni bu sayımızda bilgilerinize sunuyoruz. Konu derhal T. B. M. M. ne intikal ettirilecektir.

*
* *

Meslekî çalışmalar idarî ve malî bölümlerde devam ettirilmektedir. Bu cümleden olarak Vali ve Kaymakam ödeneklerinin diğer emsalleri seviyesine çıkartılması çalışmaları, diğer meslekî teşekküllerle elbirliği edilerek, son safhaya getirilmiştir. Millet Meclisi İçişleri Komisyonundan geçen tasarı şu günlerde Bütçe Plân Karma Komisyonunda görüşülerek ve bunu müteakip Genel Kurula getirilecektir. Neticeden ümitli olduğumuzu ifade edebiliriz.

*
* *

Son günlerde Viranşehir'de bir genç kardeşimizin ölümüyle sona eren olaylar zinciri hepimizi son derece üzmüş bulunuyor.

Konunun tam manasiyle aydınlatılabilmesi için mahallen tetkiki lüzumlu gören Birliğimiz, İdareci - Avukat Mustafa İlhan arkadaşımızı Tarsus ve Viranşehire yollıyarak olayı tahkik ettirmiş ve verilen rapor üzerine konuyu tetkik eden Yönetim Kurulumuz, İdarî yönden görülen kusurları İçişleri Bakanlığına duyurmuştur.

Olayla ilgili bir yazıyı iç sayfalarımızda bulacaksınız.

Saygılarımızla..

MÜLKİYELİLER BİRLİĞİ

Mevzuatımızda Sanayi ve Sanayici Tarifleri

Muzaffer UYGUNER
Başbakanlık Kanunlar ve Kararlar
Tetkik Dairesi Üyesi

Bugün, memleketimizde herkesin birleştiği bir sanayi tarifi yoktur. Öğretim kurumlarında okutulan kitaplarda ve ders notlarında da bir tarife rastlamak mümkün değildir. Çeşitli yerlerde görülen tarifler işi hep bir yanından tutmakta, sözgelişi «bu kanuna göre sanayi...», «bu kanuna göre sanayici..» ya da «bu karara göre sanayi müesseseleri..» gibi deyimlerle başlayan bir tarif yapılmaktadır. Zaman zaman, bazı anlaşmazlıklar çıkınca, Sanayi Bakanlığından sanayicinin tarifi olup olmadığı sorulur. Sanayicinin kesin, herkesce bilinen ve üzerinde anlaşılan bir tarifi olmadığı için kesin bir cevap verilemez bu sorulara.

Sanayi nedir, sanayici kimdir? sorularını hemen ve kesin olarak cevaplandırmak kolay değil elbette. Bütün dünyada da buna imkân yok. Çünkü sanayi ile küçük sanatı birbirinden kolaylıkla ayırdetmek kabil değil. Bu iki faaliyet arasındaki sınır, memleketlerin sınaileşme durumuna göre değişiklikler göstermektedir. Sözgelişi ABD nde tek bir gerçek kişi tarafından işletilen bir uçak imalât yerinde 1500 işçi dahi çalışsa orası küçük sanat işletmesi sayılmaktadır. Bizde de 1959 yılında yapılan sanayi envanterinde muharrik kuvvet kullanan işyerleri ile 5 ve daha fazla işçi çalıştıran işyerleri sanayi işyeri olarak kabul edilmiştir. 6948 sayılı kanunda ve bu kanundan alınarak envanter açıklamasında yer alan sanayi tarifi içine girdiği halde bazı işyerleri kapsam dışında bırakılmıştır. Bütün bu durumlar sanayi ve sanayici tarifinin güçlüklerini gösterir sanıyorum.

Sanayi ve sanayici tarifi konusunda Cumhuriyet Hükûmetinin ilk belgesi 1055 sayılı Teşviki Sanayi Kanunu'dur. Çeşitli tarihlerde toplanan Şûra ve Kongrelerde yapılmağa tevessül olunan tarifler genel bir tasvip görmemiş, bir sonuca varılamamıştır. Bu yazımızda mevzuatımızda yer alan tarifler üzerinde duracağız ve ortak noktaları belirtmeğe çalışacağız.

1. 1055 sayılı Teşviki Sanayi Kanunu :

Memleketimizde sanayi kurumlarının kurulmasını teşvik amaciyle 1927 yılında çıkarılan bu kanun, Osmanlı Hükûmeti zamanında tevessül olunup da çıkarılamayan kanundan daha ileri bir belgedir. Yıllar yılı yürürlükte kalmış, saanyicilere bazı imkânlar sağlamıştır. Bu kanunun sanayiimizin gelişmesinde olumlu bir rolü olup olmadığı tartışılabilir? Ancak konumuz bu değil bizim. Bu kanunun uygulanmasında sanayi nedir ve sanayici kimdir meselesi üzerinde durmamız gerektiğine göre, kanunun 1 inci maddesinde bulunan tarifi aşağıya alıyoruz :

«Daimî veya muayyen zamanlarda içinde makina veya âletler veya tezgâhlar ianesiyle herhangi bir madde veya kudretin evsaf veya eşkali kısmen veya

tamamen değiştirilip kıymetlendirilmek suretiyle toplu imalât vücuda getirilen ve bu maksada tahsis edilen yerler bu Kanuna göre sınaî müessese addolunurlar.»

Görülüyor ki burada **«bu kanuna göre»** deyimi kullanılmakta, geniş bir tarif yapılmamaktadır. Tarifte en önemli özellik **«toplu imalât»** deyimidir ki seri halde imalât yerine kullanılmıştır. O günkü şartlar içinde «kudret» in, yani enerjinin de düşünülmüş olması ileri bir adım olarak mütalâa edilebilir.

2. K/475 sayılı Karar :

Millî Korunma Kanununun 7 nci maddesine dayanılarak 15/10/1943 tarihli ve 2/20752 sayılı Kararname ile yürürlüğe konulan bu Karar, «lüzumlu görülecek faaliyete sevkedilmek, tesisatta iktiza eden tevsiler yaptırılmak ve imal ve işletme bakımından tadilâta tabi tutulmak maksatları ile sanayi müesseselerinin kontrol edilmeleri» amaciyle düzenlenmiştir. Bu Kararın 3 üncü maddesinde yer alan tarif şudur :

«Bu kararın tatbikatında devamlı olarak veya muayyen zamanlarda içinde âlet, tezgâh, makine, cihaz veya benzeri vasıtalar yardımı ile herhangi bir ham veya yarı işlenmiş maddenin veya kuvvetin fizik veya şimik mahiyet, vasıf veya şeklini değiştirerek kıymetlendiren istihsal yerleri sanayi müessesesi sayılır.»

Bu tarif aşağı yukarı 1055 sayılı kanundaki tarifin benzeridir. **«Devamlı olarak veya muayyen zamanlarda içinde»** şartı ikisinde de vardır ve baştaraflarında yer almıştır. 1055 sayılı kanundaki tarifte makine, âlet ve tezgâh sayıldığı halde K/475 de **«cihaz ve benzeri vasıtalar»** eklenmiş ve istihsal vasıtaları daha genişletilmiştir. 1055 sayılı kanunda yalnızca **«herhangi bir madde»** denildiği halde K/475 de «herhangi bir **ham veya yarı işlenmiş madde»** sözkonusudur. Bu da sanayi anlamındaki değişikliğin gelişmesini göstermektedir. «Kudret» sözcüğü yeni tarifde «kuvvet» olmuştur. Eski tarifte **«evsaf ve eşkâl»** in değiştirilmesi sözkonusu edilmekte, yeni tarifte bunlara **«mahiyet»** sözcüğü de eklenerek daha tam bir tarife varılmaktadır. Ayrıca bu mahiyet, vasıf ve şeklin «fizik ve şimik» olduğuna işaret olunmaktadır.

3. 5590 sayılı Kanun :

Bilindiği gibi 5590 sayılı Kanun, «Ticaret ve Sanayi Odaları, Ticaret Odaları, Sanayi Odaları, Ticaret Borsaları ve Ticaret ve Sanayi Odaları, Ticaret Odaları, Sanayi Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği Kanunu» dur. Biz burada 5590 sayılı kanun olarak kısaltıyoruz.

5590 sayılı kanunun sanayi odalarının kuruluşu ile ilgili 3 üncü maddesinde, «bu kanuna göre oda kurabilecek sanayicilerin vasıfları» ele alınmıştır. Bundan önceki iki tarifte sanayi kurumları ele alındığı halde burada «sanayici» ele alınmıştır. Buradaki tarifi de aşağıya alıyoruz :

«1. Makine, cihaz, tezgâh, alât ve diğer vasıtalar yardımıyle ham, yarı mamûl, tam mamûl herhangi bir maddenin veya enerjinin vasıf, terkip veya şeklini fizikî veya kimyevî surette az veya çok değiştirerek veya bu hammaddeleri işleyerek kıymetlendirmek suretiyle imâl veya istihsal yapanlar :

«2. Yılın fiilî çalışma günleri ortalamasına göre, muharrik kuvvet kullananlarda 5, kullanmayanlarda 10 kişi çalıştırmak.»

Bu tarif yapıldıktan sonra istisnaları da 5 noktada toplanarak belirtilmiştir. Tarif, daha önce verilen iki tariften pek farklı değildir. Öncekilerde bulunan «daimi veya muayyen zamanlarda içinde» deyimi kaldırılmış, ikinci bir bölüm olarak çalışan işçi ayıracı eklenmiştir. İkinci tarifteki **«benzeri vasıtalar»**, burada **«diğer vasıtalar»** olarak anılmıştır. Yarı mamul maddeden ayrı olarak «tam mamul» de tarifin bir unsuru olarak alınmıştır. «Kudret» ve «kuvvet» sözcükleri burada «enerji» olmuştur. Asıl önemli nokta, ikinci tarifte **«fizik ve şimik mahiyet, vasıf veya şeklini değiştirerek»** deyimi daha doğru şekilde bu tarife sokulmuş ve şu biçimi almıştır : «vasıf, terkip veya şeklini fizikî veya kimyevî surette az veya çok değiştirerek». Böylece ikincide madde ve enerjiye bağlanan fizik ve kimyasallık bu tarifte değiştirme ameliyesine bağlanmıştır ki doğrusunun bu olması gerekir. Bu tarifte «az veya çok» denilmek suretiyle daha bir genişlik yaratılmıştır. Ayrıca **«ham maddeleri işleyerek kıymetlendirmek»** de sanayi olarak kabul edilmiştir. Bu duruma göre sanayi ve sanayici tarifi daha da genişletilmiş oluyor.

4. 6802 sayılı Gider Vergileri Kanunu :

6802 sayılı Gider Vergileri Kanunu'na bağlı I işaretli ilk istihsal maddeleri tablosunun elektrik ve havagazı ile ilgili 11 inci pozisyonunun a bendine dahil ikinci parantez içindeki hükme göre,

« tamir ve montaj da dahil olmak üzere bir maddenin şeklinin, vasfının, terkîbinin ve hassasının değiştirilmesi suretiyle işlenmesi imâl ve istihsali ifade eder.»

Bu tarif, işi çok kısa yoldan halletmiştir. Makine, âlet, cihaz gibi istihsal araçlarını bir

yana bırakmış ve doğrudan doğruya imal ve bunun yanında istihsal vetiresi üzerinde durmuştur. Ayrıca bir de **«hassasının değiştirilmesi»** ibaresiyle hassa sözcüğü tarife eklenmiştir. Bu tarifin bir önemi de **«tamir ve montaj»** vetiresini imal ve istihsal saymasıdır.

5. 6948 sayılı Sanayi Sicil'i Kanunu :

Sanayi sicillinin düzenlenmesi ve yürütülmesi amaciyle yürürlüğe konulan 6948 sayılı kanunun 1 inci maddesinde de sanayi işyerlerinin tarif edildiğini görüyoruz :

«Bir maddenin vasıf, şekil, hassa veya terkibini makina, cihaz, tezgâh, âlet veya diğer vasıta ve kuvvetlerin yardımı ile veya sadece elemeği ile kısmen veya tamamen değiştirmek veya bu maddeleri işlemek suretiyle devamlı ve seri halinde imâl veya istihsal eden yerlerle madenlerin çıkarılıp işlendiği yerler (sanayi işletmesi) ve buralarda yapılan işler (sanayi işleri) sayılır.»

Bu tarifte şu unsurları belirtmemiz gerekiyor :

a) Burada da «hassa» sözcüğüne ikinci defa olarak yer verilmiştir. Bu sözcük ilk defa 6802 sayılı kanunla tarife sokulmuştu.

b) 6802 sayılı kanundaki tarif bir yana itilerek daha önceki üç tarife dönülmüş makine, cihaz, tezgâh, âlet ve diğer vasıtalar anılmıştır.

c) Enerjinin işlenmesi sanayi sayılmamıştır. Halbuki bundan önceki tariflerde (1, 2 ve 3 üncü tariflerde) bunun işlenmesine yer verilmiştir.

ç) İmal ve istihsal vetiresinde araçların yanında kuvvetlerin yardımı da tarife ithal olunmuştur. Bu kuvvetlerin neler olduğu kesinlikle anlaşılmıyor.

d) Yalnızca «madde» denilmiş, öteki tariflerde yer alan ham, yarımamul ve tam mamul gibi terimlere yer verilmiştir.

e) Elemeği ile işlemek gibi küçük sanatların istihsal veya imal aracı da tarife eklenerek yanlış bir yola girilmiştir.

f) «Devamlı ve seri halinde» imal ve istihsalden sözedilmekle gerçeklere bakılmış, 1055 sayılı kanunda yer alan «toplu imalât» deyimi bugünkü terimle karşılanmıştır.

g) «Madenlerin çıkarılıp işlendiği yerler» de sanayi işyeri olarak mütalâa edilmiştir.

h) 5590 sayılı kanunda yer alan «işlemek suretiyle» deyimi burada da yer almıştır.

ı) 5590 sayılı kanunda «az veya çok» deyimi burada «kısmen veya tamamen» şeklini almıştır.

i) Fiziki ve kimyevi surette değiştirmek deyimi bu tarifte yer almamıştır.

k) 4 üncü tarifteki işçi ayıracı üzerinde durulmamıştır.

6. Sanayi Bakanlığı kuruluş ve vazifeleri hakkındaki 6973 sayılı Kanunun 3 üncü maddesine dayanılarak yapılan 1959 sanayi envanteri bu tariften biraz ayrılmak suretiyle yapılmıştır. Bu envanterin kapsamı «Birleşmiş Milletler İktisadî faaliyet kolları tasnifinin 2 ve 3 kod numaralarını taşıyan imalât sanayii» dir. Bu envanterin açıklamalariyle ilgili bölümde de «İmalât Sanayiinin Tarifi» verilmiştir. Esas itibarile 6948 sayılı kanundaki tarife dayanan bu tarifi de burada anıyoruz :

«Bir maddenin vasıf, şekil, hassa veya terkibini makina, cihaz, tezgâh, âlet veya diğer bir vasıta veya kuvvetin yardımı ile veya sadece elemeği ile kısmen veya tamamen değistirmek veya bu maddeyi işlemek bir imalât işi olup bu gibi işlerle iştigal eden işyerleri imalât sanayii işyeridir.»

«İmalât sanayii ile ilgili tamiratla meşgul olan işyerleri de imalât işyerleri sayılır.»

Böylece, inşaat sanayii, maden istihraç sanayii, elektrik ve havagazı istihsal ve dağıtımı (enerji) sanayii envanter dışı kalmıştır. Bunlardan inşaat sanayii (tasnifte 4 kod numaralıdır) 6948 sayılı kanuna göre sanayidir. İstihraç sanayii ise açıkca anılmak suretiyle 6948 sayılı kanun kapsamına alınmıştır. Enerji ise gerek 6948 sayılı kanuna ve gerekse envanter tarifine göre sanayi sayılmamıştır. Halbuki 1-3 numaradaki tariflerde bunlar sanayi tarifi içindedir. Bu tarife 6802 sayılı kanundaki tariften «tamir» vetiresi sokulmuş ise de «montaj» sokulmamıştır. Envanteri hazırlayanların görüşü, (Milletlerarası İktisadî Faaliyet Kolları Standard Tasnifi) nin 20-39 kod numaralarında yer alan «imalât sanayiini» sanayi olarak kabule doğru eğilmiştir. Elemeği ile değerlendirme de sanayi içinde düşünülmüş olup kanımızca burada da yanlış yolda yürüyüşe devam olunmuştur. Ancak, envanterde bu gibi işyerleri a) önemsiz telâkki edildiklerinden, b) sanayi envanterinin icrasını geciktireceklerinden, c) gayri iktisadî masraflara yol açacaklarından envanter dışı bırakılmışlardır.

7. 5590 sayılı kanunu değiştirme tasarısı :

5590 sayılı kanunun değiştirmek üzere Odalar Birliği tarafından hazırlanan ve halen Ticaret Bakanlığında incelenmekte bulunan tasarıda 5590 sayılı kanunda yer alan 3 üncü maddenin sanayi tarifi başka bir görüşten ele alınmış bulunmaktadır. Tasarıdaki tarif şudur :

«Bir maddenin veya enerjinin vasıf, şekil, hassa veya terkibini makine, cihaz, tezgâh, âlet, elemeği veya diğer vasıta ve kuvvetlerin yardımı ile kısmen veya tamamen değiştirilmesi suretiyle kıymetlendirilmesi veya bu maddelerin devamlı veya seri halinde imâl ve istihsalinde bulumaması, madenlerin çıkarılması sınaî faaliyet sayılır.»

Bu tarif genel olarak 6948 sayılı kanunda yer alan tarifin aynıdır. Ayrıldığı üç nokta vardır :

a) Elemeği bu tasarıda makine ve cihazlar gibi mütalâa edilerek aynı sırada yer almıştır.

b) 6948 sayılı kanunda bulunan «veya bu maddeleri işlemek» deyimi tasarıya konulmamıştır.

c) Tasarıda maddenin yanında «enerji» de yer almıştır.

Kanımızca tasarıdaki tarif daha tam ve isteğe uygun bir tariftir. Ancak 6948 sayılı kanunda yer alan ve farklar olarak c fıkrasında belirttiğimiz «veya bu maddeleri işlemek» deyiminin eklenmesi şarttır. Burada yer alan «madde» sözcüğü ham, yarımamul ve tammamul terimlerini kapsayan geniş bir terim olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak maddede elemeği sözcüğünün de yer alması yüzünden küçük sanatlarla sanayi ayırımı güçleşmektedir. Bu ayırım başka bir şekilde yapılırsa bu tarifi iyi karşılamak ve kabul etmek gerekir.

8. Organize Sanayi Bölgeleri Kurma Fonu Yönetmeliği'nin (25 Mayıs 1966 tarihli Resmi Gazetede yayımlanmıştır) ikinci maddesinin (e) fıkrasında da şu tarifi buluyoruz :

«Sanayi işletmesi ham, yarı mamûl, herhangi bir maddenin vasıf, şekil, hassa ve terkibinin makina, cihaz, tezgâh, âlet veya diğer araç ve kuvvetlerin yardımı ile veya sadece elemeği ile az veya çok değiştirildiği veya bu maddelerin değerlendirilmek suretiyle devamlı ve seri halinde mamûller elde olunduğu işyeridir.»

Burada karma bir tarif yapılmış bulunmaktadır.

Kanunlarda bulunan tariflerin bir yana itilerek Yönetmelikte böyle bir yeni tarife gidilmesi pek yerinde bir davranış sayılamaz. Hele «yeni mamuller» deyimi yerinde bir deyim değildir. Çünkü imâl edilen herşey yenidir. Onarım sonunda elde olunan madde bile yeni sayılabilir. Yönetmelikte bu tarif üzerinde fazla durulmamalıdır.

9. Sonuç :

Yukarıda belirttiğimiz ana mevzu hükümler dışında sanayi tarifi yapılan mevzu hükümler de vardır elbette. Fakat bunların tarih sırasıyla gelişmesi birbirinden faydalanıldığı kanısını uyandırmaktadır. Biz 7 numaralı tarifi son tarif olarak kabul ediyoruz. Ancak,

a) Elemeği sözcüğünü çıkarmak,

b) «veya bu maddeleri işlemek» deyimini eklemek,

c) «Madenlerin çıkarılması» yerine «çıkarılıp işlenmesi» denilmek suretiyle bu tarifi tamamlamak istiyoruz. Buna göre tarifimiz şöyle olacaktır :

«Bir maddenin veya enerjinin vasıf, şekil, hassa ve terkibini makine, cihaz, tezgâh, âlet veya diğer vasıta ve kuvvetlerin yardımiyle kısmen veya tamamen değiştirmek veya bu maddeleri işlemek suretiyle değerlendirilmesi veya bu maddelerin devamlı veya seri halinde imal ve istihsalinde bulunulması, madenlerin çıkarılıp işlenmesi sınaî faaliyet sayılır.»

GELECEK SAYIMIZ

1967 yılı Yurdumuzda ve dünyada Turizm Yılı olarak kabul edilmiştir.

Turizmin memleketimiz için arzettiği önem gözönünde tutularak gelecek sayımızı bu konuya ayırmış bulunuyoruz.

Konu, her yönüyle incelenecektir. Bu husustaki yazılarınızı bekliyoruz.

Sanayimizin Tarihî Gelişimi (*)

Dr. Necdet SERİN
S.B.F. İktisat Asistanı

Türkiye Cumhuriyeti Osmanlı İmparatorluğundan harabe halinde bir ülke, çok geri bir tarım, çok ilkel sınaî kuruluşlar devralmış bulunuyordu. Yeni Türk Devletinin kuruluşundan sonra, Türk halkının hayat seviyesinin yükseltilmesi, tarımsal üretim seviyesinin arttırılması, sanayinin ve ticarî faaliyetlerin geliştirilmesi, kısacası Türk toplumunun Batının hayat seviyesine yükseltilmesi, karşılaşılan belli başlı sorunlar arasında yer alıyordu. Bu sebeple Genç Türk Cumhuriyeti'nin kuruluş yılından itibaren hükûmetlerin ve Türk halkının çabası, siyasî egemenliği iktisadî egemenlikle tamamlamaya, iktisaden çağcıl bir ülke haline gelmeye yönelmiştir. Türkiye 1923 yılından beri, çağcıl ilmin ve tekniğin sunduğu imkânları iktisadî faaliyetlere uygulama çabası içinde bulunmaktadır. Fakat bu, henüz, iktisadî gelişmenin, Türk halkına gittikçe artan bir zenginlik sağladığı, kendi kendine çalışan bir sistem haline gelmemiştir. Henüz Türk ekonomisi ile ileri ekonomiler arasında adam başına kullanılan kapasiteler arasında, Türkiye'ye karşıt derin bir fark vardır. Bunun ortadan kaldırılması için de, adam başına gelirin, mal ve hizmet üretiminin çoğaltılması gerekmektedir.

İşte bu amaçları gerçekleştirmek için, biraz da Cumhuriyetin ilk yıllarında Türkiyenin içinde bulunduğu siyasî ve iktisadî şartların baskısı ve ülkenin iktisadî yapısı, bugün «pek çoğu yoksulluktan, kültürel gerilikten, siyasî zayıflıktan acı çeken diğer ülkeler gibi, Türkiye'yi de kendi şartlarında köklü bir gelişme sağlamak için», tek çıkar yol olan sanayileşmeye sevketmiştir.

İktisadî yapının güçlendirilmesi için atılan ilk adım, Osmanlı İmparatorluğunun bir özelliği halini almış olan Kapitülâsyonların 1924 Temmuzunda kaldırılmasiyle Türkiye'nin kendi malî kaynakları üzerindeki egemenliğini yeniden kazanması olmuştur. Atatürk'ün de işaret ettiği gibi, kazanılan siyasî ve askerî zaferlerin kalımlı olabilmesi için, bunların iktisadî zaferlerle taçlandırılması gerekmekteydi. Daha önce de işaret edildiği gibi, Cumhuriyetin ilk yıllarında iktisadî zaferlere sanayileşerek ulaşılacağına inanılmıştır. Bu sırada, Türkiye, sanayileşmeyi sağlıyabilecek iki yöntem yani özel girişkenlik ve devletçilik sistemleri arasında bir seçim yapmak zorunda idi. İzmir İktisat Kongresinde kabul edilen iktisadî siyasete göre; devletin görevi, özel faaliyetlerin sona erdiği veya başaramadığı yerde başlıyacak ve hükûmet özel girişkenliği uyarmak için gerekli tedbirleri alacaktı. Bu, Cumhuriyetin ilk on yılında izlenen siyasetti, buna uygun olarak da 1927 yılında, özel sınaî faaliyetlerin gelişmesini sağlamak amacıyla, sanayie çeşitli imkânlar, kolaylıklar ve ayrıcalıklar sağlayan «Sanayi Teşvik Kanunu» kabul edilmiştir. Bundan başka, ticaret siyaseti, gerektikçe yeni baştan düzenlenmiş, iş adamlarını örgütlemek, özel sermayeyi canlandırmak ve finanse etmek için 1924 yılında «İş Bankası» ve 1925 yılında da, özel faaliyetlerin kuramadığı sanayi dallarını meydana getirmek amacıyla, «Sanayi ve Maden Bankası» kurulmuştur. Lozan Anlaşması'na göre, 1929 yılında gümrük tarifelerini değiştirme egemenliği de kazanılınca, yerli sanayii koruyucu bir gümrük kanunu hazırlanarak yürürlüğe sokulmuştur.

Fakat, sermaye yetersizliği ve kaynakları harekete geçirmesi beklenen malî kurumların sayıca az ve zayıf oluşu, yabancı sermaye sağlama imkânının az ve bu hususta zaten hükûmetin isteksiz oluşu, girişken iş adamlarının

---

(*) Bu konuda daha fazla bilgi için aşağıdaki çalışmalara bakılabilir:
SERİN, N., **Türkiye'nin Sanayileşmesi,** Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, Ankara 1963, 29.25 TL.
SERİN, N., «1963'den Bu Yana Türkiye'nin Sanayileşme Siyaseti», **Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi,** C. XX., S. 2.
SERİN N., «Sanayileşme Siyaseti ve Sınaî Gelişme (1960 - 1965)», **Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi,** C. XXI., S. 3.

ve sanayicilerin sayıca azlığı, toplumsal sermaye yetersizliği, ulaştırma imkânlarının zayıflığı ve piyasanın dar oluşu ve özellikle tarım ürünleri ihracatçısı olan ülkelere de zarar veren 1930 Dünya Buhranının etkileri özel girişkenliği uyarmak için alınan tedbirlerin etkenliğini sınırlamış ve bu sebeple, ilk on yılda kurulabilen genellikle küçük ve kötü donatılmış birkaç özel işletme çalışma seviyesini çok az arttırabilmiş ve ithalâta bağılılığı çok az azaltabilmiştir.

İlk on yılda izlenen siyasetin başarısızlığı sebebiyle 1930 başlarında iktisadî siyasette önemli değişiklikler yapılmış ve Devletçilik veya Devlet Kapitalizmi'nin yeni siyasetin temeli halini almasıyla, çeşitli alanlarda, devlet iktisadî faaliyetlere girişmeye başlamıştır. İlk olarak kambiyo kontrolü kurulmuş, ikinci olarak kamu işleri niteliğindeki faaliyetler ve hemen hemen tamamen yabancı şirketlerin elinde olan demiryolları ile birlikte, bütün kömür madenleri ve bazı fabrikalar millileştirilmiştir. Üçüncü olarak da, 1931 yılında, Birinci Beş Yıllık Sanayileşme Plânı hazırlanarak 1933 de uygulanmaya başlanmıştır. Dördüncü bir nokta ise, 1935 de devletçiliğin iktidar partisinin temel ilkelerinden birisi olarak kabul edilmesi ve 1937 de de, devletçiliğin bir Anayasa ilkesi haline getirilmesidir.

Fakat Atatürk'ün belirttiği gibi Türk devletçiliği ideolojik bir inanç veya sistemle veya 19. asrın herhangi bir sosyalist kuramı ile ilgili olmayıp, Türkiye'nin iktisadî zorunluluklarından doğan bir sonuçdu. Çünkü izlenen devletçilik siyaseti, devletin, özel iktisadî faaliyetleri önlemeden, sınaî kuruluşların sahibi olduğu ve bu kuruluşları işlettiği, bir sanayileşme şekli idi. Atatürk'ün belirttiği gibi uygulanan devletçilik siyasetinin amacı, «fertlerin özel girişkenliklerini ve faaliyetlerini esas tutmak, fakat büyük bir ulusun bütün ihtiyaçlarını birçok şeylerin yapılmadığını gözönünde tutarak, ülke ekonomisini Devletin eline almak» olmuştur. Devrin Başbakanı İsmet İnönü de, «İktisatta devletçiliği gelişmek ve yeni düzeni kurmak için verimli ve olumlu ve etken bir araç» olarak kabul ediyordu. Devrin İktisat Bakanı Celâl Bayar ise, «ülkenin sanayileşmesini ve ulusun muhtaç olduğu genliği bazı özel kuruluşların dayandığı sermayeye bırakmak gerekirse, enaz iki yüz sene daha bekleme devresi geçirmekliğimiz» gerektiği görüşünde idi. İzlenen bu siyasetin Rusya'nın ve Alman Milliyetçi Sosyalizminin etkisi altında kaldığı bazı yazar ve düşünürler tarafından ileri sürülmektedir. Şüphesizki diğer ülkelerde meydana gelen gelişmeler, 1930 dan sonraki Türk iktisadî siyasetini bir miktar etkilemiş olmakla beraber, Türk plâncılarının yabancı ideolojilerin büyük ölçüde etkisi altında kaldığına dair kuvvetli bir delil yoktur. Fakat, Osman Okyar'ın da bir yazısında belirttiği gibi, «yeni sistem Liberal unsurlar kadar sosyalist unsurları da kapsamakta idi. Sanayi ve maden dallarında devletin yatırım yapmasını ve devlet işletmelerinin devlet kurumları tarafından yönetilmesini öngören beş yıllık plânlar sosyalist unsurlardı. Devletin, sadece özel faaliyetlerin el atmadığı alanlarda faaliyet gösterecek olması, kurumların çalışmalarında piyasa mekanizmasına tabi olacakları gibi hususlar, Liberal unsurları teşkil etmekde idi.

1931 yılında Birinci Beş Yıllık Sanayileşme Plânının (BBYSP) hazırlanmasından sonra, Sanayi ve Maden Bankasının sanayi işletmeciliği ve bankacılık görevlerinin birbirinden ayrılması düşünülerek, «Devlet Sanayi Ofisi» ve «Türkiye Sanayi ve Kredi Bankası» kurulmuştur. BBYSP'nın uygulanışı sırasında da, maden kaynaklarını işletmek ve elektrik enerjisini sağlıyacak kuruluşları meydana getirmek amacı ile 1935 yılında «Etibank», petrol ve maden araştırmalarını yapmak üzere «Maden Tetkik Arama Enstitüsü» kurulmuştur. 1938 yılında da, «İktisadî Devlet Teşekkülleri» kurulmuş ve devlet kuruluşları bazı sınaî işletmelerin sermayesine katılmaya başlamıştır. Geniş çapta sermaye yığılımını devletin üzerine almasıyla birlikte, hazırlanan plâna göre sanayi işletmeleri kurulmaya başlanmıştır. Bunlar, ilkel maddesi tamamen ülke içinde mevcut olan ve özel işletmecilik dalındaki sermaye ve teknik bilgi yetersizliği sebebiyle, ancak devlet tarafından kurulabilecek; kimya toprak işleri, demir - çelik, kâğıt, dokuma ve diğer sanayi dalları idi. Birinci plânın uygulanışı sırasında, devlet demir - çelik, kömür, kimya, bakır, dokuma, kâğıt sanayilerine geniş ölçüde yatırım yapmış ve dönem sonunda yani 1938 yılında, o da savaş sebebiyle, kararlaştırılan fabrikalardan sadece ikisi kurulamamıştır.

Devletin, toplam harcamalarının yüzde 8 - 9 unu sanayi faaliyetlere ayırdığı bu dönemde (1933 - 1938) en önemli görevler, sanayileşmeyi gerçekleştirmek için kurulmuş olan Sümerbank, Etibank ve İş Bankasına düşmüştür. 1938 yılında BBYSP'nının tamamlanmasından sonra, amacı Karadeniz sahillerinde limanlar inşası da dahil 100 den fazla fabrikanın kurulmasını sağlamak olan İkinci Beş Yıllık Sanayi Plânı hazırlanmıştır. Bu plân, çok geniş bir faaliyet sahasını kapsamakta ve büyük çapta yatırım sermayesine ihtiyaç göstermekte idi. Aynı zamanda, özel sermaye faaliyetlerine yine yer verilmiş olmakla beraber, ikinci plânın ülkenin iktisadî ve toplumsal yapısı üzerindeki etkilerinin, birinci plândan daha geniş olacağı umuluyordu. Buna ek olarak, bir de 3 yıllık madenleri geliştirme proğramı hazırlanmıştı. Fakat, Türkiye'nin savaş dışında kalmış olmasına rağmen, harbin etkileri Ülkemizin gelişmesini önlemiş ve ikinci sanayi plânı uygulanamamıştır. Fakat, sanayi dalı üzerinde olduğu kadar, ekonomi üzerinde de köklü etkiler yapan sanayileşme plânları, bugünün ölçülerine göre iktisadî kalkınma plânı niteliğinde olmamakla beraber, özellikle birinci plânın uygulanmasıyla

önemli başarılar sağlanmış ve temel bazı sanayi dalları kurulmuştur. İkinci Dünya Savaşının diğer bir etkisi de, devletçilik sisteminin daha sert bir şekilde uygulanmasında görülmüştür. Savaş sebebiyle, özel sanayi ve ticaret faaliyetleri üzerinde daha sıkı bir kontrol kurulmuş ve 1941 yılında Sanayi Teşvik Kanunu yürürlükten kaldırılmıştır. 1945 yılında, mevcut ve işlemekte olan fabrikaların verimliliğini arttırmak ve kâğıt, çimento, dokuma fabrikaları gibi yeni bazı işletmeleri kurmak amacıyla üçüncü bir beş yıllık sanayi plânı hazırlanmış, fakat uygulanamamıştır.

Savaş sonrasında ise, hukukî ve siyasî alanda meydana gelen değişiklikler, devlet sanayiinde baş gösteren finansman güçlükleri ve iş adamlarıyla, çiftçiler, aydınlar ve siyaset adamları tarafından yapılan sert muhalefet, iktisadî alanda daha liberal davranışların uygulanmasına fırsat vermiş, özel sermayenin daha önce kendisine kapatılmış olan bazı alanlarda faaliyet göstermesine izin verilmiş, döviz ve ham madde dağıtımında devlet kuruluşlarına tanınan öncelikler azalmış, yabancı sermaye yatırımlarını uyarma çalışmalarına başlanmıştır.

İktisadî ve siyasî alanda daha fazla liberalizme yol açan 1950 yılındaki siyasî iktidar değişikliği ve iktisadî şartların iyi olması, özel iktisadî faaliyetlerin gelişmesine katkıda bulunmuştur. 1950 Mayısında açıklanan hükûmet proğramında, devlet faaliyetinin kamu yararı özelliği olan dallarla, temel sanayi dallarında toplanacağı ve bu sebeple, bazı devlet fabrikalarının özel sermaye sahiplerine satılacağı açıklanıyordu. Fakat özel sermaye dalında, bu fabrikaların satın alınması için gerekli sermaye yoktu ve özellikle dokuma fabrikalarının, özel sermayedarlarca çok ucuza elde edilmeye çalışılması, aydınların haklı ve sert tepkilerine yol açmış, resmî makamlarda da şüphe ve kararsızlık yaratmış ve devlet kuruluşlarının özel kesime devri gerçekleştirilememiştir. Bu devrede, özel sermaye kuruluşları yanında, daha az hızlı olmakla beraber, devlet kuruluşları da siyasî iktidarın liberal iktisadî siyasetine rağmen gelişme göstermiş ve özellikle 1950 - 1960 döneminin ikinci yarısında pek çok sanayi dalında, özel sermaye ile ortaklaşa karma kuruluşlar meydana getirilmesiyle yeni bir tip devlet işletmeciliği uygulanmaya başlamış ve iktisadî istikrardaki bozulmaların hızlanmasıyla parelel bir şekilde devletin de iktisadî faaliyetlere karışma derecesi artmıştır. Burada işaret edilmesi gereken bir nokta, özel sermayenin harekete geçmesi için siyasî değişikliğin yarattığı psikolojik atmosferin yeterli olması ve özel sınaî faaliyetleri uyarmak için kanunî tedbirler alınmasına ihtiyaç duyulmamasıdır. Bu dönemde kurulan «Türkiye Sınaî Kalkınma Bankası» nın, özel sınaî faaliyetlerin hızla gelişmesinde önemli bir rol oynadığını da burada belirtmek gerekir.

Hükûmet, hızlı iktisadî kalkınma amacının, iktisadî faaliyetlerini devam ettirmekle gerçekleştirilebileceğine inanmış ve bu sebeple, yatırım seviyesi 1954'e kadar oransal bir artış göstermiş ve sanayi dalında önemli gelişmeler meydana gelmiştir. Bunun sonucu olarak, yapım sanayii üretimi 1950 - 1956 arasında yüzde 50 dolaylarında bir artma göstermiş; şeker, dokuma, çimento, kauçuk, demir - çelik dallarında büyük artışlar kaydedilmiş; çimento, şeker ve pamuklu dokuma sanayii Türkiye'nin iç ihtiyacını karşılayacak bir hale gelmiştir. Fakat, 1953 den sonra izlenen açık finansman siyasetinin ve tarım dalında, kötü iklim şartları sebebiyle, meydana gelen gerilemenin, alınan yanlış iktisadî kararların, ithal malı ilkel maddeler ve yatırım maddeleri arzında meydana gelen yetersizliklerin ve diğer sebeplerin sonucu olarak, 1955 den sonra sanayi dalındaki gelişme yavaşlamıştır. Bu dönemde, toplam özel üretim kapasitesinin ancak yarısı kullanılabilmiş, buna karşılık, devlet fabrikaları tam kapasite ile çalışma imkânını bulabilmiştir. Meydana gelen iç ve dış iktisadî tıkanıklıklar, 1956 Haziranında Millî Korunma Kanunu'nun, daha genel bir fiyat kontrolü sağlamak amacıyla, tekrar yürürlüğe sokulmasına sebep olmuş, fakat sert bir şekilde uygulanan tedbirler, 1958 Ağustosunda iktisadî istikrarı sağlamak amacıyla alınan köklü tedbirlerin alınmasına kadar, hiçbir fayda sağlamamıştır. Bir geçiş dönemi olan 1958 Ağustosundan sonra uygulanan iktisadî tedbirlerle birlikte sağlanan dış yardımlar, 1958 de hiçbir gelişme göstermemiş olan yapım sanayi dalında, 1959 da yüzde 5 kadar üretim artışı sağlanmıştır.

1960 yılında ise, iktisadî faaliyetler yeni bir düzene bağlanmıştır. 1960 Devriminden sonra, Devlet Plânlama Teşkilâtı'nın kurulmasıyla, demokratik bir düzen içinde plânlı kalkınma dönemine girilmiş, plânsız bir iktisadî siyasetin üzücü sonuçları, kalkınmayı sağlıyacak bir yol olarak plânlamanın benimsenmesine yol açmıştır. Bundan böyle, «Türkiye'nin kalkınması, iktisadî ve toplumsal hayatın bütününü gözönünde bulunduran ve en son tekniklere dayanan yeni ve ileri bir plânlama anlayışı içinde gerçekleştirilecektir». Onbeş yıllık bir dönem içinde ele alınan ve bu sürenin ilk beş yılını (1963 - 1967) kapsıyan Kalkınma Plânı bu anlayış içinde hazırlanmıştır. Plânın gerçekleştirilmesinde sanayi dalının rolü çok önemlidir. Çünkü yüzde 7 kalkınma hızının gerçekleştirilmesi geniş ölçüde sanayi dalında meydana gelecek gelişmeye bağlıdır. Tarım alanında ortalama yıllık artış hızının ancak yüzde 4.2 ye yükseleceği hesap edilmiştir. Sanayide ise yıllık ortalama artış hızı yüzde 12.9 olacaktır. Plânda yapım sanayiindeki gelişmenin hedef ve ilkeleri tesbit edilmiş, sanayi faaliyetleri uyarmak için alınacak özendirici tedbirler de kararlaştırılmıştır.

Ekonominin bütün dallarında, bundan böyle gerek özel, gerekse devlet iktisadî faaliyetlerinde sağlam bir iktisadî gelişmeye imkân verecek, karma ve gerçekten plânlı bir kalkınma proğramının hazırlanıp uygulanmasıyla 1960 ve 1961 yıllarında ekonomik hayata eğemen olan durgunluk 1962 yılının ikinci yarısında son bulmuş, yeniden canlanma ve gelişme başlamıştır. İktisadî hayattaki durgunluk sebebiyle, 1961 de sınaî üretimde; demir - çelik üretimi azalmış, çimento üretimi bir evvelki yıla göre değişmemiş, yün iplik ve dokuma üretimi yüzde 20 oranında düşmüştür. Gerek kamusal, gerek özel yatırımlardaki artış sebebiyle, 1962 nin ikinci yarısından itibaren, hemen hemen bütün dallarda sınaî üretim artma eğilimi göstermiş, özellikle petrol ürünleri, kâğıt, çimento, kimyevî gübreler üretiminde önemli artışlar meydana gelmiş ve yüzde 6 kalkınma hızına ulaşılmıştır. Sanayi dalında ulaşılan kalkınma hızı ise 1961 de yüzde 0.3, 1962 de 6.9 olmuştur. Plânlı dönemin ilk yılı olan 1963 de ise, plân hedefi olan yüzde 7 kalkınma hızının üzerinde yüzde 7.5 oranında bir gelişme hızı sağlanmış olmakla beraber, sanayi dalında sağlanan yüzde 8.0 lık gelişme hızı, plân hedefi olan yüzde 12.9 luk hızın gerisinde kalmıştır. 1964 yılında ise, iktisadî faaliyetlerin gelişmesinde bir yavaşlama ve durgunluğa doğru bir akış görülmüştür. Ters yöndeki bu gelişmenin başlıca sebepleri, halâ Meclise sevkedilmemiş olan toprak reformunun gecikmesi, malî reformların yavaş yürümesi, dış ticaret alanında görülen gerileme, devlet ve özel kesim arasında iyi bir işbirliği kurulamaması, tedbirler almakta hükûmetin gecikmesi, tarımsal üretimin düşük kalması gibi iktisadî, Kıbrıs uyuşmazlığı gibi iktisat - dışı hususlardır. Bu sebeple, 1964 de ancak yüzde 4.3 lük bir kalkınma hızı sağlanabilmiştir. Sanayi dalının gelişme hızı ise yüzde 8.6 olmuştur. Durgunluğu gidermek için, özellikle para ve maliye siyaseti alanlarında gerekli tedbirlerin alınıp uygulanmaya başlanması ile birlikte iktisadî hayat tekrar canlanmaya başlamış, özel ve kamusal kuruluşların faaliyetleri gittikçe artan bir gelişme göstermiştir. İktisadî hayatta tekrar başlıyan bu gelişmenin sonucu olarak, 1965 yılında, yapım sanayii dalında hızlı bir gelişme kaydedilmiştir. Devlet İstatistik Enstitüsünce yapılan son tahmine göre 1965 yılında gelişme hızının yüzde 5.3, sanayi dalındaki artış hızının ise yüzde 9.1 olacağı tahmin edilmiştir. 1965 yılında, boru, sülfirik asit, amonyum sülfat, kâğıt yapıları, pamuk ipliği ve yün dokuma (özel kesimde) üretimindeki fazla önemli olmıyan düşmelere karşılık diğer yapımların üretiminde artışlar sağlanmış bulunmaktadır. İktisadî gelişmenin sanayi üretim kapasitesini arttırma ile yakın bir ilişkisi olduğu hatırlanacak olursa, ilerideki yıllarda bu faaliyet dalında meydana gelen gecikmeleri giderecek tedbirler alınmadığı ve yatırım temposu hızlandırılmadığı takdirde, yüzde 12.9 luk bir sanayi gelişme hızına ulaşılamıyacağı anlaşılmış olduğundan 1966 Yılı Proğramı bu ihtiyaca cevap verecek şekilde hazırlanmış ve sanayi grubu yatırımları plân hedeflerine göre yüzde 10.9 ve yapım sanayii yatırımları yüzde 20.2 oranında artırılmıştır. Yapım sanayii dalında dokuma, madenî eşya ve lâstik dallarında proğram hedefleri aşılmış, buna karşılık, özellikle taşıt yapım ve onarımı, tarım ve âletleri ve kimya sanayii dallarında geri kalınmıştır. 1966 yılında da gelişme hızının yüzde 7 nin üzerinde olacağı tahmin edilmektedir. Sanayi dalında gelişme hızı ise, yine plân hedefinin bir hayli altında kalacaktır.

Sanayi dalında plânlanan gelişme hızına ulaşılamamasının sebeplerinden bazılarına işaret edilmiş bulunulmaktadır. Burada şuna işaret etmek gerekir ki, plânda ve yıllık proğramlarda alınmış olan tedbirlerin yeterli olduğunu ve yeterli bir şekilde uygulandığını iddia etmek çok güçtür. Aynı zamanda, yapım sanayiinin gelişmesi yönünden gerçekten büyük önem taşıyan tedbirler 1965 proğramında alınmış bulunmaktadır. Bu yazının genel çerçevesi içinde bu tedbirlerin neler olduğuna işaret etmek mümkün değildir. Fakat şuna işaret edelim ki, bu tedbirlerde tamamen uygulama alanına sokulamamış, uygulananlar da zaman bakımından gecikmelere maruz kalmıştır. 1967 proğramının uygulanmasıyla tamamlanacak olan Birinci Beş Yıllık Plân döneminde, şüphesizki çok şeyler yapılmış olacaktır, fakat yapılmış olan veya sağlanan ortalama sınaî gelişme hızı plân hedeflerinin altında kalacaktır. Bundan sonra yapılacak şey, alınacak ve uygulanacak ciddî tedbirlerin kalkınmamızın ve sanayileşmemizin motörü olacağını unutmamak ve ikinci beş yıllık plân döneminde, sadece iktisadî kavramlarla düşünerek, daha ciddî davranışlar göstermektir.

Burada şuna işaret edelim ki, hiçbir sanayi dalını kurmak ve geliştirmekten çekinilmemelidir. Dikkat edilecek tek husus ithal mallarının rekabetine imkân vermemek ve yerli sanayiin de, bu rakipsiz kalışı, fırsat bilmesini önleyici tedbirleri tesbit etmek ve uygulamaktır.

Ağır sanayiin veya temel sınaî faaliyetlerin geliştirilmesine önem verilmeli. Çıkmaz bir yol olan veya yüzde yüz yerli üretimi önliyen veya çok geciktiren montaj sanayii kurma yoluna gidilmemelidir. Montaj fabrikalarının başlangıçta kurulması gerekli olsa bile, en çok iki veya üç sene içinde yüzde yüz yerli üretime geçişi zorunlu kılan şartlar tesbit edilmeli ve gecikmelere fırsat verilmemelidir. Montaj sanayii kurma yerine işletme anlaşmaları yapılmalı ve söz konusu mal yurt içinde yapılmalıdır.

1967 Yılı Mülkiyeliler Birliği Ödülü'ne Katılınız

Ödüle Ait Yarışmanın Şartları :

1 — Ödülün konusu, (Demokrasimizin Aksayan Yönleri) dir.

2 — Ödül yarışmasına her aydın iştirak edebilir. İştirak müddeti **31. Ağustos. 1967** akşamına kadardır. Postada vaki gecikmeler mazeret sayılmaz.

3 — Yazılar daktilo ile ve seyrek satırla yazılacak, 3000 kelimeyi (takriben on sayfayı) aşmayacak ve iki nüsha olarak gönderilecektir.

Bu şartlara uymayan yazılar yarışmaya sokulmaz.

4 — Yarışmada kazananlardan :

Birinciye	3.000,—	TL.
İkinciye	1.500,—	»
Üçüncüye	500,—	»

verilecektir.

5 — Gönderilen yazıların seçimini yapacak olan iki kademeli Seçme Kurulu şu şekilde teşekkül etmiştir.

İlk Seçme Kurulu :

— Ayhan Açıkalın
— Nihat Aşar
— Doç. Dr. Cevat Geray.

Son Seçme Kurulu :

— Prof. Dr. Fahir Armaoğlu
— Prof. Dr. İsmail Türk
— Doç. Dr. Yılmaz Ergenekon.

Türkiye'nin Avrupa Ortak Pazarına girme olasılığını da gözününde bulundurarak, sanayiin ileride ithâl malları ile rekabet edilmesini sağlamak için bir süre korunması yoluna gidilmeli ve sanayii geliştirici her türlü tedbir alınmalıdır. Aksi takdirde Ortak Pazara tam rekabet edemeyiz, sanayiimiz aniden çöker ve üye olduğumuz gün diğer ülkelerin malları ile Türk ekonomisi ve halkı korkunç zorluklarla karşı karşıya kalır.

Ayrıca, Türk sanayiinin başlıca yetersizliğini teşkil eden sermaye ve girişken iş adamı ve sanayici kıtlığını ortadan kaldırarak tedbirleri de almak ve uygulamak şarttır. Bunun için sağlam bir sermaye piyasası kurulmalı ve sınaî krediler geliştirilmelidir. Girişken ve maliyet bilincine sahip iş adamları yetiştirmek için her türlü öğretim ve eğitime hız verilmelidir. Çağcıl sevk ve idare usulleri, kalite kontrolü, personel idaresi, hizmet - içi eğitim, iş adamlarına ve idarecilere öğretilmelidir. Bundan başka, iktisadî faaliyetlerin geliştirilmesinde karar sahibi olacak, yetişen genç idarecilerin ve iktisatçıların teknik konularda bilgilerinin artmasını, bir işin, teknik durum ve imkânları gözönünde tutarak, nasıl iktisadî olacağını kesin bir şekilde görebilmelerini sağlamak amacıyla, sanayi kuruluşlarında kısa bir süre çalışmalarını ve gözlemlerde bulunmalarını sağlayıcı tedbirler alınmalıdır. Bütün bu söylediklerimize ilâve edilecek daha pek çok husus, fakat çıkarılacak bir tek sonuç vardır. Bu da, sanayileşmemizin amacının iktisadî bağımsızlığımızın sağlanması olmasıdır.

Türkiye'nin Plânlı Kalkınmasında Sanayiin Yeri

Hulki ALİSBAH

Kalkınma Plânı :

Bizim gibi az gelişmiş bir memlekette, ileri memleketler seviyesine ulaşmak için daha uzak bir istikbal gözükmekte ise de; hiç değilse listenin bugün işgal ettiğimiz son sıralarından ortalara doğru yükselmek, ekonomiyi etkiliyen bütün alanlarda dengeli bir çalışma sağlamakla mümkündür. Bunu da ancak hedefleri belirtilmiş bir plân temin eder. Bundan dolayı plânlı bir çalışma amacını güden memleketlerde olduğu gibi plânımızın adı KALKINMA PLÂNI'dır ve sanayi de bu plânda, diğer faktörler gibi onun bir branşı hüviyetini taşımaktadır.

Gerçekte kalkınmayı sağlıyacak tedbirlerin yalnız tarım, sanayi, madencilik, ulaştırma, enerji ve turizm gibi direkt ekonomik faktörlerde değil; nüfus siyaseti, eğitim, sağlık gibi kalkınmayı insan unsuru ile besliyen; dış ticaret dengesinin kurulması, vergi politikası, sermaye ve tasarrufun teşviki ve arttırılması gibi bunların mali yönlerini sağlıyan kaynakları da kapsaması; istihdam politikası, mesken davası gibi sosyal adalet ilkelerine de aynı önemde yer vermesi icabeder.

Bir tüm teşkil eden kalkınma çalışmalarında, kısaca temas ettiğim bu ana konulardan birinin aksaması kalkınma hızını aksatır ve geriletir.

Bilgili ve sıhhatli iş gücünü veremediğiniz, insan unsurunu hevesle işe bağlıyamadığınız yerde ne tarım, ne sanayi, ne de diğer faktörlere girecek eserleri yaratmak değil, mevcutlarından bile kapasiteleri ölçüsünde faydalanmak mümkün olmaz.

Daha önceki plân denemeleri :

Memleketimizde şimdiye kadar yapılmış olan plân veya proğram tecrübeleri bunu teyid etmiştir.

Osmanlı İmparatorluğunun parlak devrelerinde, memleketimiz sanayiinin dünya ölçüsünde bir değer taşıdığı muhakkaktır. Fatih'in Bizans surlarını deldiği topların dökümü, o devre için, bugünün atom sanayii kadar önemliydi. Geçici bir düşman galebesi ile zedelenen donanmanın teknesini gümüşten, yelkenini ipekten yapabiliriz diyen ve 1 yıl içinde yeni bir donanma yaratan Sokullu'nun iftiharı, o devrin ölçüsünde bir sanayi üstünlüğüne dayanıyordu.

O zamanki istihlâk maddelerimiz - et sanayii de olsa - memlekete yeterli bir imalât sanayiinin mevcudiyetine delâlet eder. Bunu bilgi ve ihtisasla besliyememek, ileri tekniğe bir cehalet taassubu ile göz yummak; 4 asır içinde bu memleketi sömürülen bir ham madde diyarı ve açık pazar haline koydu. Matbaanın 150 yıl sonra uzun tartışma ve fetvalarla kurulabildiği bir ülkede başka bir sonuca varmak da hakikaten imkânsızdır.

Bu mütalâaları sanayi tarihimizi inceliyeceklere bırakarak yakın tarihimize geçtiğimiz zaman, bizde ilk plân hükmünün 1923 İzmir İktisat Kongresi ile doğmak ümidini görüyoruz. Gerçekte o zamanki çalışmalar bir ümit ve temenniden ileri geçemezdi. 1922 sonlarında düşmandan harabe halinde temizlenmiş bir vatan toprağı üzerinde, kalkınmadan evvel yaşamak ve yaşatmak lâzımdı. Devlet bütçesi bugünkü anlayışımızla bir tüm kalkınmanın şartlarını hazırlama imkânlarından tamamen mahrumdu. Sermaye ve özel teşebbüs, hayal sanılacak kadar uzaktı.

Buna rağmen o kongrenin yarattığı fikirler vergi sisteminde orta çağdan kopma, eğitim sisteminde batıya yönelen tekniğe değer vermek ve nihayet sanayii teşvik kanunu ile özel teşebbüsün elinden tutma yönlerinden ekonomimizde müsbet ve hayırlı sonuçlar vermiştir.

Birinci 5 Yıllık Sanayi Plânı :

İlk plân 1933'de yapıldı. Buna BİRİNCİ BEŞ YILLIK SANAYİ PLÂNI diyoruz. Bunun özelliği yalnız sanayi plânı olması ve devlet eliyle kurulacak sanayiin bir fihristini teşkil etmesidir. Bu plân o zaman oldukça tenkidlere uğradı. Bu tenkidlerin başında DEVLETÇİ olması, yaratılmak istenilen kaynakların yalnız devlet teşebbüslerini beslemek karakterini taşıması, sınai yerli ham maddelerimizi değerlendirmek kadar ithal konusu ham maddelere de yer vermesi geliyordu.

Dikkate şayan olan bir nokta da sanayii teşvik kanunundan faydalanmak için yapılan müracaatların zaman zaman bir sür - prodüksiyon ihtimalleri ile karşılaşması oldu. Bugün o proğramın ele aldığı konular üzerinde 10 mislinden fazla istihsal üniteleri, yurt ihtiyacına yetemezken bu iddia ile, Cumhuriyetin 10 uncu yılında dahi memleketimizin millî gelir ve bunun istihlâke ayrılan kısmı üzerindeki fakirliğini, bundan daha beliğ bir şekilde ifade etmek mümkün değildi.

Buna rağmen o proğram da muvaffak olmuştur. Her şeyden önce memlekette sanayii tanıtan ve yerleştiren ilk yeni eserler bu proğramla vücud buldu. Bugün Devlet İktisadî Teşekküllerinin en kuvvetli müesseseleri olan Sümerbank ve Etibank ve sonradan bunlardan doğan işletmeci teşekküller bu proğramın mahsulüdür. Bu müeseseler sonradan özel teşebbüse fikir ve eleman yetiştiren birer örnek ve birer okul olmuşlardır.

Bu proğramın son tatbikatı, 5 yılı biraz aşarak, ikinci Dünya Harbine kadar uzadı.

İvedili Plân :

Bu arada 1944 - 1945 senelerinde ikinci bir plân hazırlığı yapıldı. Buna «İvedili Plân» denildi. Bir plân hüviyeti ile Meclis veya Hükûmet kararına bağlanmamakla beraber bu plân, mevcutların rasyonelleştirilmesi ve tedavisi yanında - bugünkü plânımız gibi - ilk defa esaslı bir kimya sanayiini istihdaf ediyordu.

Tatbikatı demokrasi cereyanlarının ateşli ve kararlara politik tesirlerin karıştığı zamanlara, dış ticaretin kısıntılı devrelerine rastladı. Parça parça ve günün şartları ile büyük değişikliklere uğrayarak kısmen tatbik edildi.

Görülüyor ki bu evvelki proğramlar, 1962 sonlarında kesinleşerek 1963'de tatbikine geçilen KALKINMA PLÂNI'nın karakteristiklerini taşımamaktadır. Ekonomi sektörlerini besliyecek eğitim, sağlık ve bilhassa sosyal faktörlere yer vermiyen, enfrastrüktür yapımı plânlamıyan ve yalnız devlet imalât sektörünün proğramı hüviyetinde kalan birer çalışmadır.

Birinci 5 Yıllık Kalkınma Plânı :

1961'de başlıyan ve 1962'yi plânlı devreye geçiş yılı addederek 1963 - 1967 ilk 5 yıllık devrenin çalışmalarını düzenliyen son plân; özel sektöre yol gösterici, resmi sektöre emredici karakteri ile karma ekonomi kurallarına daha ilmî bir açıdan yer vermekte ve direkt ekonomik sektörler kadar insan unsuruna dayanan sosyal davalara da değinmektedir.

Ben bu yazımda, plânın yalnız sanayie verdiği yere ve sanayi yönünden etkisine temas etmekle iktifa edeceğim.

Bu plân da çok tenkid edildi. İlim adamları ve iktisatçılar didikliyecek taraflarını ısrarla belirttiler. Tatbikat şartlarının dikkate alınmadığını, kaynaklarının iyi ölçülmediğini, % 7 kalkınma hızını tahakkuka yetip yetemiyeceğini tartıştılar. İş adamları sosyal adalet ve vergi düzenlemeleri yolu ile özel teşebbüs kaynaklarının resmi sektöre aktarıldığından yakındılar. Karma ekonomide devlet sektörüne bırakılan sahanın sınırlandırılmadığını ve bunun teşebbüslerini tehdid edebileceğinden duydukları endişeyi belirttiler. Politikacılar ciddi bir plân fikrinin siyasî yatırımlara güçlük çıkarmasının sıkıntısını ifade eden hücumlar yaptılar. Fakat, ne olursa olsun, plân fikrinin doğmuş olması ve bunu yerleştirmesi; bu plânın en büyük faydası ve başarısıdır.

Hangi muhtemel imkânlarla ne iş yapılabileceğini, bununla millî gelirde ne seviyede bir yükseltme sağlanacağını, bunun için sosyal, kültürel ve ekonomik alanlara neler ayrılması gerektiğini ve nihayet yapılacak işlerin sektörler itibariyle sıralanmasını, ancak bir plân tesbit ve tanzim edebilir.

% 7 Kalkınma hızı :

Memleketteki nüfus artışına, ihtiyaç ve istihlâk temposuna cevap vermekle yetinecek bir plânın, ileri memleketlerle olan açığı kapatmaya yetmemesi karşısında kalkınma hızında % 7 nisbet hedef olarak kabul edildi. Az görenler, çok görenler, makul bulanlar oldu. Filhakika bu hız ölçüsündeki nüfus artış nisbeti üstünde açığı kapatma payı, erişme sonucunu bizim göremiyeceğimiz ileri senelere götürüyordu. Fakat imkânları aşan bir zorlamanın kâğıtta kalması riskini de dikkate almak icabeder. Nitekim ilk tatbikatın birinci ve dördüncü yıllarında % 7 nisbeti biraz aşılmış, ikinci ve üçüncü yıllarda bu nisbet tutulamamıştır. Şu halde yalnız plân, hedef alınan kalkınma hızını tahakkuk ettirmeye kâfi değildir. Maddî imkânlar kadar - henüz tesirimizin dışında kalan - tabiat şartlarının da bunda etkisi vardır.

Kalkınma hızının sağlanmasında Sanayi :

Plân, bir hakikati daha belirtti veya bilinen bir hakikate dayanmanın isabetini gösterdi. O da kalkınma hızını doğuracak ve sonuçlandıracak yatırımlarda büyük payın sanayie verilmesi idi.

Birinci 5 yıllık plân staratejisi ve hedeflerinde % 7 kalkınma hızının elde edilebilmesi için, gayri safi millî hasılanın ortalama % 18,3

ürün yatırıma harcanması ön görülüyordu. Nasıl ki bir şirket kâr ve zarar hesabında net kâra, evvelâ satış hasılası, sonra brüt kâr gibi daha yüksek rakkamlarla başlamak suretiyle erişmek mümkünse; millî gelir net hasılasında ve fert başına isabet eden miktarında % 7 artışı sağlamanın daha büyük nisbette bir yatırıma ihtiyaç göstermesi tabii idi.

Bunun için ilk 5 yıllık plân devresinde 1961 sabit fiatları ile - 59,6 milyar liralık bir yatırım hesaplanmış ve bunun 19,3 milyarı yâni % 32,3'ü imalât sanayii, madencilik, enerji ve turizm sanayiine tahsis edilmiştir.

Bunun haricinde sanayiin kurulması ve işlemesi esas unsuru olan alt yapı sektörünü teşkil eden ulaştırmaya % 137 (8,1 milyar) verimi endirekt olan sosyal, kültürel ve sağlık işlerine % 16 (9,5 milyar) ayrılmakta; tarıma da 10,5 milyar lira ile % 17,7 verilmektedir. Geride kalan % 20,3 (12,1 milyar) mesken yatırımına bırakılmıştır.

Millî hasılaya direkt verim vermiyen sosyal, kültürel ve sağlık işleri hesaba katılmazsa tarımla birlikte ekonomik sektörler için öngörülen yatırımların,

% 22'si alt yapıya
% 50'si sanayi kollarına
% 28'i tarıma

ayrılmıştır.

Plânın yer alacağı hâsıla :

Bu yatırımlarla elde edilecek millî hasıladaki artış, umumi kalkınma hedefinin ortalama % 7"sine mukabil; enerjide % 12,8, imalât sanayiinde % 11,5, ulaştırmada % 9,6 ve madencilikte % 8,7'dir. Yâni görülüyor ki kalkınma hızının ortalamasını hedef seviyesinde tutturabilmenin yükü sanayi kollarındadır.

Proğramın içinde bulunduğumuz son yılı için yapılan tahminlerde, istihsal hedeflerinde 5 yıl içindeki artış 1961'e nazaran enerjide % 83, sanayide % 72, ulaştırmada % 58, madencilikte % 52'yi bulduğu halde tarımda % 25'dir.

Bu mukayese gösteriyor ki kalkınma hızına sanayi, bütün kolları ile daha sıhhatle ve daha büyük rakkamlar katmakta ve bu itibarla kalkınma proğramında da daha büyük bir mevki almaktadır.

İkinci 5 Yıllık Plân :

İkinci 5 yıllık plânda da - yâni 1968 - 1972 devresinde - durumun bundan başka olmıyacağını tahmin ederim. Rakkamlar, evvelki yatırımların verimi ile daha yükselse de ağırlık nisbeti yine sanayide kalacaktır. Çünkü 5 yıllık plânlar, 15 yıllık bir kalkınma politikası açısından ve aynı prensiple bir uygulama sırasına göre tanzim edilmektedir. İkinci devrenin neşredilen starateji ve hedeflerinde bu dönemde «sanayiin ekonominin sürükleyici sektörü olması» esasının serahatle açıklanması bunu teyid eder.

Hedef ve starateji kararnamesinde yatırımların önemli bir kısmının sanayie yöneltilmesi, temel ve staratejik endüstrilerin öncelikle kurulması, ihracatın arttırılması, ithalâtın ikamesi ve sanayiin ortak pazara rekabet edebilir bir hale getirilmesi gayeleri açıklıkla yer alır.

Plânda Özel ve Resmî Sektör :

Tetkiklerimizi plânın yatırım hedeflerinin Özel ve Resmî sektöre verdiği vazifelere yöneltirsek şu netice çıkmaktadır :
5 yıllık 59,6 milyar liralık yatırımın,

23,9 milyarını özel sektör,
35,7 milyarını resmi sektör

tahakkuk ettirecektir. Resmi sektörün 12 milyara yaklaşan fazlalığında sosyal, kültürel ve sağlık hizmetleri ile alt yapı yatırımlarının büyük ölçüde tesiri olmakla beraber; petrol ve diğer madenlerin araştırma, bakım ve istihsal artışı için madencilikde de devletin payı yüksektir. Enerji sahasında da devlet yatırımları resmi sektör payını arttırmaktadır.

Özel sektör yatırımlarının resmi sektöre nazaran yüksek olduğu branşlar, bilhassa imalât sanayii ile mesken inşaatıdır. İmalât sanayiinde plânın 5 yıllık tahmin neticelerine göre, birinci sırayı 2,7 milyar ile kimya sanayii almakta,

2,1 milyarla metalurji sanayii ikinci,,
birer milyarla makina ve gıda sanayii üçüncü ve dördüncü sırayı almakta,
bir zamanlar memleketin hemen yegâne kuvvetli sanayi kolunu teşkil eden dokuma ve giyim sanayii 910 milyonla beşinci derecede kalmaktadır.

Bu neticeyi tabii görmek lâzımdır. Kalkınmayı gaye edinen bir proğramda ihracatı ve ithalât ikamesini sağlıyan istihsal ve imâl sanayii, istihlâk sanayiine nisbetle daima öncelik alır.

Plânın tahakkuk derecesi :

Birinci 5 yıllık plânın son yılının içinde bulunduğumuza göre bundan evvelki 4 yılın fiilî neticelerine göz atmakta fayda mülâhaza ediyorum.

14 Aralık 1966'da yayınlanan 1967 Uygulama Plânının başlangıcında, bu hususta verilen izahata nazaran resmî sektör kendisine verilen yatırım projelerini,

1963'de % 91,1	Özel sektör		% 121
1964'de % 77,6	»	»	% 107,8
1965'de % 80	»	»	% 108,8
1966'da % 83,1			

tahakkuk ettirmişlerdir. O tarihte özel sektö-

rün 1966 nihaî rakkamları alınmamış bulunmakla beraber % 100 tahakkuk ettiği tahmin olunuyordu.

Bu mukayese bizi dikkate şayan bir sonuca götürüyor. Resmî sektör yatırım gerçekleşmesinde % 77 ile % 91 arasında bir nisbet alırken, özel sektör daha üstün tahakkuk nisbetlerine varmakta ve başarı göstermektedir.

Resmî sektörün iş tutucu, kaynakları, formaliteleri, bütçe tahsisat ve tatbikatı çalışmalarını geniş ölçüde etkilemektedir. Buna mukabil özel sektörün nisbetini yükseltmekte konut inşaatı gibi doğrudan doğruya istihsale mâtuf olmıyan yatırımlar önemli mevkii almaktadır. Fakat özel sektör de yatırımlarında tamamen serbest değildir. Yatırımda kullanacağı tesisat ve teçhizatın ithali, finansmanı, artan gümrükleri, inşaatının gerektirdiği müsaade formaliteleri faaliyetini her yönden aksatmaktadır. Bunlara rağmen karma ekonomide özel sektörün aldığı vazifelere daha sür'atle cevap verdiğini teyid eden bu müsbet neticeyi, Devletçiliğin hararetli taraftarlarına ithaf etmek yerinde olur.

Kapasiteden faydalanma :

Plânın sanayi yönünden tatbikatı ile ilgili bir cihete daha değineceğim.

Plânın tam başarısı gerek mevcut, gerek kurulan ve kurulmakta olan sanayiin tam kapasitesi dahilinde çalışıp çalışamadığına bağlıdır. Kapasiteden faydalanma nisbetindeki düşüklük - tabir caiz ise - bir değil, birkaç misil ile ifade edilecek bir zarardır. Maliyeti yükseltir, kâr marjını azaltır, gelişme imkânını daraltır, finansman yükünü ağırlaştırır velhasıl yatırımın verimini düşürür. Faydalanılmıyan kapasite kâr getirmiyen donmuş bir sermayeden farksızdır.

Plânlama Dairesi geniş bir sanayi kitlesi üzerinde bu yönden bir etüd yapmış. 1963 - 1965 yılları için belirttiği neticelere göre, sanayiin hemen her kolunda âtıl kapasiteler vardır. Buna mukabil oto lâstiği, çimento ve kâğıt sanayiinde olduğu gibi tevsi ihtiyacının sür'atle hissedildiği kollar da mevcuttur. Fakat, bu tevsi ihtiyacına rağmen bunlarda da bazı zaruretler kapasiteden faydalanma derecesini istenilen en yüksek noktasına vardıramamaktadır.

Her şeyden evvel plânın geniş bir demokrasi havasındaki tatbiki, hakiki ihtiyaçtan üstün bir kapasite yaratılmasını önliyemez. Memleket ihtiyacının tümüne yetebileceğini iddia eden bir fabrikanın yanında, inhisar yaratılmamak ve serbest rekabet şartları ile piyasayı tanzim etmek için bir ikincisinin kurulmasına müsaade, hattâ bunu teşvik zarureti doğmaktadır.

Piyasada talebi azaltan istikrarsızlıklar, imalâta birinci derecede müessir olur. Politik etkiler istikrarsızlık unsurların başında gelenlerdendir. Piyasada durgunluk arttıkça fabrikaların stoka çalışmak ihtimalleri artar. Bunun zararından korunma kaygusu imalât hacmini daraltır ve dolayısiyle kapasiteden faydalanma nisbetini düşürür. Onun için 1964 sonuna kadar imalât sanayiinin 19 kolu üzerinde plânlamanın yaptığı incelemede 11'inde satış azlığından şikâyet başta gelmektedir.

Kapasiteden faydalanma nisbetini düşüren önemli bir sebep de ham madde teminindeki güçlüktedir. Bu sebep 1965 son devresinde % 34 ile birinci mevkii almıştır. 1964 ve bilhassa 1963 yıllarında imalât aksamalarında satış düşüklüğü daha kuvvetli olduğu halde 1965'den itibaren ham madde tedariki bunu geçmiş gözüküyor. Bu, bir noktadan memnunluk verici, bir noktadan düşündürücüdür.

Memnunluk vericidir, piyasanın açıldığını, huzursuzluk yaratmıyacak bir piyasa istikrarının doğduğunu gösterir. Düşündürücüdür; plânın teşvik ettiği sanayi kollarının ham madde yönünden beslenmesinde aksaklıklara delâlet eder ki bunun başında bilhassa ithal ham maddelerine dayanan sanayi kolları gelmektedir.

Nitekim 19 kalemden 7'sinde kapasiteden daha az faydalanmada bu unsurun yer alma nisbeti en yüksek puandadır.

Bundan sonra işçi meseleleri, malî imkânsızlıklar, enerji yetersizliği ve diğer çeşitli konular istihsalin kapasite seviyesini bulmasını önliyen sebepler arasında yer alır. Bu çeşitli unsurlar arasında her sanayi müessesesinin doğum sancılarına da şüphe yok ki bir yer vermek icabeder. Bir sanayi müessesesinde, rayına oturuncaya kadar verim kaybını önlemek zordur. Muvaffak bir idare, bunu asgarî süreye düşürebilen bir işletmedir.

Sonuç :

Şu küçük incelemenin bize, şu hakikatleri teyid ettiğini özetliyebileceğim :

— Plân, ekonomik ve sosyal kalkınmanın hedeflerini tayin eden temelidir.

— Plânın tahakkuk ettirilmesi, yâni tahminlerin realize edilmesi ekonomik şartların istikrarlı yürütülmesine, tedbirlerin dengeli olmasına, malî kaynakların eksiksiz sağlanmasına bağlıdır. Başka bir deyimle yatırımın teşviki ve bunu güçleştiren engellerin giderilmesindeki başarı, plânın muvaffakiyetini sağlar.

— Yatırımla beklenen hız, o yatırımlardan faydalanmanın en yüksek seviyeyi bulması ile elde edilir. Yapmak önemli, rantabl işletmek ondan daha önemlidir.

Yabancı Sermaye ve Türk Sanayii

Ertuğrul SOSYAL
(ATLI) Zincir ve İğne Sanayii A.Ş.
Umum Müdürü
İstanbul Sanayi Odası Meclisi
Başkan Vekili

Yabancı sermayenin Türkiyedeki yatırımları hakkında 1966 yılında basında ve kamu oyunda geniş çapta tartışmalar yapıldı. Ben tekrar dış yardımların saiklerini ve yardım alan memleketlerdeki kabul tarzını eleştirecek değilim. Bir Türk müteşebbisi ve sanayi idarecisi olarak imalât sanayiine yatırım yapan yabancı sermaye hakkında objektif görüşlerimi arzedeceğim.

Bilindiği gibi Türkiyenin ekonomik kalkınmasında ağırlık sanayi sektörüne verilmiştir. Sınaî yatırımların tahakkuku için devlet olsun özel sektör olsun, başta müteşebbis ve kalifiye insan gücü ve hemen onun yanında sermaye ihtiyacı ön plâna çıkmaktadır. Türkiyede finans kaynakları kıttır. Böyle olunca yabancı sermayenin yatırım yapmasına her geri kalmış memleket gibi biz de muhtacız.

Dış sermayeyi celbetmek için 1951 de düzenlenen «Yabancı Sermaye Yatırımlarını Teşvik Kanunu» bekleneni vermeyince 1954 de 6224 sayılı ve oldukça liberal karakterli «Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu» tedvin edildi. Bu Kanuna rağmen de yabancı sermaye Türkiyede beklenen yatırımları yapmadı. Şimdi yabancı sermaye aleyhinde fırtına koparmadan ve hislerimize kapılmadan elimizdeki verileri inceleyelim.

Sanayiimizdeki Yabancı Sermaye :

Endüstri alanında yabancı sermayenin yatırımları Türk özel sektörünün % 3 ü mesabesindedir. İstihdam ettikleri personel ve işçi 15.000 in altındadır. Sermayelerinin ortalama 2,5 misli ciro yapmakta ve cirolarından % 14 kâr etmektedirler. Plânlamanın yaptığı araştırmaya göre 1964 sonunda 46 sınaî firmanın bir yıllık cirosu 1 milyarın altındadır, ödedikleri direkt vergiler 20 milyonun üstündedir. Kâr ve sermaye transferleri ise transferabl haklarının yarısını bulmamaktadır. Sınaî faaliyetlerinden tediye bilânçomuz aktifine % 35 döviz kazandırmaktadırlar.

Bu rakamlar gösteriyor ki yabancı sermaye yatırımları, genel imalât sanayii sektörü içinde büyük bir ağırlık taşımamaktadır. Yabancı yatırımcılar bütün gayretlere rağmen Türkiyede sanayie acaba neden iltifat etmiyorlar?

1. **Yerli ve yabancı sermaye için müşterek güçlükler :**

   Şirket kurmak, ruhsat ve lisans almaktaki formalite ve malî ağırlıklar
   Mahalli sermaye ve kredi bulmanın güçlüğü ve pahalılığı
   Kalifiye personel ve işçi noksanlığı
   Malî ve idarî mevzuattaki istikrarsızlık
   Vergilerin ağırlığı
   Enfrastrüktür ve yan sanayiin eksikliği
   Ham madde malzeme ve yedeklerin pahalılığı ve temin güçlüğü

2. **Yabancı sermayeye has şikâyetler :**
   Yabancı sermaye komitesinin çeşitli resmî kuruluşlardan toplanan elemanlardan teşekkül edişi, devamlı ve süratli çalışmamaları

   Tetkik sürelerinin uzunluğu
   İstimlâk ve devletleştirme rizikoları
   Ana ve yabancı sermayenin tarifine birtakım yardımcı teçhizatın dahil edilmeyişi

Türk şirketlerinin aksionlarını yabancıların satın almalarına izin verilmemesi
Yabancı uzmanların çalışma ve izin şartlarındaki sertlikler
Yabancı yatırım mallarının ithali sırasında yapılan ekspertizlerin güçlüğü ve süratli olmayışı
Yabancı yatırımcılara gayrımenkul elde edebilme konusunda gösterilen müşkülât
Nihayet 1966 Proğramında ve basında yabancı sermaye için yapılan otofinansman, iç finansman tartışmaları, ortaklık ve patent haklarının birleşmemesi, yerli sermaye ile ortaklık mecburiyeti, mecburî ihracat, amortisman fonlarile kotalara müracaat edilememesi gibi tahdit tedbirlerinin düşünülmesi

Yukardaki frenlemelerin çoğunda gerçek payının bulunduğunu ifadeye mecburuz. Yabancı sermaye gelmezse gelmesin, biz herşeyi yaparız gibi iddialar, Türkiyenin sınaî kalkınmasını şuurla isteyenler ve bilenler için yersizdir. Yabancı sermayeye de, yabancı teknoloji ve bilgiye de muhtacız. Marifet bunları millî menfaatlere uygun şekilde kullanabilmektir.

Tatbikattaki Müşahadelerim :

Şimdi bir Türk sanayicisi olarak yabancı sınaî kuruluşların lehindeki müşahadelerimi sıralayayım :

1. Türkiyede genellikle beynelmilel şöhreti olan büyük sanayi firmaları yatırım yapmakta, ticarî marka ve bilgilerini getirmektedirler.
2. Fabrikalar optimal büyüklükte kurulmakta, prodüktivite yüksek bulunmaktadır. (İşçi başına üretim yıllık TL. 85.000,— yerli saanyide TL. 60.000,—) (Taşıt montajı hariç).
3. Kâr transferleri zannedildiği gibi büyük değildir, aksine transferabl kârlarının çoğunu Türkiyede bırakmakta ve tediye bilânçomuza aktif değer katmaktadırlar.
4. Genellikle Türkiyede imal edilmeyen maddelere yönelmişlerdir.
5. Hepsi muntazam hesap tutmakta ve vergi ödemektedirler.
6. İstihdamları değerlidir. Türk personeli eğitmekte, iyi ücret ödemektedirler.
7. Yerli sanayii rekabete ve kendine çeki düzen vermeğe zorlamaktadırlar (nebatî yağ sanayiinde olduğu gibi).
8. Kanaatımca en önemlisi de modern teknoloji, iş idaresi metodlarını Türkiyeye getirmeleri ve müesseselerini açık bulundurmalarıdır.

Bu şirketlerde çalışmış ve makul sebeplerle ayrılmış bir eleman, Batıda 2 yıl sıra işlerinde çalışmış bir elemandan çok daha fazla yetişmiş bulunmaktadır ve sınaî müesseselere tercihan alınır.

Sırf bir örnek vermiş olmak için İstanbulda yeni faaliyete geçen General Elektrik Motor Fabrikasından bahsedeceğim. Bu şirketin sermayesinin % 49 u Türk kuruluşlarınındır Teşebbüs Türkiyenin çok ihtiyacı olan makine sanayiidir. Yatırım ve mütedavil sermaye şimdiden 60 milyon liradır. Yerli katkı % 70 dir ve artacaktır. Yıllık döviz tasarrufu başlangıçta 5 milyon $ dır. Samimiyetle arzetmeliyim ki bukadar modern ve ileri teknoloji, iyi sevk ve idarenin uygulandığı entegre bir elektrik motoru, kompresör sanayiini Batıda dahi görmek kolay değildir. Bu endüstrinin servise girmesile buz dolabı montaj sanayiimiz yerli yüzdesini % 90 a yaklaştırmıştır. Lütfen hislerimizden tecerrüd ederek Türk müteşebbis ve sermayesinin böyle bir endüstriyi nasıl ve ne zaman kurabilecetini kendi kendimize sormalıyız.

Yabancı sermayenin meddahlığını yapacak değilim. Ecnebi yatırımcının Türkiyeye tek ve bir gaye ile, kâr gayesile geldiğini unutmadan şu tenkitleri sıralayabilirim :

1. Yabancı sermaye Türkiyede el emeğinin ucuz olduğunu bilerek çoğunlukla büyük yatırımlara girişmemiş, ambalâj sanayiine, montaj işlerine, özellikle tüketim maddeleri endüstrisine yatırım yapmayı tercih etmiştir (ilâç sanayii). Ham madde ve yarı mamul endüstrisi gibi uzun vadede verimli olan ve memleketin çok ihtiyacı bulunan sanayie iltifat etmemiştir.
2. İç piyasa yeterli kâr temin ettiğinden ihracat için çaba göstermemektedir. Son yıllarda harekete geçmiş bulunan sınaî mamul ihracı, zararına veya maliyetine de olsa yerli müteşebbisler tarafından yapılmaktadır.
3. Yabancı sermayenin % 60'ı aynîdir.
4. Yabancı sermaye şirketleri de yerliler gibi çoğunlukla kapalı şirketlerdir, aksionları tedavül etmemektedir.

Sonuç olarak, sınaî kalkınmamız için yabancı bilgi ve sermayeye ihtiyacımızın azalmayıp, belki arttığını ifade etmek zorundayım. Gerçekten halen sanayide ilk safha olan tüketim maddeleri imali devresini geçtiğimizi, ikinci, yarı mamul safhasına geldiğimizi, hatta üretim araçları ve makine imaline yöneldiğimiz gözönüne alırsak komplekslere kapılmadan yüksek teknoloji ve büyük sermaye ihtiyacının daha da önem kazandığını kabul etmeliyiz.

Yabancı sermayeyi millî menfaatlara yöneltmek de ön yargılar ve doktriner fikirlerle mümkün değildir. Uzun vadeli ekonomik hesaplar yapmak ve memleket gerçeklerini soğuk kanlılıkla mütalâa etmek gereklidir.

Sanayi Ürünleri İhracatımız ve Alınması Gereken Tedbirler

Tarık Burhan SESYILMAZ
Başbakanlık Müşaviri

I. Giriş :

Ekonomik bağımsızlığa kavuştuğumuz yıllardan bu yana ülkemizin en önemli iktisadî sorunlarından birini sanayileşmenin teşkil ettiği bilinen bir gerçektir. Ancak, önce büyük ölçüde kendi dar imkânlarımıza dayanarak, daha sonra ve özellikle 2 nci Dünya Savaşını takip eden dönemde çeşitli dış yardım ve kredilerden de faydalanmak suretiyle elde ettiğimiz sonuçlar küçümsenecek nitelikte olmamakla beraber, bugün için de erişilmesine çaba göstermemiz gereken başlıca iktisadî hedeflerimiz arasında, sanayiimizi mümkün olan sür'atle batı ülkelerinin sanayi alanında eriştikleri seviyeye yaklaştırmanın da yer aldığında hemen herkes düşünce birliğindedir.

Bununla beraber, sür'atli bir sanayileşmenin, kanaatimizce, başlıca şartını teşkil eden dış piyasalara yönelme hususunda yeter çabanın gösterilip gösterilmediği ve bu yolda gerekli desteklemenin yapılıp yapılmadığı devamlı bir tartışma konusu olmaktadır. (1).

Bu yönden faydalı olacağı düşüncesiyle, aşağıda, genel ihracat hacmimiz içinde sanayi mamûllerinin ne derece payı olduğu, ihracatımızdaki artışta sanayi maddeleri dış satışlarının ne derece rol oynadığı hususları ile bu alanda alınmış ve alınması gerekli başlıca tedbirleri açıklamağa çalışacağız.

II. İhracatımızdaki Son Gelişmelerin Genel Görünüşü :

Türkiye'nin genel üretim hacmindeki artışlarının tabiî bir sonucu olarak ihracatımız da 1963 - 1966 yıllarını kapsayan Plânlı Ekonomi döneminde devamlı bir gelişme seyri içinde bulunmuştur.

Gerçekten Birinci Beş Yıllık Kalkınma Plânı ve Yıllık Programları tahminlerinde öngörülen mutlak ihracat rakamları her yıl aşıldığı gibi, 1963 - 1966 döneminde elde olunan % 33,26 oranındaki fiilî artış hızı da, önceki % 29,35 oranındaki artış hızı tahminlerini aşmıştır. (2).

Aşağıda Tablo: I de ifadesini bulan bu gelişme, şüphesiz, dış ticaret ilişkilerimiz bakımından olumlu bir nitelik taşımaktadır.

TABLO : I

1963 - 1966 Döneminde

İhracatımızın Genel Görünüşü

(Milyon $)

Yıllar	Tahmin	Fiilî	Gerçekleşme %
1963	347 810	368 087	105,8
1964	375 210	410 771	109,5
1965	410 000	463 738	113,1
1966	450 000	490 508	109,0
1963-66	1 583 020	1 733 104	109,5

---

(1) Dr. Osman Okyar, Sanayimizin Geleceği, Milliyet 18.Nisan.1967.

(2) Bu yazının hazırlanmasında T.C. Ticaret Bakanlığı Dış Ticaret Dairesi istatistikleri esas alınmıştır.

III. İhracatımızda Sanayi Ürünlerinin Payı :

1963 - 1966 döneminde Brüt Sosyal Hasılaya katkısı, devamlı bir artış sonunda 1961 sabit fiyatlarıyla 8,4 milyardan 10,9 milyar liraya yükselen, başka bir ifadeyle, bu dönem içinde % 29,8 ve yıllık ortalama % 9,9 artış hızı gösteren sanayi sektörünün (3), aynı seneler içinde ihracatımızdaki payı da daima Plân ve Yıllık Proğramlarda öngörülen tahminleri aşmıştır. Ancak, ihracat tahmin ve gerçekleşme tutarları arasındaki ilişkilerin bu olumlu gelişmesi yıldan yıla daha az tatminkâr bir durum arzetmiş ve 1963 yılında, daha ziyade plân tahminlerinin isabetli yapılmamış olmasının da etkisiyle % 153,0 olan fiilî - tahminî ihracat rakamları oranı, 1966 sonunda tahminlerin gerçeklere daha uygun yapılmasından dolayı % 100,7 ye düşmüştür.

Diğer taraftan, 1963 - 1966 döneminde Plân ve Yıllık Programlara göre % 83,2 gibi son derece yüksek bir gelişme hızı göstermesi bek'enen sanayi ürünleri ihracatımızın, 1966 yılında 1963 senesine nazaran gösterdiği artış sadece % 20,5'ten ibaret kalmıştır. Bundan başka, son yılda fiilî ihracat mikdarı 1965'e nazaran gerileme kaydetmiş ve % 2,8 azalarak 90,8 milyon dolardan 88,3 milyon dolara düşmüştür. (Tablo: II).

Bu gelişme sanayi ürünlerimizin toplam ihracatımızdaki payı üzerinde de etkisini göstermiş ve Kalkınma Plânı ile Yıllık Program tahminlerine göre ihracatımızdaki payının 1963 - 1966 döneminde % 13,77 den % 19,49 a çıkması öngörülen sanayi ürünleri ihracatımız daha ilk uygulanma yıllarında % 19,91 gibi plân hedefinden çok yüksek bir paya eriştikten ve 1964 yılında da % 20,53 le daha fazla bir hisseye sahip olmuş, fakat son iki sene içinde durum tamamen değişerek sanayi ürünlerinin ihracatımızdaki payı azalma göstermiş, tahminlerin de altına inerek % 18,00 e düşmüştür.

Bu izahatımız ve aşağıdaki Tablo: II göstermektedir ki, 1963 - 1966 dönemi içinde sanayi üretiminde sağlanan olumlu gelişme bu sektöre ait ürünlerin ihracatında elde edilmemiş ve bunların toplam ihracattaki payı 1966 yılında Yıllık Program hedefinin dahi altında kalmıştır.

TABLO : II
1963 - 1966 Döneminde
İhracatımızda Sanayi Ürünlerinin Payı
(Milyon $)

Yıllar	Genel İhracat		Sanayi Ürünleri İhracatı		Sanayi Ürünlerinin İhracattaki Payı	
	Tahmin	Fiilî	Tahmin	Fiilî	Tahmin %	Fiilî %
1963	347,8	368,1	47,9	73,3	13,77	19,91
1964	375,2	410,8	68,3	84,3	18,21	20,53
1965	410,0	463,7	71,0	90,8	17,32	19.58
1966	450,0	490,5	87,7	88,3	19,49	18,00

IV. Sanayi Ürünleri İhracatının Arttırılması ile İlgili Tedbirler :

Sanayi ürünleri ihracatının yeteri derecede gelişmemesine en fazla etki yapan hususların başında, maliyet ve satış fiyatlarının yüksekliği ile kalite probleminin yer aldığı bir vakıadır. Bu bakımdan, sözü geçen maddelerin ihracatını artırabilmek için her şeyden önce bu yolda tedbirler alınması ve titiz bir şekilde uygulanması zorunludur düşüncesindeyiz.

Şüphesiz, bu güne kadar aynı amaçla gerek dışticaret politikası, gerekse selektif vergi politikası yönünden alınmış bazı tedbirler de önem taşımaktadır. Özellikle, dışticaret politikası ile ilgili olarak ithalatta sanayicilere özel kotalarda tahsisler yapılması ve 6802 sayılı Gider Vergisi kanununun 6 ncı maddesine göre ihracat muaflığı müessesesinin kabulu ile ihracatta vergi iadesi sistemini düzenleyen 261 sayılı kanunun her yıl bir az daha geniş alanda uygulanması bu arada temas edilmesi unutulmamak, gereken tedbirlerin en önemlilerini teşkil etmektedir. Ancak, plânlı ekonomi dönemindeki tatbikat göstermiştir ki, bu tedbirler sanayi ürünleri ihracatımızı hiç değilse genel ekonomik gelişmemiz derecesinde artırmağa yeter olamamıştır.

Şu halde bunların yanında bazı ek tedbirlere de ihtiyaç vardır. Alınabilecek bu yeni tedbirler şöyle özetlenebilir :

---

(3) Birinci Beş Yıllık Kalkınma Plânı, 1967 Program Tablo: 2.

a) Sınai kalkınma daima büyük çapta üretime dayanmak zorunluğundadır. Bu sebeple, kapital gücü pek yüksek olmayan sanayiimize tam kapasite ile üretim yapılması için gerekli işletme sermayesini sağlamak büyük önem taşımaktadır. Sözügeçen finansman imkânları ve sanayie orta vadeli işletme sermayesi verecek kredi müessesesinin en kısa zamanda faaliyete geçirilmesi, bu alanda pek sınırlı imkânlarla çalışan kredi müesseselerinin takviyesi üzerinde özellikle durulmalıdır.

b) Sanayiin maliyet sorunları arasında vergi politikasiyle ilgili tedbirler de unutulmamalı, ihracata yönelmiş sanayi dallarına ihracat miktarları ile orantılı ge'ir ve kurum'ar vergisi indirimleri sağlanması imkânları araştırılmalı, bunun yanında Gider Vergisinin İhracat Muaflığı müessesesi tatbikatı daha geniş ölçüde işler hale getirilmeli ve 261 sayılı İhracatta Vergi İadesi Kanununun uygulanışında dış piyasaların rekâbet durumu dikkate alınarak daha fazla sür'at sağlanmalıdır.

c) Fiyat problemi yanında devamlı ve istikrarlı pazarlara sahip olabilmenin başka şartı da kaliteli mal satabilmektedir. Türk Standartları Enstitüsünün kuruluşundan bu yana kalite sorunu ile ilgili olarak önemli çaba'ar sarfedilmişse de henüz bu sorunun tam anlamıyla çözülmüş olduğunu söylemek, maalesef, güçtür. Halbuki, bir malın fiyatının onun kalitesinden ayrı olarak değerlendirilmesi ve alıcıların sadece bir hususu dikkate alarak sipariş te bulunmaları hiç bir zaman bahis konusu olamaz.

Özellikle, AET ile ilişkilerimizin gerekleri de dikkate alınarak, bir yandan Devletin, diğer taraftan Odalar Birliği, sanayi odaları gibi mesleki teşekküllerin sanayi ürünlerimizin standardizasyonu ve dış piyasalarda da aranılacak kalitede olması sorunu üzerine eğilmeleri, bununla ilgili tedbirlerin uygulanmasında her türlü müsamahalı davranışlara son vermeleri gereklidir.

ç) Dış ticaret politikamızın düzenlenmesinde, ihracat yapabilen sanayicilere, üretimlerinin artması ve maliyetlerinin düşmesi bakımından faydalı olabilecek özel ithalat imkânları sağlanmalıdır. Ancak, bu imkân «mukabil her çeşit malı ithal hakkı» ile karıştırılmamalı ve sanayiciler yalnız kendi üretimlerinde kullanabilecekleri ham ve yardımcı maddeleri, yedek makina parçalarını kolaylıkla ithal edebilmelidirler.

d) Son yirmi yılda sanayi ürünleri ihraç etmek isteyen ülkeler için Kredili İhracat Sistemini kabul etmek kaçınılmaz bir zorun'uluk olmuştur. Her ne kadar bugün için yatırım malları ihracatında bulunmayan memleketimizde uzun vadeli ihracat kredileri uygulanması düşünülemez ise de, özellikle, girmeğe çalıştığımız bizden daha geri kalmış ülkelerin piyasalarının ödeme güçlerinin yetersizliğini de dikkate alarak, en fazla 2 yıla kadar kredili ihracata müsaade etmek sanayi ürünlerimizi satabilmemiz için zorunludur.

Esasen, sınırlı bir sermaye gücüne sahip olan sanayicilerimizin ise doğrudan doğruya bu şekilde krediler açmaları mümkün değildir. Bu sebeple, orta vadeli ihracat kredileri sistemi için ve bu sisteminin ayrılmaz bir tamamlayıcısı olan ihracat kredi sigortası veya garantilerinin en kısa bir süre içinde uygulanması yoluna gidilmelidir.

Bunlardan başka, ihraç piyasalarının daha iyi etüd edilmesi, yeni enformasyon kuruluşlarının tesisi, Japonya'da olduğu gibi ithalatçılarla ihracatçılara ortak teşekküller kurdurarak, ithalatçılarımızın kârlarından bir kısmı ile ihracatcıların, özellikle sanayi ürünleri ihracatcılarımızın mâruz kalacakları zararların karşılanması gibi tedbirler de düşünülebilir.

Ancak, kanatimizce, her şeyden önce, bu tedbirlerin alınışında bünyemize uysun uymasın her hangi bir batı memleketindeki modelin aynen kopye edilmesinden kaçınmak, kendi iktisadi şartlarımıza göre değişikliklere tâbi tutmak ve özellikle, uygulamada tam bir titizlik göstermek zorunludur.

ÖNEMLİ DUYURU

Unesco tarafından, örnek bir eser olarak bütün dünyaya ilân edilmesi kararlaştırılan «Mülkiye Tarihi ve Şeref Kitabı» nın son hazırlıkları bitirilmiş ve kitap baskıya verilecek hale getirilmiştir.

Ancak, bazı arkadaşların sorgu kâğıtlarını hâlâ göndermedikleri anlaşılmıştır. İstenen bilgilerin acele gönderilmesini hatırlatır ve rica ederiz.

Adres : P.K. No. : 10 (Mülkiye Şeref Kitabı Hazırlama Bürosu)

CEBECİ - ANKARA

Türkiye Sinaî Kalkınma Bankası

Beysan KEYDER

Türkiye'de sermaye birikiminin gecikmesi sanayi yatırımlarının gelişmesini önlemiş, İkinci Dünya Savaşı içinde ve sonraları bazı sektörlerde kuvvetli bir sermaye birikmesi olmuşsa da, bu paraların daha çok gayrı menkûllere ve spekülâtif satın almalara yatırılması özel sanayide beklenen gelişmeyi yaratamamıştır.

Bu durum karşısında çeşitli yönlerden memleketin iktisadî kalkınması yollarını araştıran Hükûmetin başvurması üzerine Milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankası 1949 başlarında Türkiye'ye bir hey'et göndererek gerekli bazı incelemeler yaptırmış ve bu incelemelerin sonunda Türkiye'nin gelişmesi için özel teşebbüsün ele alınması ve bunun için de bazı şartların yerine getirilmesi gerektiğine işaret edilmişti.

Bu şartlar ; özel sermayenin uzun vâdeli sanayi kredisi ihtiyacını sağlamak, sanayi alanında tecrübesi az olanlara teknik yardımda bulunmak, makine ve benzeri malzeme ithali için özel teşebbüs erbabına bir döviz kaynağı sağlamak, gerek hükûmetin, gerek iş adamlarının güvendiği bir teşebbüs kurmak, şeklinde özetlenebilir. Milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankası bu şartların ancak özel teşebbüs tarafından fakat hükûmetin de yardımını ve güvenini kazanmış bir sınaî kredi kurumu tarafından sağlanabileceği kanaatinde olduğunu Türk Hükûmetine bildirmiştir. Bu görüşe katılan Hükûmet, bu müesseselerin kurulmasında Milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankasının yardımını istemiştir.

1949 yılında Milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankası memleketimize tanınmış bir hukukçu göndermiş, bu uzmanın Hükûmet ilgilileri, bankalar ve iş adamları ile teması neticesinde bankamızın kuruluş esasları tespit edilmiştir. Böylece hazırlanan projede bankanın tamamen özel kurumlardan sağlanmış 12.5 milyon lira sermayesi olması, Merkez Bankasının bu kuruma 12,5 milyon lira ve Milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankasının da 9 milyon dolar ödünç vermesi teklif edilmekteydi. Banka hissedarlarca seçilecek bir İdare Meclisi tarafından idare edilecek ve personel arasında yabancı uzmanlar bulunacaktı. Bu uzmanlardan biri idareci, biri mühendis ve biri de muhasebeci olacaktı. Bu esaslarla ve Türkiye Sınaî Kalkınma Bankası Anonim Ortaklığı unvanı ile kurulan şirket 31 Mayıs 1950 de tescil ve 2 Haziran 1950 de ilân edilerek çalışmalara başladı.

Bankanın 12,5 milyon lira olan kuruluş sermayesi başta Türkiye İş Bankası, Osmanlı Bankası, Yapı ve Kredi Bankası, Türkiye Garanti Bankası, Selânik Bankası, Türk Ticaret Bankası, Akbank, Banka Komerçiyale, İtaliana Banka Di Roma, Holantse Bank ÜNİ, Türkiye İmar Bankası, İstanbul Ticaret Borsası, İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası, Çukurova Sanayi İşletmeleri T.A.Ş., İzmir Pamuklu Mensucat T.A.Ş., Mensucat Santral T.A.Ş. olmak üzere 33 müessese tarafından vazedilmiştir. Sonradan 1953 yyılında alınan bir kararla bu sermaye 25 milyon ve 1963 yıl sonunda da 50 milyon liraya yükseltilmiştir.

Sermayenin 50 milyon liraya arttırılmasında IFC (Milletlerarası Finansman Kurumu) da % 10 nisbetinde bir prim ödemek suretiyle bu 50 milyon liralık sermayeye % 15 nisbetinde 7,5 milyon lira ile iştirâk etmiştir.

Bankanın kuruluşunda 33 olan hissedar adedi halen 500'ü bulmuştur.

Banka bu kerre 1967 Mart'ında yaptığı fevkalâde umumî hey'et toplantısında sermayesini 15 milyon lira daha arttırarak 65 milyon liraya çıkarmış bulunmaktadır.

Bankanın kuruluş maksatları :

Türkiye'de yeni özel sanayiin kurulmasına ve evvelce kurulmuşların genişletilmesine yardım etmek ve bunları hızlandırmak,

Yabancı ve yerli özel sermayenin Türkiye'de kurulan sanayie katılmasına yardım etmek ve bunları cesaretlendirip isteklendirmek,

Türk sanayiine ait hisse senedi ve tahvillerin özel mülkiyete geçmesine ve özel mülkiyette bulunmasına gayret etmek ve Türkiye'de sanayie ait hisse ve tahvil piyasasının gelişmesine yardım etmek,

şeklinde ifade edilebilir.

Bu gayelere ulaşabilmek için Banka ;

Açık kredi, rehin ve ipotek karşılığında orta ve uzun vâdeli ve icabederse kısa vâdeli kredi vermek,

Her türlü özel sanayi teşebbüslerine katılmak, bazı özel durumlarda bankanın kaynakları ile yeni sınaî teşebbüsler kurmak.

Müşterilerine teknik yardımda bulunmak,

Menkûl ve gayri menkûller üzerinde kendi adına veya özel kişilerle birlikte her türlü muamelelerde bulunabilmek, gayrı menkûllere sahip olmak ve alacaklarının sağlanması için ipotek kabul etmek ve kaldırmak,

Bankanın kaynaklarını yukarıda sayılan maksatlar için tekrar kullanılabilir hale getirmek üzere iştirâk edilen sınaî teşebbüslerdeki mülkiyetlerin mümkün olduğu kadar kısa zamanda satılıp elden çıkarılmalarını sağlamak; gibi işleri yapabilir. Bu işlerin gerçekleşmesi için kısa ve uzun vâdeli krediler alabileceği gibi konu ile ilgili bütün banka muamelelerini

de ifa edebilir. Ancak Banka mevduat kabul etmediği müddetçe - ki şimdiye kadar etmemiştir - Bankalar Kanunu hükümlerine tâbi değildir.

Banka yukarda zikredilen gayelerine erişmek üzere bir taraftan öz ve yabancı kaynaklarını arttırırken, bir taraftan da memleket sanayiinin muhtaç olduğu plâsmanları yapmış ve 1966 sonunda plâsmanları yekûnu 1.083.220.000,— lirayı bulmuştur.

1966 sonu itibariyle Bankanın kaynak ve plâsmanlarını I No.lu tabloda görmek mümkündür.

Hernekadar Bankanın kuruluştan 1966 sonuna kadar yaptığı plâsmanlar yekûnu 1.083.220.000,— ise de 1966 sonunda kredilerden ödenmiş olanlar düşüldükten sonra kalan bakiye 709.126.000,— liradır.

Banka herşeyden evvel bir Kalkınma Bankası olmak dolayısıyla kredi talebinde bulunan teşebbüslerin kalkındırmaya değer olup olmadığını aramak zaruretindedir.

Bankanın elindeki kaynaklarının kredi taleplerini tamamen karşılamasına imkân bulunmamaktadır. Bu bakımdan kredi almaya elverişli teşebbüsler arasında da bir seçim yapmak icabetmektedir. Bu seçimde esas, projelerin memleket ekonomisi bakımından yararlılık derecesidir.

Projelerin seçilmesinde kullanılan ölçüler, kaynakların ve iktisadî konjonktrün durumuna göre zaman zaman değişmekte ve talebin Türk Parası veya Döviz olmasına göre de farklılıklar göstermektedir. Fakat kredi ister Türk parası, ister Döviz olsun projenin kârlılık durumunun normal nisbetlerin altına düşmemesi gerektir. Kârlılık bir sanayiden diğerine, hatta aynı sanayide bir yıldan ötekine farklı olabilir. Mühim olan, yatırım neticesinde tahassül edecek kârların bütün masraflar çıktıktan sonra, sermaye için normal bir gelir sağladıktan başka krediyi Bankaca da kabul edilebilir bir süre içinde ödeyebilmesidir.

Kârlılık nisbetinin yüksek olması müteşebbisler ve Banka için olduğu kadar, memleket ekonomisi bakımından da önemlidir. Yatırımların kârlılık nisbetleri ne kadar yüksek olursa, müteşebbislerin borçlarını ödemeleri de o kadar kısa vâdede olmakta ve böylece Bankanın riskinin azalması ve aynı zamanda yeni yatırımlara tahsis edilen fonların daha çok kullanılır hale gelmesi mümkün olmaktadır.

Banka, kalkınma bankacılığı yanında muhtelif sanayi sektörlerine iştirâkte bulunmak suretiyle yatırım bankacılığı fonksiyonuna da ehemmiyet vermiş ve dolayısıyla Türkiye'de yaratılmak istenen sermaye piyasası mevzuunun da öncüsü olmuştur.

Bankanın, yatırım bankacılığını yürütürken takip ettiği iştirâk politikasını ana hatları itibariyle şöylece sıralayabiliriz.

1 — Sermaye noksanı bulunan sınai tesislere sahip anonim şirketlerin kuruluşları veya sermaye arttırımlarında sermaye iştirâkinde bulunmak.

2 — Bu iştirâkler yolu ile elde edilen hisse senetlerini imkân görüldüğünde sermaye

TABLO : I.

KAYNAK VE PLASMANLAR

KANAKLAR :		
Öz Kaynaklar :		81.561.000,—
Ödenmiş sermaye	50.000.000,—	
Kanunî ihtiyatlar	8.147.000,—	
İlerde vukuu muhtemel zarar karşılığı	4.291.000,—	
Fevkalâde ihtiyatlar	11.721.000,—	
Genel karşılıklar	7.402.000,—	
Yabancı Kaynaklar :		670.170.000,—
Tahvillerimiz	4.408.000,—	
Milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankası	18.946.000,—	
Kalkınma İkraz Fonu	16.636.000,—	
Milletlerarası Kalkınma Birliği	176.231.000,—	
Milletlerarası Kalkınma İdaresi	42.506.000,—	
Avrupa Yatırım Bankası	43.357.000,—	
Türk Lirası kredisi	368.086.000,—	
KAYNAKLAR YEKÛNU		**751.731.000,—**
PLÂSMANLAR :		
İşletme Kredileri :		26.494.000,—
Borçlu Hesaplar	13.264.000,—	
Diğer İşletme kredileri	13.230.000,—	
Yatırım Kredileri :		603.757.000,—
Uzun Vâdeli TL. kredisi	299.850.000,—	
Uzun Vödeli Döviz kredisi	303.907.000,—	
İştirâklerimiz :		78.875.000,—
PLÂSMANLAR YEKÛNU		**709.126.000,—**

piyasasının inkişafına hizmet etmek maksadıyla tasarruf erbabına satmak ve elde edilen imkânla yeni hisse senetleri satın almak.

3 — Ne suretle olursa olsun bir şirketin taahhüt edilmiş sermayesinin % 25'den fazlasına sahip olmamak,

4 — İştirâk edilen şirketlerin sevk ve idaresine müdahale etmemek, ancak teknik yardımda bulunmak maksadiyle idare meclislerinde ve murakabe organlarında temsilciler bulundurmak.

Banka bu politikasıyla 1966 sonuna kadar muhtelif sanayi kollarında çalışan 38 firmaya 125.423.000,— liralık sermaye iştirâkinde bulunmuştur; iştirâk ettiği bu şirketlerin hisse senetlerinden 37.969.000,— TL. nominal değerde hisse senedini de tasarruf erbabına satmıştır.

1966 yılı sonunda bu 37.969.000,— liralık hisse senedini alanların yekûnu 685'dir ; ve bu 685 alıcı içinde 423'ü küçük tasarruf erbabıdır. Bu da gösteriyor ki, Banka gerek iştirâk ve gerekse iştirâklerine ait hisse senetlerini satmak yoluyla sermaye piyasasının gelişmesinde mutlak bir rol oynamaktadır. Nitekim 1966 yılı içinde Borsada satılan 26.584.000,— liralık ticaret ve sanayi şirketleri hisselerinin 24.611.000,— liralık kısmının Banka tarafından satılmış olması bunun en büyük delilidir.

Banka, kredi ve yatırım faaliyetlerini idame ederken, bir taraftan Türk Lirası ve bir taraftan da Döviz kaynaklarını elinde bulundurmak zaruretindedir. Bu gaye ile kuruluşundan bugüne kadar muhtelif milletlerarası teşekküllerden cem'an, 89.050.000,— Dolar kredi temin etmiş, kota tahsislerinden 15.640.000,— Dolar almış ve bunları döviz taleplerinin is'afında kullanmıştır. Bankanın kredi aldığı milletlerarası teşekküller, Milletlerarası Kalkınma Bankası (IBRD), Kalkınma İkraz Fonu (DLF), Milletlerarası Kalkınma Birliği (IDA) Milletlerarası Kalkınma İdaresi (AID) ve Avrupa Yatırım Bankası (BEI) dan ibarettir.

Diğer taraftan TL. kaynakları ; 50 milyon lira sermaye, 25 milyon lira tahvilât, 31.561.000,— lira ihtiyatlar ile evvelce Marşal Plânı Özel Teşebbüs ve Sermaye İştirâk Fonu'ndan alınarak, sonra uzun vadeli kredi haline çevrilen 368.086.000,— liralık kredi ki, cem'an 474.647.000,— lirayı bulmuştur.

Yukardan beri izah edilen hususlar muvacehesinde, Bankanın dünyadaki iktisadî gelişmelere ayak uydurarak Türkiye sanayiinin kalkınması hususunda tam bir feragat ve gayretle çalıştığı anlaşılmaktadır.

Banka bu gayret ve faaliyetine bütün imkânlarıyla devam edecektir.

Bankanın kredi politikası memleket sanayiinin kalkınmasını hedef tuttuğundan, bazı hallerde kârlılık dercesi nisbeten düşük olan yatırımlar, kârlılık derecesi yüksek fakat başka ölçüler bakımından daha az tatminkâr olan yatırımlara tercih edilmekte ve böylece genel ve özel menfaatlerin bağdaştırılmasına çalışılmaktadır.

Bankanın kurulduğu tarihten ilk müracaatlar umumiyetle yeni kuruluşlar için olduğu halde, son beş sene zarfında müracaatların yenileme ve tevsi projeleri bakımından büyük bir gelişme kaydettiği görülmektedir.

Bu, sanayide bir gelişmenin varlığına en büyük delildir. Yeni yani sınaî teşebbüslere atılan müteşebbisler, zamanla muvaffak olmakta, sanayiin gidişini devamlı surette takip etmekte ve bu sebeple de tevsi ve yenilemeye gitmektedirler.

Diğer taraftan Banka 17 yıllık faaliyeti neticesinde sanayiciyi gerek maddi, gerek teknik imkânlar bakımından geliştirmiş, böylece Bankaya karşı bir alışkanlık yaratark, müracaatların devamlı surette artmasını mümkün kılmıştır.

Ancak bu müracaatlara kaynaklarının imkânları nisbetinde cevap verebilen Banka, 1966 sonuna kadar vâki 4262 adet 3.565.596.000,— liralık müracaatın sadece 777 adet ve 1.198.457.000,— liralık kısmını cevaplandırmış bulunmaktadır. Bunlar içinde fiilen mukaveleye bağlanan, ödeme yapılan projelerde de nisbî bir düşüklük mevcuttur.

1966 sonu itibariyle muhtelif sanayi kollarında çalışan 764 müesseeye cem'an 1.083.220.000,— liralık kredi verilmiştir.

	1966	(+100)
Gıda Maddeleri Sanayii	139	125.657
İçki Sanayii	14	16.596
Mensucat Sanayii	111	237.088
Giyim Eşyası	1	600
Kereste ve Tahta Mamûlleri Sanayii	25	34.654
Sellüloz Sanayii	13	8.313
Matbaacılık ve Neşriyat Sanayii	7	6.052
Deri Mamûlleri Sanayii	10	2.682
Kauçuk Sanayii	6	3.851
Kimya Sanayii	62	78.433
Maden Kömürü ve Petrol Muştakları	6	5.819
Taş, Toprak, Cam ve Çini Sanayii	71	194.892
Maden İzabesi Sanayii	30	126.420
Madenî Eşya Sanayii	54	97.348
Makine, Malzeme Sanayii	73	54.716
Nakliye, Malzeme Sanayii	10	13.278
Tamir, Bakım	110	6.746
Madencilik	6	2.057
Diğer Sanayii	52	31.018
	764	1.083.220

Bu tablonun bir ifadesi de Türkiye Sınaî Kalkınma Bankasının 17 yılık faaliyetinde 19 sanayi grubunda toplanan ve 74 sanayi şubesi içinde çalışan 764 müesseseyi kalkındırmış olduğudur.

Mülkiyeli Bir San'atçı

Ayhan ERMAN

Siyasal Bilgiler Okulunun yatakhane arası koridorları, yıllarca tatlı bir keman sesiyle çınlamıştır. Okulun yatakhane kısmının gerisinde bulunan ve öğrencilerin şahsi dolaplarının bulunduğu koridorlar o devrin en büyük politik münakaşalarının yapıldığı, en güzel şiirlerin okunduğu, en orijinal espri ve olayların ağızlar dolusu kullanıldığı bir kulis arası idi.

İşte Ayhan Erman bu kuliste yetişmiştir. Daha doğrusu kendi kendisini yetiştirmiştir.

Ayhan Erman 1928 de Tokat'da doğmuştur. 1936 da ailesiyle birlikte Ankara'ya gelerek yerleşmiş, 1937 de babasından ilk keman derslerini almaya başlamıştır. 1945 de Atatürk Lisesini bitirerek Mülkiye'ye girdi. Bu arada Ankara Devlet Konservatuvarı keman kurslarına katıldı.

1950 de Konservatuvar Orkestrası, Gençlik Orkestrası, Helikon Orkestrası gibi topluluklarda çaldı.

1952 de Ankara Maiyet Memuru, Kulp, Arguvan, Doğanşehir, Akçadağ Kaymakam Vekilliklerinde bulunduktan sonra 1954 den itibaren Çayeli, Dicle, Ortaköy (bu arada keman çalışmalarını da sürdürmüştür) kazalarında Kaymakamlık yapmış, 1961 de Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası giriş sınavını kazanarak orkestra üyesi olmuştur. Bu suretle; Mülkiyedeki dolap araları ve ütü odasındaki sanat çalışmaları Türkiye'nin bir numaralı orkestrasına intikal etmiş bulunmaktadır.

1962 de Orkestra Yönetim Kurulu Üyesi seçildi ve Orkestra Müdür Muavinliğine atandı. Halen sanat görevi yanında, orkestranın idaresinde de filen görev alarak san'at ve idare mesleğini bir arada yürütmeye çalışmaktadır. İkinci kemanlar gurup şef yardımcısıdır ve yurt içi konser proğramlarının hazırlanması gibi görevler yüklenmektedir. Diğer yandan Yücelen Kuvarteti üyesi olarak da Oda Müziği çalışmaları yapmakta, her yıl yurdun muhtelif illerinde konserler vermektedir. İki kızı vardır, eşi Çankırı Sulh Yargıcıdır.

Kendisi ile görüştüğümüz esnada çok sesli musiki hakkında neler düşündüğünü sorduk. Ayhan biraz durakladıktan sonra, «Çok sesli musikinin memleketimizde tanınması için, eğitim ve turne konserleriyle sanatçının sanatını tanıtması, sonra takdir beklemesi gerekmektedir. Bu ise, zamanla, sabır ve maddi fedakârlıkla olacaktır. Çok sesli musiki çok çok dinlenmekle anlaşılabilir. Bu imkânlar Yurdumuzda geliştirilmedikçe çok sesli musiki özentiden ileri gidemez. Her yıl Konservatuvar giriş sınavına katılan adayların çoğunun, o yıl konser verdiğimiz illerden gelmesi dikkate değer» dedi.

Yanından ayrıldıktan sonra kulaklarımızda halâ o kendisine has bir havası olan dolap aralarından bize doğru gelen bir tatlı keman sesi vardı.

AVRUPA ORTAK PAZARI İLE KURDUĞUMUZ ORTAKLIK BAĞI KARŞISINDA SANAYİİMİZ

Suat YALIN
Ticaret Bakanlığı
Dış Ticaret Dairesi Müşaviri

Türkiye'nin Avrupa Ekonomik Topluluğu - Avrupa Ortak Pazarı - ile ortaklık bağı, 12 Eylül 1963 tarihinde imzalanıp 1 Aralık 1964 de yürürlüğe giren ve kısaca «Ankara Anlaşması» diye anılan «Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğu arasında bir Ortaklık Yaratan Anlaşma» ile kurulmuş bulunmaktadır.

Ortaklığın başlıca amacı, Topluluk ile Türkiye arasında ticari mübadelelerde uygulanan gümrük vergileri ile miktar tahditlerinin tedricen ilgası suretiyle, bir Gümrük Birliği'nin kurulması ve buna paralel olarak ekonomik entegrasyonun gerçekleştirilmesidir.

Batı Avrupa'nın iktisaden gelişmiş Altı ülkesi - F. Almanya, Belçika, Lüksemburg, Fransa, İtalya ve Hollanda - tarafından tesis edilen bu ekonomik topluluk ile ortaklığımız üç dönemde gerçekleşecektir: Hazırlık Dönemi, Geçiş Dönemi ve Son Dönem.

Halen üçüncü yılı içinde bulunduğumuz hazırlık Dönemi normal olarak beş yıl devam edecektir.

Anlaşma hükümlerine göre, bu dönemde Türkiye, Gümrük Birliğine geçiş dönemi ve son dönem boyunca yükleneceği vecibeleri yerine getirebilmesi için Topluluğun yardımı ile ekonomisini güçlendirecektir. Bundan başka bir vecibe yüklenmediğimiz bu dönem zarfında, Topluluk - karşılık istemeksizin - Türkiye'ye ticarî kolaylıklar tanımış ve ayrıca Avrupa Yatırımlar Bankası vasıtasıyla 5 yılda kullanılmak üzere 175 milyon dolarlık malî yardım yapılmasını kabul etmiştir.

Altılardan şimdilik sağlanmış olan ticarî kolaylık, Topluluğa yönelen ihracatımızın takriben % 40'ını kapsayan tütün, kuru üzüm, kuru incir ve fındık için üye ülkelerin açmış oldukları tarife kontenjanlarında mündemiçtir.

Ankara Anlaşmasına ekli Geçici Protokol'un 6. maddesi Ortaklık Konseyinin, Aralık 1967 ayından itibaren, Topluluk pazarında diğer ihraç maddelerimizin de sürüm kolaylıklarından faydalandırabileceğini öngörmektedir.

Anılan madde hükmünden istifade ederek, Ortak Pazardan, zeytinyağı, şeker, pamuklu mensucat, halı ve gümrük tarifemizin 60.05 numaralı pozisyonuna girmekte olan yünden giyim eşyaları, turunçgiller, taze üzüm, su ürünleri ve şarap için sürüm imkânlarının sağlanması talep edilmiştir. Bu maddeler için sürüm kolaylığı olarak, «tarife kontenjanları» tanınması ve ayrıca zeytinyağı ve şeker ithalatında uygulanan **prélèvement**'ların tesbitinde Türk ihraç fiatlarının esas alınması istenmiştir.

Bahsi geçen maddelerin seçiminde özellikle;

— Maddenin Topluluğa yönelen ihracatından sağlanan «döviz geliri»,

— Topluluğun, 1 Temmuz 1968 de tamamen yürürlüğe girecek olan Ortak dış tarifesi vasıtasiyle üçüncü ülkelerden yapılan ithalâtta uyguladığı «himaye derecesi»,

gözönünde tutulmuştur.

Bu durum karşısında sanayiimizin diğer mamûllerini de talep listesine ilâve etmek mümkün olamamıştır. Esasen, ileride sağlanabileceği ümidedilen döviz geliri yerine, halihazır ihracattan temin edilen önemli döviz gelirlerinin, Ortak Pazar'ın örülen duvarları karşısında azalmaması ve ayrıca arttırılması maksadiyle madde seçiminde bu yola gidilmiş olması makûl görülmektedir.

Diğer taraftan ihracatta **«rekabet fiatı»** mevzuu ile gelişmiş ülkelerde üzerinde hassasiyetle durulan «kalite garantisi» meselesini halletmeden bazı sanayi mamulleri ihracatımızın, Altılara arzu edilen seviyelerde - sağlanabilecek tarife kontenjanları seviyesinde - gerçekleştirilmesinde karşılaşılacak güçlüklerin de nazarı itibare alınması gerekmektedir.

Hazırlık Döneminde tarife kontenjanı rejiminden faydalanamıyacak sanayi maddelerimizin, Gümrük Birliğine geçiş döneminde tarife dışı engellerin tedricen ilgası suretiyle, Topluluğa ihraç sürümlerinin temini mümkün olabilir.

Ortak Pazardan sürüm kolaylığı tanınması talep edilen maddelerle ilgili müzakereler, önümüzdeki aylarda yapılacak Ortaklık Komitesi toplantılarında ve bilâhare Ortaklık Konseyinde cereyan edecektir.

Yukarıdaki satırlarda, hazırlık dönemi içerisinde Topluluğun Türkiye'ye, malî organı olan Avrupa Yatırımlar Bankası kanalı ile 175

milyon dolarlık bir kredi açmış olduğunu belirtmiştik. Kamu ve özel sektör yatırım projelerinin finansmanında kullanılan bu kredinin, Ortaklık Anlaşmasının ilk iki yıllık tatbikatı içinde, takriben 70 milyon dolarlık kısmı kullanılmış bulunmaktadır.

Özel sektör sanayiimizin yatırımlarını gerçekleştirmesinde bu krediden daha fazla istifade imkânlarını aramasını temenni ederiz.

Avrupa Ekonomik Topluluğu ile Ortaklığımızın Gümrük Birliğine geçiş dönemi, Birlikte öngörülebilecek istisnalar saklı kalmak üzere, 12 yıl devam edecektir. Bu dönemde; gümrük vergileri ve miktar kısıtlamalarının karşılıklı olarak tedricen ilgası gümrük tarifemizin Topluluğun ortak dış tarifesine yaklaştırılması ve buna tam olarak intibak sonunda, üçüncü ülkelerle ilişkilerde mezkûr dış tarifenin uygulanması suretiyle Toplulukla Türkiye arasında bir «Gümrük Birliği» kurulacak ve yine bu dönemde Türkiye'nin ekonomik politikalarının topluluğunkilere yaklaştırılması gerçekleştirilecektir.

Nihayet, Ortaklığımızın «Son Dönemi» de Gümrük Birliğine dayanacak ve bu devrede Toplulukla Türkiye'nin ekonomi politikaları arasındaki koordinasyon güçlendirilecektir.

Gümrük Birliğine geçiş döneminin şekil ve şartlarını tesbit etmek maksadiyle ortaklık konseyinde yapılacak müzakerelerden söz etmeden önce, Topluluğun sanayi sektöründe «Tek Pazar» ın kurulması yolunda ulaşılan merhaleden kısaca bahsetmek faydalı olacaktır :

Avrupa Ekonomik Topluluğunu kuran Roma Andlaşmasında, Ortak Pazar'ın, Andlaşmanın yürürlüğe girdiği 1.1.1958 tarihinden 31.12.1969 tarihine kadar sürecek 12 yıllık normal bir geçiş dönemi zarfında, sanayi ve tarım ürünlerinin topluluk içerisindeki serbest dolaşımının tedricen sağlanması suretiyle kurulacağı öngörülmüştür. Topluluk Konseyi Mayıs 1966 ayında aldığı bir kararla, sanayi ve tarım maddelerinin serbest dolaşımının 1 Temmuz 1968 tarihinde gerçekleşmesi hususunda prensip mutabakatına varmış ve böylece millî pazarların yerine kaim olacak tek Topluluk Pazarı (Ortak Pazar) sanayi ve tarım sektörlerinde Roma Andlaşmasında öngörülen normal süreden birbuçuk yıl önce tamamen kurulmuş olacaktır.

Bu günkü durumda, üye ülkelerin Topluluk içi sınai mubadelelere uyguladıkları vergiler % 80 oranında indirilmiş bulunmaktadır. Mezkûr maddelerin gümrük vergileri 1.7.1967 tarihinde temel vergiler (üve ülkelerin 1.1.1957 de uyguladıkları vergiler) üzerinden % 15 nisbetinde indirilecek ve bakiye % 5 lik miktarda 1.7.1968 de tamamen ortadan kaldırılarak, bu tarihten itibaren mezkûr maddelerin üçüncü memleketlerden yapılan ithalâtına ortak dış tarife tam olarak uygulanmaya başlanacaktır.

Avrupa Ekonomik Topluluğu ile kurulan ortaklığımızın halen üçüncü tatbikat yılı içinde bulunduğumuzu yukarıda belirtmiştik. Ankara Anlaşması hükümlerine göre, hazırlık döneminin dördüncü yılı sonunda - 1 Aralık 1968 de - Ortaklık Konseyinde Gümrük Birliğine geçiş dönemi ile ilgili müzakerelere başlanacaktır.

Bu görüşmelerde, Türkiye'nin ekonomik durumu gözönünde bulundurularak, geçiş döneminin gerçekleşme şartları, usulleri, sıra ve sürelerinin bir «Katma Protokol» ile tesbit edilip edilemiyeceği incelenecektir.

Gümrük Birliğine geçiş dönemi içerisinde, gümrük vergilerinin tedricen indirilmesi ve ithalât kotalarının genişletilmesi suretiyle kaldırılması gibi yükleneceğimiz vecibeler karşısında, sanayiimizin varlığını koruyup koruyamıyacağı meselesine gelince :

Bugüne kadar, ortak pazara girildiği taktirde, şu veya bu sanayiimizin bundan zarar göreceği ve diğer bir kısmının da tamamen ortadan kalkacağı yolunda muhtelif kanaatler ileri sürülmüştür.

Bu konuda şunu hemen belirtelim ki, geçiş dönemi içerisinde, ekonomimizin ve dolayısiyle sanayiimizin ortaklık konseyinde cereyan edecek müzakerelerle, Altılar karşısında imtihan vermesi bahis konusudur. Nitekim bu husus, Anlaşmada «Geçiş Dönemi'nin gerçekleşme şartları, usulleri, sıra ve süreleri Türkiye'nin ekonomik durumu gözönünde tutularak tesbit edilecektir» denmekle de ortaya konmuş bulunmaktadır.

Konseyde yapılacak görüşmelerde, Altıların rekabetine dayanabileceği tesbit edilen, diğer bir deyimle, gümrük vergilerinin ve miktar kısıtlamalarının tedricen kaldırılmasından zarar görmiyecek olan sanayi kollarında intibak gerçekleştirilecek, rekabete karşı koyamıyacak sanayiinin ise, dönem boyunca intibakına çalışılacak ve devre sonunda Topluluk sanayiine uyamıyacak branşlarda intibak pek tabiî ki tahakkuk etmiyecektir.

Bu durum, yapılacak «mukayeseli maliyet hesapları» sonunda tebellür edecektir.

Katma Protokolün bir taslağını hazırlamak amaciyle, halen kamu ve özel sektör sanayiinde maliyet hesaplarının tesbitine çalışılmaktadır. Bundan sonra Altıların benzer sanayii kollarındaki maliyetlerin de öğrenilmesi suretiyle, yukarıda belirtilen muayeseli maliyet hesaplarının yapılması ve buna istinaden hangi sanayi kollarında intibakın mümkün olabileceğinin tayini ve bunu gerçekleştirebilmek için alınabilecek diğer tedbirlerin tesbiti icabedecektir.

Gümrük Birliğine geçiş dönemi zarfında, tüm sanayiimizin intibak güçlükleri karşısında, bu toplulukla muayyen sanayi kollarını içine alacak «Dar bir Gümrük Birliği» kurulmasının da mümkün olabileceği kanısındayız.

Netice olarak, Altılarla ortaklığımızın, bahsi geçen dönemler içerisinde, ekonomimizin güçlenmesi nisbetinde tahakkuk edebileceğini söyleyebiliriz.

Sanayide İnsangücü Eğitimi «Hizmet İçi Eğitim»

Füruzan SELÇUK

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Plânında eğitim kavramı özet olarak şu şekilde tanımlanmıştır :

«Eğitim kalkınmanın en etkili araçlarından biridir. Ulaşılmak istenen düzenin değerlerini yerleştirmek, toplumu bu hedefe yöneltecek kişi ve grup davranışlarını yaratmak, buna engel olabilecek değer ve davranışları değiştirmek eğitim yolile olur. Eğitim kalkınma çabasının gerçekleşmesi için gerekli nitelikte ve sayıda elemanların yetiştirilmesinde başlıca araçtır.»

İnsanlık, binlerce yüz yıldan beri edindiği bilgi ve tecrübelerini kuşaktan kuşağa aktarmıştır. Bu aktarma toplumun çeşitli alanlarında durmadan yürür. Aktarılan unsurlar bilgiler, ustalıklar ve davranışlardır.

Zamanımızda teknik ve bilimsel gelişmelerle bilgi birikimi çok hızlanmıştır. Tekerleği buluncaya kadar binlerce yıl bekleyen insanlık, buhar gücünün endüstriye uygulanması başlayınca «sınaî devrim» diyebileceğimiz bir devreye girmiş ve özellikle yirminci yüz yılın ilk yarısında radyo, televizyon, nükleer enerji, uzaya ulaşma, otomasyon gibi buluşlarla bu hız son kerteye varmıştır.

Bu gelişmeler «aşırı ihtisaslaşma» ve «çabuk eskime» durumlarını yaratmıştır. İnsanlardan istenen yetenek ve nitelikler eskisile kıyaslanamayacak hale gelmiştir. Ayrıca devleşen endüstri sektörlerinde plânlama koordinasyon, organizasyon ve metot meselelerini çözme problemleri ortaya çıkmıştır. Artık bugün endüstri mühendisleri, teknik emniyet mühendisleri, plânlama uzmanları, organizasyon ve metot uzmanları vardır.

Okul eğitimi zorlaşmış, süresi artmış ve bu eğitimin yanında hizmet için eğitim bir gerçek olarak ortaya çıkmıştır.

Hizmet içi eğitim

Günümüzde eğitim iki büyük gurupa ayrılmaktadır. Bu guruplardan birisi «Okul eğitimi» öteki «Hizmet içi eğitim» dir. Okul eğitiminin amacı genel kültür verme ve mesleğe yöneltmedir. Bu eğitim için «Örgün eğitim» deyimi kullanılmaktadır. Hizmet için eğitim ise, kişileri hizmetin gerektirdiği bilgi, ustalık ve davranışa ulaştırmak amacile yapılan eğitimdir ve buna «Yaygın eğitim» denmektedir.

Herhangi bir sanayi kuruluşunun amacı «üretim» dir. Üretim mal veya hizmet kalitesi ve miktarının arttırılmasına yönelmiş çalışmalardır. Üretimde makine, alet ve donatım gibi unsurların yanında standartlar, usuller, personel politikası, ücret ve liyakat sistemleri, kontrol organizasyon, koordinasyon liderlik beşeri münasebetler gibi bir çok faktörler de önemli rol oynarlar.

Eğitim uzun vadede meyve veren bir ağaca benzetebiliriz. Bunun için eğitime peşin inançla yatırım yapmak gerekir. Dar görüşlüler hemen sonuç alamıyacakları eğitime yatırım yapmayı boş yatırım sanırlar.

Aşağıda sıraladığımız faydaların sağlanması ancak hizmet için eğitimle olur :

1 — Enerjiyi, masrafı ve gözcülüğe ayrılan zamanı azaltır.
2 — Tamir ve bakım masraflarını azaltır.
3 — Hizmet ve mal kalitesini ve miktarını artırır.
4 — Usullerin ve teşkilâtın gelişmesi için personelde ilgi yaratır.
5 — Kabiliyetleri ortaya çıkarır.
6 — İş kazalarını azaltır.
7 — Üretimde israf ve kayıpları azaltır.
8 — Personelin moralini yükseltir, aralarındaki anlaşmazlıkları azaltır.
9 — Üretim için yeni düşünce ve bilgilerin araştırılmasına yarar.
10 — Haberleşme kanallarının ve tekniğinin gelişmesini sağlar.

Eğer bu saydıklarımız sağlanamıyorsa eğitimde bir noksanlık olduğuna hükmetmek gerekir.

Günümüzden geriye doğru bakarsak, bir iş veya hizmet kavramının bulunduğu çağlardan beri hizmet içi eğitim vardır. Örgün eğitim başlamadan çok önceleri çömlekçi ustaları çıraklarına çömleğin nasıl yapıldığını öğretiyorlardı. Çırak bir sanat öğrenmek istiyor, usta da daha az emekle daha çok üretme ve kazanmayı düşünüyordu.

Hizmet için eğitimin tarih boyunca en iyi uygulandığı müessese ordudur. Amacı savaşta zaferi kazanmak olan ordular bu amaca ulaşmak için sulh zamanında sadece eğitim yapar. Başka bir deyimle ordular için eğitim araç değil amaçtır. Bu suretle en ileri eğitim metot ve teknikleri ordularda gelişmiştir.

Hizmet içi eğitimin sistemleştirilmesi sanayiin ve sanayi teşekküllerinin büyümesi ile son elli sene içinde büyük önem kazanmıştır.

Bugün hizmet içi eğitime en çok önem veren ülke Amerikadır. Bu eğitim için senede otuz milyar dolar harcadığı hesaplanan Amerikada genel kültüre fazla önem verilmemekte, hizmetin gerektirdiği bilgi ve ustalığın tam olarak verilmesine dikkat edilmektedir. Böylelikle eğitim süresi kısalmakta, maliyet azalmakta ve aşırı ihtisaslaşmaya gidilmektedir.

Avrupada durum bunun tam tersidir. Özellikle Fransada kültüre çok önem verilmektedir. Geniş bilgili ve çok meharetli olmak önde gelir. Evvelâ fakülte sonra meslek okulları yolile eğitim sağlanır. Kısa süreli kurslar veya seminerler çok az uygulanır.

Denilebilir ki ancak son on yıllar içinde önem kazanan hizmet içi eğitim yönünde türlü ülkelerin tutumu değişiktir. Bu eğitim henüz kesin kurallara bağlanmamıştır. Her memleket kendi durumuna göre uygulamaya çalışmaktadır.

Hizmet içi eğitimin kendisine özel karakterleri ve bu karakterden gelen bazı güçlükleri de vardır. Hizmet içi eğitimde şu hususlar göz önünde tutulmak gerekir :

1 — Hizmet için eğitim bir ihtiyaca dayanmalıdır. Aksi halde fayda sağlamaz.

2 — Hizmet için eğitim istenen gelişmenin amacı değil aracıdır. O halde bu eğitim gerekli zamanda yapılmalıdır. Meselâ blânço mevsiminde muhasebeciler için kurs veya seminer düzenlenmesi işi engeller.

3 — Hizmet için eğitim bir yetişkinler eğitimi olduğuna göre bilgi ve ustalıkların geliştirilmesi esastır. Okul eğitiminden farklı öğretim metotları kullanmak lâzımdır. Eğitime katılanlar, yetişme ayrılıkları yüzünden değişik seviyededirler. Bunların işleri, aile çevreleri, yaşama düzenleri vardır. Ancak bir gerçek faydalanma ümitleri olursa eğitime isteyerek katılırlar. Bu itibarla hizmet içi eğitim zorlayıcı değil, isteklendirici olmalıdır.

4 — Zamanla mevzuatta kullanılan metotlarda ve teknikte daima değişiklik olduğundan hizmet içi eğitimin bir defa değil devamlı uygulanması lâzımdır.

5 — Hizmet içi eğitimin üretim üzerinde etkisi dolaylıdır ve zamana bağlıdır. Sonuçlarını değer birimile hemen ölçmek imkânsızdır. İşte bunun için bazı idareciler eğitimi açıktan para ve zaman kaybı sayarlar. Her kademede eğitime inandırmak ve isteklendirmek için çok gayret edilmelidir.

6 — Hizmet içi eğitimde her âmir emrindekileri yetiştirmekten sorumludur.

Herhangi bir teşkilâtta hizmet içi eğitimi plânlamak için o teşkilâtın eğitim ihtiyaçlarını tesbit etmek gerekir. Çoğunlukla eğitim ihtiyaçları aşağıdaki gereklere dayanır :

1 — Yeni bir usul ve tekniğin uygulanması.
2 — Yeni personelin gelmesi.
3 — Bir kişiye bilmediği değişik bir görevin verilmesi.
4 — İşçi ve personel devrinin yüksekliği.
5 — İş kazalarının artması.
6 — Üretimin kalitesinin ve miktarının azalması.
7 — Koordinasyon noksanlığı.

Ancak eğitim ihtiyacı her zaman böyle belirgin sebeplere dayanmaz. Her şey yolunda giderken de bir teşkilâtın eğitime ihtiyacı olabilir. Aynı üretim kolunda fakat değişik memleketlerde mükemmel işlediği sanılan iki teşkilâtın karşılaştırılması halinde bu ihtiyaç ortaya çıkar. Bu teşkilâttan birisi daha ilerdedir. Demek ki ötekinin de o seviyeye varması için yeni bir eğitime ihtiyacı vardır. Bu hallerde ihtiyacı idarecilerin sağ duyusu tesbit eder.

Hizmet içi eğitimde gözönünde bulundurulacak önemli bir nokta da, yapılması gereken işin niteliklerile o işi yapmakla sorumlu olan kişinin nitelikleri arasında bir dengenin bulunmasıdır. İşde ve kişilerde aranan nitelikler belli başlı şunlardır.

1 — Fizyolojik nitelikler (Sağlık dayanıklılık, refleks çabukluğu gibi)
2 — Yetişme (ilkokul, lise, mühendislik, teknikerlik gibi)
3 — Tecrübe ve yeterlilik (Görevin yapılması için gerekli bilgi ve ustalıkların kazanılması için gerekli süre)
4 — Entelektüel nitelikler (Genel kültür, idarecilik, kararlılık, zekâ, kavrayış, soğukkanlılık gibi).

Genel olarak özetlemek gerekirse, eğitim ihtiyacı, görev niteliklerile kişi niteliklerinin fizyolojik, yetişme, tecrübe ve yeterlilik, entelektüel nitelikler bakımından farklarının toplamına denktir. Farklar sıfır olursa durum idealdir. Büyük farklar eğitim ihtiyacının büyüklüğünü gösterir.

Hizmet içi eğitim yukarıda sıralanan niteliklerden bilhassa tecrübe ve yeterlilik üzerinde tesirli olur. Öteki gruplar üzerindeki etkileri duruma bağlıdır.

Netice olarak, bir teşkilâtın eğitim ihtiyaçlarının meydana çıkarılması ve gönül kandıran bir eğitim politikasının uuygulanması için aşağıdaki şartlar bulunmalıdır :

1 — Her görevin nitelikleri belli olmalı ve bu niteliklere uygun personel işe alınmalıdır.

2 — Her görevin niteliği ile yetki ve sorumluluklar belirtilmelidir.

Bu kısa açıklamadan görülmektedir ki eğitim ihtiyaçlarını tesbit ederek bunun üzerine sağlam bir eğitim politikası kurmak ve bu politikayı uygulayabilmek için çok ayrıntılı ve uzun vadeli çalışmalar yapılması gerekmektedir.

Bunların da sağlanması, muhakkak ki, teşkilâtın üst kademelerinin inancına ve desteğine bağlıdır.

İdarî Teminat

1700 Sayılı Dahiliye Memurları Kanununun bazı maddelerinin kaldırılması, bazı maddelerin değiştirilmesine, bu kauna bazı madde ve fıkralar eklenmesine dair Kanun teklifi.

Madde 1 — 1700 Sayılı Kanunun 1. maddesine aşağıdaki fıkralar eklenmiştir:

Mülki İdare Âmirliği, İçişleri Bakanlığının, Mülki İdare Âmirlerini kapsayan meslek sınıfıdır.

Mülki İdare Âmiri ; Maiyet Memurluğu stajını müteakip Kaymakamlık Kursunu başarı ile bitirmiş ve fiilen kaymakamlık yapmış veya yapmakta olan kimsedir.

Şukadar ki, Kaymakamlık Kursunun kuru'uşundan evvel bu sıfatı o günkü mevzuata göre kazanan ve bilfiil Kaymakamlık, Vali Muavinliği veya Valilik yapmış olanların hakları saklıdır.

Meslek dışından Valiliğe tayin olunanlar fiilen Valilikte bulundukları müddetçe Mülki İdare Âmiri sayılırlar.

Maiyet Memurluğu, Mülki İdare Âmirliği sınıfının adaylık devresidir.

Madde 2 — 1700 Sayılı Kanunun 5. maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir:

Seçme ve Atama Usulleri

A — Bu kanunda yazılı nitelikleri taşıyan ve yarışma sınavında kazananlar, Özlük İşleri Genel Müdürlüğünün inhası üzerine Bakanlıkca Maiyet Memurluklarına ;

B — Kaymakamlık Kursunu başarı ile bitirmiş maiyet memurları, ad çekme ve müşterek kararname ile kaymakamlıklara ;

C — Talep eden mülki idare âmirleri veya en az (6) yıl kaymakamlık yapanlardan, ilgili valinin mütalâası alındıktan sonra, Bakanlıkça yapılacak gerekçeli teklif üzerine, Yüksek İdareciler Kurulunca uygun görülenler müşterek kararname ile Hukuk İşleri Müdürlüklerine ;

D — En az (6) yıl kaymakamlık yapmış ve mahrumiyet ilçelerindeki hizmetini tamamlamış mülki idare âmirleri, istekleri veya Bakanlığın teklifi üzerine, ilgili valinin mütalâası alınarak, Yüksek İdareciler Kurulunca uygun görüldüğü takdirde, müşterek kararname ile Vali Muavinliklerine ;

E — En az (6) yıl Mülki İdare Âmirliği yapmış ve mahrumiyet ilçelerindeki hizmetini tamamlamış idarecilerden özel yönetmeliği esaslarına göre seçilenler, yapılacak yarışma sınavında başarı kazandıkları takdirde, Teftiş Kurulu Başkanının inhası ve müşterek kararname ile Mülkiye Müfettişliklerine;

F — En az (6) yıl kaymakamlık yapmış ve mahrumiyet ilçelerindeki hizmetini tamamlamış mülkiye âmirleri, Yüksek İdareciler Kurulunun inhası üzerine müşterek kararname ile Bakanlık Merkez Kuruluşundaki şube müdürlükleriyle yukarı görevlere ;

G — En az (15) yıl Mülki İdare Âmirliği yapmış ve mahrumiyet ilçelerindeki hizmetini bitirmiş meslek mensuplarından, Yüksek İdareciler Kurulunca boş valilik sayının iki katı oranında gösterilen adaylar arasından, İçişleri Bakanının inhası üzerine Bakanlar Kurulunun kararı ile Mülki İdare Âmirliği mesleğinin en üst kademesi olan valiliğe ;

.anunu Teklifi (*)

H — En az (3) yıl valilik etmiş Mülkî İdare Âmirleri arasından müşterek kararname ile Müsteşar, Müsteşar yardımcılıklarına, Merkez Valiliklerine, Teftiş Kurulu Başkanlığına, Tetkik Kurulu Başkanlığına, Bakanlık Hukuk İşleri Müşavirliğine ; atanırlar,

Teftiş Kurulu Başkanlığına atanacak valinin evvelce Mülkiye Müfettişliği yapmış olması gerekir.

Evvelce Mülkiye Müfettişliği yapmış olan valiler Müşavir Müfettişliğine atanabilirler.

Valilerin diğer devlet kuruluşlarındaki denk görevlere veya iktisadî kamu kuruluşlarının yönetim kurulu üyeliklerine atanmaları da mümkündür.

Halen Genel Müdürlük, Hukuk Müşavirliği, Tetkik ve Teftiş Kurulu Başkanlığı ile Müsteşar ve Muavinliği yapmakta olanların hakları saklıdır.

Meslek dışından valiliğe atanıp da halen görev başında bulunanlar merkezdeki denk görevlere atanamazlar ve valilikten ayrıldıklarında Bakanlıkla ilişkiler kesilerek, diğer devlet kuruluşları veya iktisadî kamu kuruluşlarındaki denk görevlere atanırlar.

Madde 3 — 1700 Sayılı Kanunun 9. maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir :

Terfi, yer ve görev değişiklikleri

A) Mülkî İdare Âmirliği sınıfındaki idarecilerin merkez ve taşradaki atandıkları yerlerde en az (3) yıl geçmedikçe başka yer ve göreve nakilleri yapılamaz.

Ancak ;

I — (3) yıldan az müddetli mahrumiyet ilçesi hizmetini bitiren kaymakamlar,

II — Kendisinin veya eş yahut çocuğunun sağlık durumlarının naklini gerekli kılacağı ölçüde Sağlık Kurulu raporu alanlarla, bulundukları yerde görev yapmalarına mani kişisel veya ailevî özrü bulunanlardan istekleri kabul edilenler,

III — Üst bir göreve yükseltilebilmeleri için nakillerinde zaruret bulunanlar istekleri üzerine,
Yüksek İdareciler Kurulunun uygun mütalâası ile ;

IV — Vali veya müfettişlerin raporları üzerine Bakanlık Disiplin Kurulunca nakillerine karar verilenler , bu süreden önce de nakledilebilirler.

B) Mülkî İdare Âmirliği meslek sınıfına dahil idarecilerin, aynı derecelerdeki yer ve görev değişiklikleri veya üst görevlere geçirilmeleri, Yüksek İdareciler Kurulunun kararı üzerine tayinlerindeki usule göre yapılır.

C) Mülkî İdare Âmirliği, Atama, Yükseltme, Yer ve Görev Değiştirme Yönetmeliğine göre her derecedeki en az bekleme süresini dolduran idareciler arasında her yıl, Yüksek İdareciler Kurulunca, sicillerine göre bir seçme yapılır ve başarı sırası bir liste halinde tesbit edilerek bir nüshası ilgili idare âmirlerine gönderilir. Üst derece görevlere atamada bu liste esas alınır.

Madde 4— 1700 Sayılı Kanuna aşağıdaki maddeler eklenmiştir:

Ek Madde 1 — Mülkî İdare Âmirlerinin atanma, yükseltme, yer ve görev değişiklikleri, bu kanundaki hükümleri esas alınmak şartiyle, bir yönetmelikle düzenlenir.

Ek Madde 2 — Mülkî İdare Âmirliği sınıfındaki görevlere atama, yükseltme, yer ve görev değişiklikleri ile emekliliğe sevk ve Bakanlık emrine alınmalarda karar vermeye yetkili olarak (13) üyeden ibaret bir (Yüksek İdareciler Kurulu) kurulmuştur.

(*) Meslek mensuplarının da iştirakiyle kurulan İdarî Daimî Komitemizin bir yıla varan mesaisi sonunda hazırlanmış bulunan mezkûr kanun teklifi, Birliğimizce toplantıya çağırılmış olan (İdarî Danışma Kurulu) nca da tetkik edilerek nihaî şeklini almış ve T.B.M.M. ne sevkolunacak hale gelmiştir.
Tasarının inkişaf seyrinden ilerki sayılarımızda yine bilgi vereceğiz. MÜLKİYELİLER BİRLİĞİ

Bu Kurul, Devlet Memurları Kanununun 116. maddesinde sözü edilen değerlendirme işlerini de yapar.

Kurul, çalışma tarzını bir yönetmelikle düzenler.

Kurul :

A — Danıştay Genel Kurulunun en az 10 yıl Mülkî İdare Âmirliği yapmış kimseler arasından seçeceği (4) üye;

B — Meslek mensuplarınca kurulmuş, tüzüklerinde Mülkî İdare Âmirliği mesleği ile ilgili faaliyetlerde bulunacaklarına dair hüküm bulunan (kamu yararına çalışan) derneklerin yönetim kurullarından seçilecek (5) er kişinin müştereken yapacakları toplantıda Mülkî İdare Âmirliği yapmış kimseler arasından seçeceği (2) üye;

C — Merkez valilerinin aralarından seçecekleri (2) üye;

D — Bakanlık Müsteşarı, Teftiş Kurulu Başkanı, Özlük İşleri Genel Müdürü, İller İdaresi Genel Müdürü ve Mahallî İdareler Genel Müdürü'nden;

A, B ve C bendlerindeki üyeler kadar yedekleri de asilleriyle birlikte seçilir.

Kurula, Mülkî İdare Âmirliği mesleğine girişte en kıdemli üye başkanlık eder.

Seçimle gelen kurul üyelerinin görev süreleri üç yıldır. Tekrar seçilebilirler. Memuriyetten gelenlerin kıdem, emeklilik ve diğer özlük hakları devam eder.

Kurula memuriyet dışından gelenler, kurulun genel müdür üyelerinin maaş ve diğer özlük haklarına denk tutarda tazminat alırlar. Bu, kendileri için bir müktesep hak teşkil etmez.

Seçimle Yüksek İdareciler Kurulu üyeliğine gelenlerden resmî bir görevi bulunanlar, üyelik süresince asıl görevlerinde ücretsiz izinli sayılırlar. Gerek bunlar, gerekse memur olmayan diğer üyeler bu görevleri süresince resmî veya özel ücretli bir iş yapamazlar.

Ek Madde 3 — Mülkî İdare Âmirliği mesleğine dahil idareciler hakkında 5439 sayılı kanunun 2 nci maddesi uygulanmaz.

Ek Madde 4 — Mülkî İdare Âmirliği sınıfındaki görevlerde (10) yıl hizmet görmüş olanlar, memuriyetten ayrıldıkları takdirde, idarî yargı mercileri önünde temsil yetkisini kazanırlar. Gerekli ruhsatname Danıştay Başkanlığınca verilir.

Ek Madde 5 — Mülkî İdare Âmirliği sınıfında bulunanlara, mesleğin Devlet için taşıdığı önem ve hizmet riski ve sorumluluğu göz önünde bulundurularak 1. derece devlet memuru maaşının % nisbetlerine uygun miktarlarda tesbit edilecek aylık idare tazminatı ödenir.

Maaş derecelerine göre tesbit edilecek işbu tazminat miktarları özel bir kanunla düzenlenir.

Ek Madde 6 — Bu Kanunun 2/e maddesinde sözü edilen Yönetmelik Teftiş Kurulu Başkanlığı, 3/c maddesinde sözü edilen Yönetmelik Özlük İşleri Genel Müdürlüğü tarafından düzenlenerek Yüksek İdareciler Kurulunun uygun mütalâası alındıktan sonra yürürlüğe konulur.

Kanunun 4/2. maddesinde sözü edilen Yönetmelik ise bizzat Yüksek İdareciler Kurulu taarfından hazırlanarak yürürlüğe konulur.

Madde 5 — 5442 Sayılı Kanunun 6. ve 29. maddeleri yürürlükten kaldırılmıştır.

Madde 6 — 1700 Sayılı kanuna 4488 sayılı kanunla eklenen ek madde ile 1700 sayılı kanunun 6. maddesinin 1. fıkrası ve 11, 12, 13, 19, 20, 21, 22, 23, 24. maddeler yürürlükten kaldırılmıştır.

Geçici Madde 1 — Halen valilik kadroları ile merkezde çalıştırılanların (3) yıl zarfında merkezdeki denk görevlere veya illere atanmaları asıldır.

Bunlardan (3) yıl zarfında yukarıda sayılan görevlere atanamayanlar, diğer Devlet kuruluşlarındaki denk görevlere veya iktisadî kamu kuruluşlarının yönetim kurulları üyeliklerine atanabilirler.

Bunlardan isteyenler, en az (30) yıl Devlet memurluğu yapmışçasına ikramiye verilmek ve birinci derecede Devlet memuru maaşının % 75 i oranında emeklilik maaşı bağlamak şartiyle emekliye de sevkedilebilirler.

Emekliye sevklerini istemeyenlere (55) yaşlarına kadar 1. derece Devlet memuru maaşının % 60 ı oranında aylık tazminat ödenir ve (55) yaşlarını doldurduklarında yukardaki fıkra hükümleri dahilinde emekliye sevkedilirler.

Geçici Madde 2 — Bu Kanunda sözü geçen Yüksek İdareciler Kurulu, Kanununun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren (3) ay içersinde kurulur.

Geçici Madde 3 — Bu kanunda sözü edilen yönetmelikler, kanunun yayımı tarihinden itibaren (6) ay içinde yürürlüğe konulur.

Madde 7 — İşbu kanun neşri tarihinde yürürlüğe girer.

Madde 8 — Bu Kanunu Bakanlar Kurulu yürütür.

Genel Muhasebe Plânı İhtiyacı

Erdoğan KARAKOYUNLU
Maliye Bakanlığı Hesap Uzmanı

İktisaden yeter ölçüde gelişmemiş bütün ülkeler gibi Türkiye için de en başta gelen sorunumuz ekonomik kalkınmadır. Ülkemiz, plânlı kalkınma yolunu seçmek suretile bu sorunu çözmeğe karar vermiştir. Hiç şüphesiz kalkınma, iktisadî, siyasî, malî, sosyal v.s.. cepheleri olan çok yönlü ve girift bir konudur. Birçok etkenler yanında işletmelerin ve dolayısile ekonominin sevk ve idare aracı olması sebebile muhasebeye ve hesap düzenine de önemli bir görev düşmektedir. Biz bu yazımızda muhasebenin kalkınmamıza yapabileceği olumlu etkilere değineceğiz. Muhasebe düzeninin kalkınmaya sağlayacağı faydaları belirtecek ve bu düzene bir an önce kavuşmamız gereğini bir kere daha hatırlatacağız. Ortak Pazar'a üyeliğimizin söz konusu olduğu bir dönemde bu ihtiyaç bir zaruret haline gelmiştir.

MUHASEBENİN GELİŞMESİ :

Muhasebe, yüzyıllar boyunca hukukî, iktisadî, malî ve psiko-sosyolojik etkenlerin tesirile büyük bir gelişme göstermiştir. XIV. yüzyıldan bu yana ticaretin gelişmesi, sanayi devrimi, işletmelerin büyümesi, temerküz, piyasanın bünyesinde meydana gelen değişmeler, teknolojik gelişme, klasik müteşebbis ve hizmet kavramlarının değişmesi gibi olaylar muhasebeye bambaşka bir veçhe vermiştir. Sözü edilen gelişmeler ve modern işletmelerin bünye ve ihtiyaçları karşısında muhasebeden yeni görevler ve hizmetler beklenmesi sonucu doğmuştur. Modern işletmelerin zamanımızda eriştikleri düzey, bu görevi kaçınılmaz hale getirmiştir. Günümüzün muhasebesi münhasıran kıymet hareketlerinin kaydını sağlayan dar sınırlı bir metot olmaktan çıkmıştır. Muhasebenin modern bünye ve ihtiyaçlara cevap verecek ekonomik, malî, teknik ve idarî görevleri bulunmaktadır. Muhasebe işletme yönetiminde vazgeçilmeyecek bir araç olmuştur. İşletmelerde geleceğe ait önhesaplar ve bünye ile ilgili teknik ve ekonomik tahliller yapılırken başvurulan kaynak muhasebe olmaktadır. İşletme ile ilgili kararların alınmasında yine muhasebe yardımcı olmaktadır. İşletme bütçelerinin hazırlanmasında, standardların tesbitinde geleceğe ait hesapların yapılmasında en güvenilir kaynak ve yol gösterici muhasebe olmaktadır. İşletmelerde verimlilik, kârlılık, satış ve istihsal politikası, koordinasyon, dahilî kontrol gibi hususların sağlanması ancak organize bir muhasebe düzeni ile mümkündür.

Muhasebe bir rakam mezarlığı olmaktan çıkmış, teknik ve ekonomik verimin ölçülmesine, mes'uliyetlerin tesbitine yönelen etkili bir araç olmuştur. Kısaca ifade etmek gerekirse, muhasebe pasif ve statik hüviyetini terketmiş, yukarıda belirtilen gayeleri sağlayacak aktif bir hüviyete bürünmüştür. Muhasebenin bu görevi sebebile, yabancı dildeki eserlerde «Aktif muhasebe» (= Comptabilité active) deyimine sık sık rastlanmaktadır.

Zaman içindeki gelişmeyle birlikte muhasebenin artan görevlerine karşılık, imkân ve araçlarının da son derece geliştiğine işaret etmek gerekir. Modern organizasyon, çift yönlü muhasebeden çok yönlü muhasebeye geçiş, otomatizm, elektronik araçlar bu arada sayılabilir

Ancak, modern işletmeciliğie paralel olarak muhasebe belirli bir düzene kavuşturulabilirse, gelişmiş imkânlarile yüklendiği görevleri yerine getirebilir. Millet çapındaki bir hesap düzeni ile gerek işletme içi, gerekse işletmeler arası mukayeseler, analizler yapmak mümkün olabilir. Böyle bir düzen içinde işletmeler, dolayısile millî ekonomi bakımından yararlı olabilecek bilgi ve malzemeyi toplamak ve verimli şekilde kullanmak imkânı doğmuş olacaktır.

Muhasebenin durumuna ve gelişmesine bu şekilde değindikten sonra bizdeki ve diğer ülkelerdeki duruma bir göz atmak istiyoruz :

BİZDE DURUM :

1950 vergi reformundan bu yana gelişme göstermekle beraber ülkemizde modern anlamda bir muhasebe ve hesap düzeninin var olduğu söylenemez. Bazı büyük işletmeler de dahil olduğu halde işletmelerin çok büyük bir kısmı muhasebeye gereken önemi vermemekte, defter ve kayıtlarını genellikle vergi ve ticaret kanunlarındaki mecburiyete uymak için şeklen tutmaktadırlar. Hesapların tasnifi, kayıtların işlenmesi, maliyetlerin çıkarılması, masrafların mahiyet veya kullanış yerlerine göre ayrılması, bilânço ve diğer vesikaların çıkarılmasında bir metod ve birlik yoktur. Her işletmede ayrı bir sistem, ayrı bir tasnif ve usul mevcuttur. Bu

sistemsizlik ve karışıklık sebebile muhasebe vesikalarından yararlanmak ekonomimizce pek mümkün olmamaktadır. Muhasebe eğitim ve öğreniminin de belirli bir yönde kanalize edilmemiş olması bu karışıklığın devamına sebep olmaktadır.

Kısaca belirtilen bu karışık durum, muhasebe sahasında bir düzene olan ihtiyacı yeter açıklıkla ortaya koymaktadır. Bu ihtiyaç, çeşitli vesilelerle hem işletmeler tarafından hem de millî ekonomiyi ilgilendiren rakam ve sonuçları etüd eden ve kullananlar tarafından ifade edilmektedir.

DİĞER ÜLKELERDEKİ DURUM :

Gerek münferit işletmeler, gerekse millî ekonomi bakımından hesap düzeni konusundaki tanzim ihtiyacının en rasyonel çözüm şekli «Genel Muhasebe Plânları» olmaktadır. Birçok ülke bu ihtiyaç sebebile muhasebe standardizasyonu üzerinde çalışmış ve belirli işletme grupları veya bütün ekonomi için genel muhasebe plânları meydana getirmiştir. Diğer bir kısmı ise böyle bir düzenin faydaları sebebile bu yolda çalışmalara başlamıştır. Genel Plân esasları dahilinde kalarak muhtelif meslek ve faaliyet dalları için hazırlanan muhasebe rehberleri uygulamayı kolaylaştırmakta ve âhengi temin etmektedir.

Genel Muhasebe Plânları ülkelerin siyasî bünyelerine, kamu idarelerinin oynadıkları rollere göre farklılık arzetmektedir. Meselâ, Sovyetler Birliğinde, diğer demirperde gerisi ülkelerde, Nazi Almanya'sında uygulanan plânlar otoriter bir manzara arzederler (Sovyet Rusya, 1937 tarihli Alman Genel Muhasebe Plânları gibi). Buna karşılık, liberal bünyeli ülkelerde uygulama yumuşak ve birbirinden farklı muhtelif şekillerde olmaktadır. Ülkelerin bir kısmında uygulama mecburî, bir kısmında ihtiyarîdir. Bir kısmında ise sadece belli faaliyet dalları için plânlar yapılmıştır. Hazırlanan plânların bir kısmı devlet, bir kısmı meslekî birlik ve teşekküller tarafından, bir kısmı da müşterek çalışma sonucu gerçekleştirilmiş veya tavsiye edilmiştir. Amerika, İngiltere gibi ülkelerde yetkili meslekî birlikler tarafından teklif edilen, işlenen ve geliştirilen prensip ve metodlar genel bir uygulama mahiyetini almıştır. Konunun önemi sebebile, millî muhasebe plânları çerçevesi aşılarak Milletlerarası Muhasebe Plânları (= Plân Comptable International) üzerinde çalışmalar yapılmıştır. 1951 yılında Bruxelles'de Milletlerarası Profesyonel Muhasebe Komitesince düzenlenen toplantıda daimî mahiyette bir «Milletlerarası muhasebe plânı etüt komisyonu» kurulmuş ve böyle bir plânın ana prensiplerini hazırlamakla görevlendirilmiştir. Ayrıca muhtelif şahıslar tarafından da bu nitelikte plânlar hazırlanmaktadır. Meselâ Belçikalı M. Mommen tarafından teklif edilen Milletlerarası Muhasebe Plânı böyledir.

Diğer ülkelerdeki bu yönde çalışmalara bizim de katılmamız gerekmektedir.

GENEL MUHASEBE PLÂNLARININ ÖZELLİKLERİ :

İşletmecilik ve hesaplaşma konusunda sarih bir terminoloji tesisi, hesap gruplarının sınıflandırılması, olayların belli kriterlere göre tasnifi, kıymet hareketlerinin kaydı konusunda genel bir metodun kabulü ve değerlemeler Genel muhasebe plânlarının temel özellikleridir. Örnek olarak bunlardan hesap terimlerini ele alalım. Muhasebe ve işletmecilik konularında terim birliği yoktur. Halbuki bu husus çok önemlidir. İşletme bütçeleri, bilânço, işletme hesapları gibi vesikaları hazırlayan ve kullananlar muhasebecilerden ibaret değildirler. Bunların hazırlanmasına, işletme yönetimine hukukçu, iktisatçı, mühendis gibi kimseler de katılmaktadır. Bu bakımdan herhangi bir terimin hepsi için aynı anlamı ifade etmesi önem kazanmaktadır. Halbuki, yatırım, sermaye, amortisman gibi kavramlar farklı anlamları zihinlerde yaratmaktadır. Bu durumda muhtelif realiteleri, kavramları, olayları ifade için gerekli kelime ve deyimlerin bulunması büyük fayda sağlayacaktır.

Hesap gruplarının sınıflandırılması, olayların belli kriterlere göre tasnifi, kıymet hareketlerinin kaydı konusunda genel bir metodun **kabulü, değerlemeler, ekonomide bir uygulama birliği** sağlayacaktır. Belirli vesikalar belirli örneklere uygun şekilde tertiplenecektir. Kısacası. Genel muhasebe plânları ekonomi için âhenk ve yeknesaklık unsuru olacaktır.

FAYDALARI :

Ekonomiye sağlanan yeknesaklığın faydaları açıktır :

— Ekonomi ve işletmecilik bakımından : Ticarî, sınaî ve hizmet işletmelerinde kıymet hareketlerinin kaydı belli bir hesap plânına göre yapılacağından bütün ülkede bir birlik teessüs etmiş olacaktır. Yeknesaklaşmış kayıt usulleri ve vesikalarla işletme içi ve işletmeler arası karşılaştırma ve tahliller imkân dahiline girecektir. Kullanılan rakamlar daha anlamlı ve güvenilir olacak, elde edilme kolaylığı temin edilmiş olacaktır. Analiz ve karşılaştırmalar sonucunda işletmelerin verimlilik ve karlılığının ölçülmesi, teşebbüslerde iktisadiliğin artmasında faydalı olacaktır. İşletme yöneticilerinin alacakları kararlarda tesadüfiliğin yerini ekonomik hesaplar alacaktır. Daha ziyade sınaî işletmeler için kabul edilen bu zaruret, günümüzde ticarî işletmelerle hizmet işletmeleri için de geçerlidir.

— İstatistik bakımından : Genel bir muhasebe plânı ve hesap çerçevesi içinde istatistikî bilgilerin toplanması kolaylığı ve kullanılması imkânlarının genişlemesi çok önemlidir. Millî envanterin yapılmasındaki faydaları dahi Genel Plânların önemini belirtmeğe yeter. Bu yolla toplanabilecek güvenilir istatistikler gerek özel tahlillerde gerekse makro - ekonomik hesaplarda tahminlerin payını geniş ölçüde azaltacak, daha isabetli hesaplar yapılmasını ve tedbirler alınması sonucunu doğuracaktır.

— **Öğretim ve eğitim bakımından :** Genel muhasebe plânlarının mevcut olması halinde muhasebe eğitim ve öğretimi bu plân dahilinde yürütüleceğinden verim artacak mevcut öğretim alanındaki metotsuzluk sona erecektir. Hesapçılık konusunda görev alacak kişilerin eğitimi kolaylaşacak, yurdumuzdaki uygulama metotlu şekilde yeknesaklaşacaktır. Piyasada muhasebe alanında düzensiz ve sistemsiz bir şekilde faaliyet gösterenler genel gidişe uyacak şekilde yeni düzene intibak için gayret göstereceklerdir.

Muhasebe normalizasyonunun en etkili bir vasıtası olan genel muhasebe plânlarının araştırma ve öğretimde bir muhafazakarlık unsuru olacağı ileri sürülmüşse de çeşitli ülkelerdeki uygulama bu iddiayı doğrulamamıştır. Böylece, belli bir yöndeki nazari ve tatbiki çalışmalar, yeni düzeni zenginleştirici nitelik arzedecektir.

— **Kamu idareleri v.s. bakımlarından :** Hesap düzeninin sağlandığı hallerde vergi matrahlarının hesaplanması ve bunların kontrolü çok kolaylaşacak, muameleler vuzuha kavuşacaktır. Fiat murakabesinin, piyasa kontrolunun kolayca yapılması mümkün olacaktır. Bakanlıklar, muhtelif odalar, mesleki teşekküller, ilgili kurumlar, sendikalar kendileri için gerekli bilgileri standard bir şekilde kısa bir zamanda sağlayabileceklerdir. Bu konuda gerekli çizelgelerin tanzimi ve doldurulması taraflara yüklenecek mükellefiyetleri asgariye indirecektir. Kredi veren kurumların aradıkları bilgileri, kısa zamanda temin edebilmeleri işleri süratlendirecek, tasarruf emniyeti sağlanabilecektir...

Genel Muhasebe Plânlarının hazırlanması ve uygulanmasile elde edilebilecek olan faydaların hiç te azımsanmayacak ölçüde olduğu açıkça görülmektedir. Ülkemizin şimdiye kadar böyle bir plânı gerçekleştirmemiş olması bu bakımdan büyük bir kayıptır. Çünkü bizde böyle bir plânı hazırlayacak eleman ve tecrübe mevcuttur. Kalkınmamızın gerçekleştirilmesinde bu şartların yerine getirilmesinin kendi çapında etkisi olacağı şüphesizdir.

SONUÇ :

Modern ekonomilerin bünye ve ihtiyaçlarına cevap verilmesinde muhasebeye büyük görev ve sorumlluuk düşmektedir. Muhasebe zamanımızda klasik hüviyetinden çıkmış, teknolojik gelişmelerin sağladığı elektronik araç ve imkânlarla teçhiz edilerek işletme yönetiminin vazgeçilmez aracı olmuştur. Ancak ülkemizde muhasebe bu görevi görmekten henüz çok uzaktır. Genel muhasebe plânı bünyesinde taşıdığı âhenk, birlik, yeknesaklık ve yetiştirici olma unsurlarile bu boşluğu dolduracak ve ekonomimize sayısız faydalar sağlayacaktır. Kalkınma hamlesine girişmiş olmamız bu ihtiyacı ön plâna çıkarmaktadır. Böyle bir plânın hazırlanması için gerekli eleman ve tecrübe ülkemizde mevcuttur. Uluslararası Muhasebe Plânlarının hazırlandığı bir zamanda bizim hâlâ bir muhasebe plânına sahip olamayışımız büyük bir eksikliktir. Ortak Pazar gibi milletlerarası teşekküllere katılmamızın söz konusu olduğu bir dönemde, ülkemizin bünye ve ihtiyaçlarına uygun bir hesap düzeninin gecikmeden kurulması zaruret haline gelmiştir.

Hukuk Fark Sınavı Olumlu Safhada

Fazıl KAFADAR

Siyasal Bilgiler Fakültesi (Okulu) mezunları 2556 sayılı Hakimler Kanununun 3 ve 3499 sayılı Avukatlık Kanununun 1. nci maddesi ile bunlara istinaden çıkarılan 15/4/1928 tarih ve 6439 sayılı Yönetmelik hükmü uyarınca hiç okumadıkları derslerden Hukuk Fakültelerinde sınav veriyorlar ve alacakları hukuk diplomasına istinaden avukatlık stajı hakkını kazanıyorlardı.

Ankara Hukuk Fakültesi Genel Kurulu, 1960 yılından sonra, haftalık ders saati esas alınarak, okuduğumuz derslerden de imtihan geçirmemizi karara bağlamış, fakat 1961 tarihli bu karar, Danıştayda açılan dâva neticesinde yetki yönünden iptal edilmişti.

Bunu müteakip, yapılan aynı yöndeki yeni bir yönetmelik de, Danıştay Dâva Daireleri Genel Kurulunun 12.6.1964 tarih ve esas 63-519 ve 54-315 sayılı kararıyla «noksan kalan dersten maksadın, ders programlarında mevcut olmayan yani hiç okutulmayan dersler olduğu» gerekçesiyle iptal edilmiştir.

Aradan 3 yıl geçmesine rağmen, Hukuk Fakültesi, yeni yönetmelik yapmamak ve eski yönetmeliği de uygulamamak suretiyle fiilen kanunî hakkımıza engel olma yolunu tercih etmiş oldu.

Bu durumun tazminat dâvasiyle sonuçlanması ve Hukuk Fakültesinin, yargı organının kararlarını uygulamama durumuna düşmesi sonucunda, 13.6.1967 de, Senatoda, Danıştay ilâmının ışığı altında yani bir yönetmeliğin görüşülerek, hiç okunmayan derslerden sınav geçireceğimizi, ancak, imtihan hakkının üç defaya indirildiğini ve asgari ortalama notun 6 olması gerektiği hususunda karar alındığını öğrenmiş bulunuyoruz.

★ ★

Ayrıca mezunlarımızdan Hasan Basri Gültekin'in İstanbul Hukuk Fakültesi Dekanlığı aleyhine açtığı dâva, (dâvacının mezun olduğu yıla ait Siyasal Bilgiler Fakültesi Lisans Programında bulunan derslerden imtihan vermesi bahis konusu olamaz) gerekçesiyle Danıştay 12 nci Dairesince 4.3.1967 tarihinde sonuçlandırılmış ve bu suretle İstanbul Hukuk Fakültesine başvuracakların da eskiden olduğu gibi yalnız okumadığı dersler ile seçimlik derslerden imtihana girecekleri kesinleşmiştir.

Sayın arkadaşlarımıza duyururuz.

İhtira Beratı ve Teknik Bilgi

Muzaffer UYGUNER

Sanayiimizin gelişmesine paralel olarak ihtira beratları ve teknik bilgi önem kazanmaktadır. İhtira beratları ile ilgili faaliyetin tarihi ülkemizde eski olduğu halde teknik bilgi ile ilgilenme yeni başlamıştır. Fakat ihtira beratı, kullanma hakkı ve teknik bilgi terimleri kanunlarımızda ve ilgililer arasında kesinlikle anlaşılmamış durumdadır. Bu yüzden uygulamada birçok güçlüklerle karşılaşılmakta, çok kez yapılması gereken işlemler zamanında yapılamamaktadır. Bunu gözönünde tutarak bu yazımızda bu terimlerin gerçek anlamlarını açıklamağa çalışacağız.

İhtira ve ihtira beratı :

Bugün her bakımdan eskimiş durumda olan bir ihtira beratı mevzuatımız bulunmaktadır. **İhtira Beratı Kanun-u Muvakkati** adlı ana kanun 1296 (1879) tarihini taşımakta ve 1844 tarihli Fransız İhtira Beratı Kanunu'nun çevirisi olduğundan 120 yıl öncesinin anlayışını sürdürmektedir. Bu anlayışın eskiliği yanında dilinin eskiliğini de belirtmek isteriz. Bu eski Kanunun değiştirilmesi için yapılan çalışmalar bir türlü olumlu bir sonuca bağlanamamıştır.

İhtira Beratı Kanun-u Muvakkati'nin 2 nci maddesine göre, **«sanayice yeniden bir netice ve eser vücude getirmek ve bunların husulü için vesait-i cedide ihdas veya malûm olan vesaiti bir suret-i cedidede istimal eylemek muhteriattan addolunur»**. Görülüyor ki bir şeyin ihtira olabilmesi için yeniden bir sonuç ya da eserin ortaya çıkarılması, bunların ortaya çıkarılması için de yeni bir metodun kullanılması ya da bilinen metodun yeni bir başka biçimde kullanılması gerekmektedir. Ortaya çıkarılması istenen sonuç da teknik bir meselenin hallidir. Tarımda, maliye ve muhasebe alanında bir yeniliğin ortaya çıkarılması ihtira sayılmamış olup Kanunun 3 üncü maddesinde «terkibat-ı saydalanıyyeye ve her nev'i edviye ve mualecata ve saniyen umur-u maliyeye ve muamelât-ı sarrafiyeye dair lâyihalar için berat itası caiz olmaz» denilmektedir. «Sırf nazariyat ve ameliyattan ibaret olup sanayie suret-i sarfı gösterilmeyen usul ve kavait ve keşfiyyat ve tashihat-ı mücerrede üzerine berat» verilemeyeceği de Kanunun 36 ncı maddesinde belirtilmektedir. Kanunun 37 nci maddesine göre de «berat istihdanamesinin itası tarihinden evvel Türkiyede veya diyar-ı ecnebiyyede fiile getirilecek surette mevki-i intişara konulmuş şeyler ihtiraat-ı cedideden addolunmaz ve berata konu bir ihtiradan sözedilemez. Burada sözkonusu edilen **yayım** (intişar) olayının **önceki yayım** ve **önceki faydalanma** olarak iki önemli biçimi bulunmaktadır.

Görülüyor ki ihtira bir şey ya da bir metod olabilir. «Şey» ihtiranın konusu makineler, âletler ve cihazlardır. Toprak, su, hava, hayvan ve bitkilerden doğrudan doğruya elde edilen ürünler hakkında, teknik bir sonuç ortaya çıkmadığı için, ihtira sözkonusu değildir. Ancak, bazı Avrupa ülkelerinde bitkisel yenilikler için de ihtira beratı verilmektedir, ki böylece bitkisel yenilikler de ihtira sayılmaktadır. 1957 Ekiminde Lizbon'da yapılan Uluslararası Sınaî Mülkiyet Kongresinde kimyasal ürünler için de bu yola gidilmesi tartışma konusu yapılmıştır. «Metod» ihtiraında ise konu maddî bir şey değil maddî bir ürün ya da iş sonucu ortaya koymak amaciyle bir madde üzerinde yapılan etkidir. Bu, imal metodlarına ilişkin önemli bir meseledir.

İhtira beratı (Fr. Brevet d'invetion, İng. Patent), kabul edilebilen ve böylece tescil olunan ihtira karşılığında düzenlenip hak sahibine verilen belgedir. Bir ihtiraa berat verilebilmesi için bunun iktisaden faydalanmaya elverişli olması gerekir. Kanunun 36 ncı maddesi, uygu-

lanması ve amacı itibarile hukuk düzenine aykırı olan halkın sağlığına, ahlâka ve güvenliğine dokunan ya da halkı aldatmağa matuf bulunan ihtiralara berat verilmez.

Bir ihtirada bulunan kişi, bundan doğan hakkının korunmasını sağlamak üzere Sanayi Bakanlığı Sınaî Mülkiyet Müdürlüğüne başvurabilir. Bu müracaatın yapılması ve bunun için bir dilekçe verilmesi berat için aranan şekil şartlarıdır. Fakat dilekçenin verilmiş olması ile hakkın doğumu tamam olmaz. Kanunun 5 inci maddesine göre, ihtiraın bir tarifnamesinin, bu tarifnameyi açıklayan resimlerin de verilmesi gerekir. Usul beratı ile ilgili istek için resim verilmesine lüzum olmayacağını söylemek isteriz. Hakkın doğumu için gereken harçların da yatırılması şarttır.

İhtiraın tescili, hakkın doğumu, hakkın ortadan kalkması ve başka hususlara burada dokunmayacağız. Bu konular için **Tatbikî İhtira Beraatı Hukuku** adlı kitabımızda daha geniş bilgi verilmiştir. (1).

Kullanma hakkı :

Kullanma hakkı (Fr. Droit de licence, İng. Royalty) berat sahibine tanınan bir haktır. İşletme hakkı da denilen bu hak, ihtiraın «kuvveden fiile» çıkarılması hakkıdır. Muhteri bu hakkını ya doğrudan doğruya kendisi kullanır, ya başkasına satar ya da kiraya verir. Kendisinin kullanması veya başkasına satması hallerinde kullanma hakkından sözedilemez dar anlamda. Halbuki bugünkü uygulamada üzerinde durulan husus bu **dar anlamdaki kullanma hakkıdır,** yani kiralamadır. Bu durumda asıl hak sahibi, belirli bir süre için hakkını birine kiralar ve karşılığında da bir kira bedeli alır. Bu şekildeki kullanma hakkı ihtira beratının süresinden fazla bir süre için verilemez. Bu süre bizde olduğu gibi bütün yabancı ülkelerde de azamî onbeş yıldır ve hiçbir şekil ve surette uzatılamaz. Uzatılma için özel bir kanun çıkarılması gerekmektedir.

Kullanma hakkının devri için tarafların bir anlaşma yapmaları ve bunu noterliğe onaylatmaları gerekir. Bu anlaşmanın Sınaî Mülkiyet Müdürlüğüne verilmesi, gereken öbür belgelerin de tamamlanması gerekir. Bundan sonra berat kaydına gereken işaretin yazılması ve bunun berat üzerine de yazılarak şekil şartının yerine getirilmesi şarttır, aksi halde kullanma hakkı verilmesi diye bir konu olamaz. Başkalarına karşı kullanma hakkının öne sürülebilmesi bütün bunların yerine getirilmesini gerektirir.

Kullanma hakkı için yukarıda kiralamadır dedik. Ancak bu husus hukukçular arasında kesin olarak halledilmiş değildir. Verilen kullanma hakkında satım, hasılat icarı, intifa, şirket ve benzeri hükümlerin kıyas yolu ile ne dereceye kadar uygulamasının kabil olduğu hususunda anlaşmanın niteliğine ve tarafların bu anlaşmadan çıkarılan iradelerine bakılması gerektiği ileri sürülmektedir. Fakat ne olursa olsun kullanma hakkı bir bedel karşılığında verilmektedir. Bedelsiz kullanma hakkı verilmesi de mümkündür, ancak muhaldir.

Kullanma hakkı, genel olarak, fabrika satış fiyatları üzerinden hesaplanmakta ve elimizden geçen anlaşmalara göre bu oran % 1 ile % 10 arasında değişmektedir. Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu gereğince yapılan anlaşmaların döviz transferi ile ilgili bulunmaları yüzünden yapılan incelemelerde ise % 5 den fazla kullanma hakkı verilmemesi tavsiye edilmektedir.

Görülüyor ki, **kullanma hakkının doğması için bir ihtiraın bulunması, bu ihtira için bir berat alınmış olması ve kullanma hakkı anlaşmasının tescil kaydına ve berat üzerine işaret edilmesi şarttır.** Bu şartlar bulunmadıkça kullanma hakkından sözedilemez.

Berat sahibinin çeşitli hakları üzerinde durmadığımız için temlik gibi, intifa gibi hakları yazımız konusu dışında bırakıyoruz.

Teknik Bilgi (Know How) :

Son yıllarda teknik bilgi alışverişinin başladığını görmekteyiz. Teknik bilgi anlaşmalarına **know-how** anlaşmaları denilmektedir. Biz bu ingilizce sözcük yerine **ustalık hakkı** terimini kullanmıştık. Eskiden kullanılan **peştemaliye** sözcüğü de akla gelebilir. Know-How, bir işi daha iyi ve etkili olarak yapabilmek için sahip olunan ustalık, pratik beceriklilik, hünerdir.

Ustalık hakkı, sınaî mülkiyete konu olan aslî haklardan (marka, ihtira beratı, sınaî model ve resimler) ayrı bir hak olduğu gibi kullanma hakkından da ayrıdır. Sözkonusu edilen üç aslî hak tescil ile doğar ve korunur. Kullanma hakkının doğumu için de üç şart bulunduğunu yukarıda görmüştük. O şartlara göre, kullanma hakkının doğumunda da ikinci bir tescile ihtiyaç bulunmaktadır (kullanma hakkının tescili). Bu iki halde de ortada maddî bir hak bulunmaktadır. Halbuki ustalık hakkı tescille doğmaz, doğamaz. Çünkü ortada tescil edilebilecek, ele avuca gelebilecek bir maddî belirti, maddî hak yoktur. Ustalık hakkı, fikir ve sanat eseri gibi yayınlanmakla da doğmaz, çünkü ortada yayınlanmış bir fikir ve sanat eseri mevcut değildir. Burada sözkonusu edilen ustalık, sınaî mamulde teknik bir bilgi unsuru olarak yer almıştır. Bu unsur faydalanma ile ilgilidir, kullanma ile ilgilidir. Bir mamulü kullanır, işleyişinden memnun kalırız ya da kalma-

---

(1) İhtira beratları ile ilgili geniş bilgi için bak : Sınaî ve Fikrî Haklar, Ord. Prof. E. Hirş, Ankara 1953. Tatbikî İhtira Beratı Hukuku, Muzaffer Uyguner, Ankara 1958.

(2) Sınaî Hakların Muhasebeleştirilmesi, Muzaffer Uyguner, Türkiye İktisat Gazetesi, Sayı : 334.

yız; yenecek bir şeyi yeriz, tadı hoşumuza gider ya da gitmez; faydalanırız ya da faydalanamayız. Kullanıp faydalandığımız şeyi yapmağa kalksak yapamayız. Onun yapılışında bir ustalık, bir teknik bilgi, bir hüner vardır; onu bilemediğimiz için başarı kazanamayız.

Ustalık hakkı, işi bilen birinin yanında çalışmak, ona çıraklık etmek suretiyle elde olunabilir. Eskiden, memleketimizde böyleydi bu. Lonca usulünün bir sonucac da diyebileceğimiz bu öğrenim usulü yıllarca sürmüştür. Bilindiği gibi, bir ustanın yanına çırak olarak girilir, kalfalığa yükselinir, sonra da usta olunurdu. Bütün bu gelişme, oluşma için sert kurallar ve bu kurallar sonunda elde olunan hakkın verilmesi için törenler vardı. **Peştamal kuşanmak** ustalığın elde edilmesi demekti. Vaktiyle bu dar çerçevede, küçük sanatlar alanında görülen bu ustalık bugün de büyük sanayide görülmektedir. Bugün bir mamul yapan işletme, yapılış usulünü, hünerini bilmedikçe ihtira beratlarından da gereği gibi faydalanamaz, imalâtında tam bir başarıya ulaşamaz. Bu yüzden, bir sır olarak saklanan ustalık hakkı, ücret karşılığında satılmakta, ustalık bu ücret karşılığında öğretilmektedir. Bunun için de son yıllarda ustalık (know-how) anlaşmaları artmaktadır. Bugün uluslararası bir düzece yükselen bu anlaşmalar sanayicilerimizle yabancı sanayiciler arasında da yapılmakta, ücretlerin transferi bir konu olarak ortaya çıkmaktadır.

Ustalık hakkı anlaşmalarının özel bir şekli yoktur, kullanma hakkı için yapılan anlaşmalarda olduğu gibi noter huzurunda yapılması gerekir, ayrıca tescil edilmesi şart değildir. Çünkü, yukarda da denildiği gibi, ortada tescili gerektiren maddi bir hak yoktur. Memleket içindeki iki işletme ya da kişi arasında yapılan anlaşmalarda olmayan tescil şartı, yabancılarla yapılan anlaşmalarda Maliye Bakanlığının kabul şartına bağlıdır. Bu bağlılık Türk Parasının Kıymetini Koruma mevzuatının bir gereği ve sonucu olup ücretlerin transferi için esaslı bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır. Bunun yerine getirilmesi için Maliye Bakanlığına başvurulması gerekmektedir.

Ustalık hakkı ücretinin ödenmesi konusunda da fabrika satış fiyatları baz kabul edilmektedir. Fakat bu ödemenin çeşitli şekilleri olabilir. Bazıları ayrıca parça başına belirli bir ücret de istemekte bazıları imalât belirli bir miktara eriştikten sonra ücret istemekte, bazıları da yalnızca yüzde ile ifade edilen bir ücreti kabul eylemektedir. Yapılan anlaşmaların süreleri de değişiktir. Anlaşmalarda bilginin nasıl verileceği, nasıl saklanacağı, gerektiğinde nasıl ortadan kaldırılacağı hususlarına da yer verilmektedir. Bazı anlaşmalarda, ustalık hakkı sahibinin markasının da kullanılacağı hükmü yer almakta ve bunun karşılığında da ücret ödenmektedir. Ancak bu hal markanın kullanma hakkı sahibinin markasının da kullanılacağı hükmü yer almakta ve bunun karşılığında da ücret ödenmektedir. Ancak bu hal markanın kullanma hakkı olarak mütalâa edilmelidir.

Yabancı Sermaye ile ilgili bir iki söz :

6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu'nda yer alan bazı hükümlere göre sınai haklar sermaye olarak kabul edilmektedir. Kanaatımızca, bu Kanun hükümleri bugüne kadar biraz hatalı uygulanmıştır. Çünkü sermaye olarak uygulanabilecek haklar asıl sınai haklar olup bunlar da marka, ihtira beratı ve sınai modellerle resimlerdir. Memleketimizde ilk ikisi himaye gördüğü halde mevzuatımızın yokluğu yüzunden üçüncüsü himaye görmemektedir. Bu yüzden sermaye olarak markalarla ihtira beratları kabul edilebilir.

Bunların sermaye olarak kabulleri, Türkiyede tescil şartına bağlıdır. Çünkü, tescil edilmezse himaye sözkonusu olamaz, böyle olunca da ortada hak yok demektir. Sermaye olarak konulan ve tescil edilen marka ve ihtira beratları için ayrıca bir ücret ödenmesi mümkün değildir, çünkü o haklar sermayenin kirası olan kârdan hisselerini almış olmaktadır. Bu durumda olan marka ve ihtira beratları için ayrıca kullanma hakkı tescili ve bunun karşılığında bir ücret ödenmesi de sözkonusu olamaz. Çünkü, sermaye olarak konulan bu hakların sahibi ayrıca kendi kendine kullanma hakkı verebilecek bir ayrı kişiliğe sahip değildir. İhtira beratları için, yukarıda uzun uzun anlatmağa çalıştığımız, ustalık hakkı sözkonusu olabilir. Bu da yabancı sermayenin yerli sermaye ile ortaklaşa kurdukları bir teşebbüs halinde mümkündür. Yabancı sermaye kendi başına yatırım yaptığı hallerde ustalık hakkı ücreti ödenmesi gereken şart mevcut değildir. Yerli ve yabancı sermayenin birlikte kurdukları teşebbüse vücut veren anlaşmada, sermaye olarak konulan ihtiralar ile ilgili teknik bilgilerin verileceğine dair kayıt bulunduğu halde de ustalık hakkı ve ücreti sözkonusu olamaz, çünkü teknik bilgi sermayenin ayrılmaz cüzü olarak mütalâa edilmiş ve sermaye olarak konulmuş demektir. Bu konuda şimdiye kadar yapılan yanlış uygulamayı değiştirmek, kanunun hükmü gereğince, mümkün değil ise de bundan sonra uygulamaya buna göre yön verilebilir.

Sermaye olarak konulan sınai hakların da maddi mallar gibi amortismana tabi tutulması gerekir. (2).

Sonuç :

Açıklamağa çalıştığımız gibi, ihtira beratı, kullanma hakkı, ustalık hakkı ayrı ayrı haklardır. Yabancı dillerdeki karşılıklarını kullanırken de dikkatli olmak gerekir. Aksi halde bir hakkın kaybolması mümkündür. Hiç olmazsa işlemlerin uzaması sonucu bazı zararlar doğabilir.

DOĞAN GÜRBÜZTÜRK OLAYI

Ayhan AÇIKALIN
Mülkiyeliler Birliği Genel Başkanı

İdare mesleği Doğan Gürbüztürk'ün şahsında bir şehit vermiş bulunuyor.

Mesleğinin bir mahrumiyet ve tatsız olaylar mesleği olduğunu bildiği, yıllar boyu gurbet ellerinde ideali uğruna tek başına mücadele etmesi gerekeceğini tahmin ettiği halde yine bu mesleği seçmişti. Fakat asıl önemli olanı, Fakülteden çıkalı sekiz yıl geçmesine rağmen memlekete hizmet aşkından, enerji ve idealizminden birşey kaybetmemesiydi. Maiyet Memurluğu esnasındaki Kaymakam Vekili Gürbüztürk neyse, yıllar sonra Viranşehir Kaymakamı Gürbüztürk de oydu. Orhan Veli'nin şiirindeki nutuk söyleyen değil; kahrolan, ölen kimseydi!.

★ ★

Doğan Gürbüztürk bir sacayağı bunalımının kurbanı olmuştur. Ölümündeki çok taraflı olaylar ve durumunun tam manasiyle aydınlanması zarureti, bizi, Mülkiyeliler Birliği olarak meslekdaşımızın yanında vaziyet almaya zorlamıştır.

Bu maksatla, olayların basit görünüşü yanında esas nedenlerini de bulup çıkarmak maksadiyle bir İdareci - Avukat arkadaşımızı (Mustafa İlhan'ı) Tarsus, Viranşehir ve Urfa'da konuyu tahkikle görevlendirdik. Merhumun eşi, bazı aile efradı, Viranşehirdeki resmî ve özel çevresi ile Urfadaki ilgililerle yapılan temas ve dosyalar üzerindeki tetkikat sona ermiş, netice bir rapora bağlanmış bulunuyor.

Birlik Yönetim Kurulu vardığı neticeyi ve ilerisi için olsun başka arkadaşlar bakımından tedbir tavsiyelerini, raporun bir sureti ile beraber, İçişleri Bakanlığına resmen intikal ettirmiş bulunmaktadır.

★ ★

Teferruata girmeden, merhum Kaymakamı intihara kadar götüren olaylar üzerinde de meslekdaşları aydınlatmayı zarurî görüyorum. Olayı başlıca (3) nedene bağlayabiliriz:

I — Mahallî bunalım. II — Ailevî geçimsizlik. III — İdare kademelerinin ilgisizliği.

Merhumun aile düzeninin pek parlak olmadığı ve bunun çok eski yıllara dayandığı bir gerçektir. Fakat, ele avuca sığmayan bir idealistin sadece aile geçimsizliğinden intihar etmiyeceği de en az bunun kadar bir gerçektir.

İşte burada, olaylara esas ağırlığını veren mahallî problemlerle yüz yüze geliyoruz. Merhum, Devletin yüz yıllardır bazan yapamadığı, bazan istemediği, bazan da gücünün yetmediği şeyleri Viranşehir olarak haletmek istemiştir... Hazine toprağının kiralık etiketiyle yağmasının önlenmesi, rüşvetin sona erdirilmesi ve buna tevessül edenlerin cezalandırılması gibi...

Halbuki, hukukun delil istemedeki katı görüşü, idarenin sızıltı istememesi, üst mercilerin kendinden korktuğu için pasifliği ve mahallî karşı kuvvetler (parti - ağalar - dejenere bazı memurlar) gibi unsurları düşünmeden veya bunların bir kısmının desteğini sağlamadan ciddî bir teşebbüsün başarı şansının hemen hiç bulunmadığını bilmek gerekirdi. Bunları bilmemezlikten gelmek veya her ne pahasına olursa olsun ideali uğruna mücadele, olayların inkişafında kendisini tam bir bunalıma sürüklemiştir.

Bu noktada idarî üst makamların, idealist gencin yanında olması ve onun gücünü aşan mahallî problemlerin zorladığı ruhunun ailevî sıkıntılarla iyice bunalıma dönmemesi için kendisini desteklemesi, hattâ rencide etmeden ona bir çıkış noktası bulmaya çalışması gerekirdi.

Bu görevi, ne klâsik düzeniyle - ancak günlük olayların arkasından koşan - Bakanlık yapmış; ne de ahbabı ağanın evinden öteye, Viranşehire kadar uzanamayan Valî ifa edebilmiştir.

Tabiî, bu kadar yalnız, bu kadar manevî destekten mahrum bir kırık ruhun Viranşehir gibi bir girdabın ağırlığına daha fazla tahammülü güç olurdu. Nitekim, olayların içine bir anda düşen Gürbüztürk de, bunların ağırlığına daha fazla dayanamıyarak, dünyayı terketmeyi en uygun yol telâkki etmiştir.

Evet, Doğan Gürbüztürk bir idare ve ideal şehididir. Müsebbipleri de; Güneydoğu Anadolunun problemlerine eğilmemiş ve eğilmemekte olan ilgililerle, ona destek olmasını bilmemiş ailesi ve üst kademe meslekdaşlarıdır.

Sanayi ve İdare Sanatı

Necati KAYA
Akdeniz Mensucat Fab. İşletme Şefi

İşyerinde iyi bir havanın hüküm sürmesinde idari problemin önemi büyüktür. Emir verme durumunda olan herkesin emir verme prensiplerini ve bu husustaki pratik kaideleri bilmesi gerekir.

Genel ve Sınaî İdare (*) isimli ünlü eserinde Henri FAYOL insanları idare etme sanatı üzerine de eğiliyor. Kitabının bir çok yerinde bu hususta kaideler ileri sürüyor. Bu kaidelerin bazıları ilmi bir karekter gösteriyor, bazıları ise içgüdüye hitap ediyor. Bu kaidelerin münakaşasını mütehassıslara bırakarak biz sadece FAYOL'un kaidelerini birleştirmeğe çalışacağız. Bu yazımızın amacı bahis konusu kaideleri mantıki bir sıraya koymaktan ibaret olacaktır.

İnsanları idare etmek için ne yapmak gerekir? Biz bu suale şu şekilde cevap vermek istiyoruz: onları tanımak, yetiştirmek, yerlerini tayin etmek, emirler vermek ve onları kontrol etmek gerekir. Bu düşüncenin ışığı altında FAYOL'un kaidelerini beş kısımda toplayacağız.

1 — İnsanların tanınması hakkında kaideler.

2 — İnsanların yetiştirilmesi hakkında kaideler.

3 — İnsanların yerlerinin tayini hakkında kaideler.

4 — Emir verme sanatı hakkında kaideler.

5 — İnsanların kontrolu hakkında kaideler.

1 — İnsanların tanınması hakkında kaideler :

a) İnsanların eşit ve adil muamele görmek arzusunda olduklarını idareci olarak daima gözönünde tutmak gerekir.

b) İdarecilikte kesin ve mutlak kaideler yoktur; herşey ölçü meselesidir. Aynı şartlarda bile aynı prensip iki defa aynı şekilde tatbik edilmez. Değişen hususları, değişen durumları, değişen insanları ve daha bir çok hususu gözönünde tutmak gerekir.

c) İşçilere karşı tutumunuz nazik ve samimi olmalıdır. Onların karekterlerini gidişatlarını, kabiliyetlerini, işlerini ve şahsi çıkarlarını tetkik etmeğe büyük önem verilmelidir.

d) Seçme güçlüğü kademe ile birlikte artar. Bir işçinin kıymetini anlamak için birkaç gün, bazan birkaç saat kafidir. Bir ustabaşının kıymetini anlayabilmek için haftalara aylara ihtiyaç vardır. Büyük bir işyerinin şefi hakkında kanaat sahibi olmak için bazan senelerin geçmesi gerekir.

2 — İnsanların yetiştirilmesi hakkında kaideler :

a) Kabiliyetleri keşfetmek, gayretleri teşvik etmek, alışmayı çıraklığı kolaylaştırmak, başarıları ve üstün mesaileri mükafaatlandırmak gerekir.

b) Öğretim faaliyeti artık sadece matematik bilgilerin, klâsik edebiyatın tekelinde olmayıp hayatın karşımıza çıkardığı sosyal meseleler öğretimde önem kazanmıştır. Hertürlü zihni çalışma hangi neviden olursa olsun bütün meseleler eğitimde kullanılabilir.

c) Az veya çok herkesin idari mefhumlara ihtiyacı vardır. Bu mefhumların halk kitleleri arasında yayılması için gayret gösterilmelidir.

d) Genel menfaat için faydalı hareketler teşvik edilip zararlı hareketlere mani olunmalıdır.

e) Otorite ve disiplin hudutları içinde inisiyatifin gelişmesini temin edebilmek kabiliyet ve incelik isteyen bir iştir. Şef bu hususta emrindeklieri tatmin edebilmek için nefsinden bazı fedakarlıklar yapmasını bilmelidir.

f) İyi bir şef mesuliyet yüklenme cesaretine sahip olup bunu etrafına yayabilen kimsedir.

g) Personeli uyanık bulundurup işleri kolaylaştırmanın en iyi carelerinden birisi servis şeflerinin yapacağı toplantılardır.

3 — İnsanların yerlerinin tayini hakkında kaideler :

a) Herkes için bir yer ve herkes kendi yerinde olmalı, görevli yerine yer görevliye uygun gelmelidir.

b) İşlerin iyi yürümesi için disiplin mutlaka gereklidir, disiplinsiz hiç bir iş gelişemez.

c) Personeldeki istikrarsızlık işlerin kötü gitmesinin sebebi, aynı zamanda da neticesidir.

d) Şef, kumandada ikilik doğmasına sebep olabilecek ayrılık tohumlarının ayıklanmasını, kötü tesbit edilmiş iş bölümlerinin düzeltilmesini temin edecektir.

4 — Emir verme sanatı hakkında kaideler:

a) Bir görevli herhangi bir iş için sadece bir şeften emir almalıdır.

b) Aynı gayeyi güden bir hareket topluluğu için tek bir proğram ve tek bir şef olmalıdır.

c) Aşırı gitmeden, emir veren kendine güvenmelidir. Tam olarak ikna olmadığımız hususlarda başkalarını kolayca ikna edemeyiz.

d) İdareci iyi örnek olmalıdır. Şef işine zamanında gelirse kimse geç kalmağa cesaret edemez. Faal cesaretli olursa emrindekiler de onu taklit ederler.

(*) Henri Fayol - Administration industrielle et générale Dunod 1956 - Paris.

Olaylar

Birliğimiz Genel Kurulu, 30.4.1967 tarihinde, Yönetim Kurulunun daveti üzerine Olağanüstü toplanarak, mesleki ve sosyal faaliyetleri çok artmış olan Birliğimiz Ana Tüzüğünde bazı değişiklikler yapmıştır.

Bu cümleden olarak, Birliğe ait gayrimenkuller üzerinde tasarrufta bulunulabilmesi bazı şartlara bağlanmış; Birlik faaliyetleri hakkında görüşlerini bildirmek ve icap ederse Genel Kurulu toplantıya çağırmak yetkileriyle, kurucular, en az bir yıl başkanlık edenler ve genel kurulun seçeceği beş kişiden müteşekkil bir Yüksek Danışma Kurulu teşkil olunmuştur.

Kurul üyesi sayın ağabeylerimizin, geniş tecrübeleriyle, bir nevi tesis olma yolundaki Birlik çalışmalarında, yeni ufuklar için camiaya çok faydalı olacaklarına inanıyoruz.

★★

1911 mezunu ağabeylerimizden eski Ankara Valisi ve Milletvekili Sayın Atıf Tüzün'ün geçirdiği rahatsızlık sebebiyle, Yönetim Kurulu Başkan ve Üyeleriyle sair arkadaşlardan müteşekkil bir grup kendisini ziyaret ederek geçmiş olsun demiş; bu vesileyle eski günler anılarak, kuşaklar arasındaki tatlı rabıta tekrar tazelendirilmiştir.

★★

Mülkiye Marşının güftesini yazmış olan 1921 mezunu Sayın Ağabeyimiz Cemal Yeşil Birliğimizi ziyaret ederek bizlerle bir gece geçirmiş ve tatlı hatıralarıyla hepimize teshir etmiştir.

Aralık sayımızda bu hususta geniş bilgi vereceğiz.

★★

Son Hükûmet değişikliğinde Millî Eğitim Bakanı olan Sayın İlhami Ertem ve Köy İşleri Bakanı olan Sayın Turgut Tokeri tebrik eder, başarılar dileriz.

★★

İçişleri Bakanlığı Müsteşarı Sayın Fethi Tansuk ile İmar ve İskân Bakanlığı Teftiş Kurulu Başkanı Sayın S. Sıtkı Arkan Danıştay Üyeliklerine seçilmiş, Eskişehir Valisi Sayın Osman Meriç de İçişleri Bakanlığı Müsteşarlığına atanmıştır.

Son çıkan vali kararnamesiyle muhtelif valilerin görevleri arasında değişiklik yapılmış; Orhan Erbuğ Müsteşar Yardımcılığına, Şerif Tüten Tetkik Kurulu Başkanlığına ve ayrıca, Haydar Özkın, Bedrettin Oğuz, Ziya Durakoğlu, Bedri Eser, Kemal Şenol, Hüseyin Öğütçen, Zekeriya Çelikbilekli muhtelif valiliklere atanmışlardır.

Kendilerini tebrik eder, başarılar dileriz.

★★

Siyasal Bilgiler Fakültesi Doçentlerinden İsmail Türk, Maliye Profesörlüğüne tayin edilmiştir. Genç ilim adamımıza başarılar dileriz.

★★

Mülkiyeliler Birliği Dergisi, gerekli şartları haiz olduğu ve kanunî müddetini doldurduğu için, Basın İlân Kurumu'nun listesine alınmıştır.

★★

Birliğimiz tarafından tertip edilen ve Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrasının eşliğinde 25.4.1967 tarihinde Organist Chr. Lenz ve 28.4.967 tarihinde Bas Ayhan Baran tarafından verilen rasitaller başarılı geçmiş ve Ankara sanat çevrelerinde ilgi ile izlenmiştir.

★★

İrfan Yuvamız Mülkiyenin ananevi İnek Bayramı bir hafta müddetle Okulda kutlanmış, çeşitli törenler tertip edilmiş ve İnek, festival kıyafetindeki öğrencilerin refakatında Ankara sokaklarında kendini göstermiştir.

★★

Bir yıla yakındır ilgili arkadaşların da iştirakiyle yapılan çalışmalar sonunda hazırlanmış olan İdarî Teminat Kanunu Teklifi, çeşitli ilim ve meslek kuruluşlarının da mütaleası alındıktan sonra son şeklini alarak İdarî Daimî Komitemizden geçmiş ve evvelce teşekkül tarzı bildirilmiş olan 25 Kişilik (İdarî Danışma Kuruluna) sevkedilmiştir.

Birlik Yönetim Kurulunca mezkûr Tasarıyı tetkik maksadiyle toplantıya çağırılmış olan İdarî Danışma Kurulunca bazı değişiklikler yapılan Tasarı bu devre T. B. M. M. ne sevkedilecektir.

---

e) Sözünü iyice tartmalı, asla yersiz serzenişlerde bulunmamalıdır.

f) İdarede birliği temin ve gayretleri birleştirme amacıyla, yardımcılarının iştirakiyle, toplantılar yapmalıdır.

g) İşler mümkün olduğu kadar sözlü talimatlarla yürütülmelidir. Çabukluk açıklık ve armoni bakımından sözlü talimatlar üstündür.

5 — İnsanların kontrolü hakkında kaideler :

a) İlerlemeye faydası olur düşüncesiyle yapılan tenkitler iyidir. Bunun haricinde yapılacak hertürlü tenkit kötüniyet ve hafiflik eseridir.

b) Kontrolün tesirli olması için zamanında yapılması ve neticesiz kalmaması gerekir.

c) Kontrolda bilgi ve tarafsızlık esastır.

d) Kontrolü gerektiren durumlar görevliler tarafından yapılamıyacak kadar karışık veya yaygın olursa, müfettiş dediğimiz özel görevlilere başvurulmalıdır.

e) İdareci otoritesini muhafaza edebilmek ve işin iyi yürümesini sağlamak için vazifesini herhangi bir sebeple yapamayan görevlileri değiştirmeli veya değiştirilmelerini talebetmelidir.

Türkiye'de Demir Çelik Sanayii ve Ereğli Demir - Çelik İşletmeleri

HALİM AKOL
Genel İşletme Md. V.
Ereğli Demir ve Çelik
Fabrikaları T.A.Ş.

Ağır sanayi denince ilk akla gelen Demir Çelik Sanayiidir. Demir Çelik uzun yıllardan beri milletlerin kudretini ve sanayii potansiyelini gösteren bir barometre olarak kabul edilmiştir. Birçok milletler Demir Çelik kapasitelerini devamlı arttırmak çabası içinde birbiriyle rekabet halindedir.

Dünyada 1965 yılında 465 milyon ton çelik istihsal edilmiştir. Bunun 127 milyon tonu Avrupa (OECD) memleketleri, 119 milyon tonu Amerika, 91 milyon tonu Rusya, 28 milyon tonu Doğu Blokuna mensup Avrupa memleketleri ve 60 milyon tonu Asya memleketleri tarafından istihsal edilmiştir. Dünyanın 1966 yılı çelik istihsali ise yarım milyar tonu bulmuştur. Ağır sanayi; diğer deyimle Demir Çelik Sanayii büyük yatırım isteyen bir kuruluştur. 1965 yılında Avrupa (OECD) memleketleri 1313, Kanada 141, Amerika (USA) 1818, ve Japonya 510 olmak üzere cem'an 3.782 milyon dolar Demir Çelik Sanayiine yatırım yapılmıştır.

TÜRKİYE'DE DEMİR ÇELİK SANAYİİNİN BUGÜNKÜ DURUMU

1. KIRIKKALE ÇELİK FABRİKASI :

Cumhuriyet devrinde, Türkiye'de, diğer devrimlere ve gelişmelere parelel olarak, Demir - Çelik Sanayii de ele alınmış ve 1932 yılında ilk defa Kırıkkale Çelik Fabrikası işletmeye açılmıştır. Bidayette, iki adet 20 şer ton kapasiteli Siemens - Martin ocağı ile bir adet 2 ton kapasiteli elektrik ocağı daha ilâve edilmiştir. Bu fabrikada her türlü takım çelikleri, makine yapı çelikleri ve az miktarda inşaat çelikleri istihsal edilmektedir. Hergün yeni teknoloji ve metodla istihsali artmaktadır.

2. KARABÜK DEMİR VE ÇELİK İŞLETMELERİ :

Demir cevheri ve maden kömüründen başlayarak, hadde mamûllerinin istihsaline kadar bilumum izabe ve işleme tesislerini içerisine alan (entegre demir - çelik) sanayiinin ilk temeli 3 Nisan 1937 tarihinde Karabük'de Sümerbank tarafından atılmıştır. Karabük İşletmesi bilâhare, 21 Haziran 1955 tarihinde, 6559 sayılı kanunla müstakil bir Umum Müdürlük haline getirilmiştir. (T. Demir ve Çelik İşletmeleri) adını taşıyan bu Umum Müdürlüğe «Divriği Demir Madenleri Müessesesi» de bağlanmış bulunmaktadır.

1952 yılına kadar yedekte tutulan ikinci yüksek fırın da mezkûr yılda ateşlenmiş ve ham demir kapasitesi arttırılmıştır. İşletmelere 1952 de bir kok fabrikası, 1953 de modern bir sinter tesisatı ve 1954 de ise modern bir pik savurma boru fabrikası ilâve edilmiştir.

Karabük Demir ve Çelik İşletmelerinin 1957 yılında başlamış olan tevsiat programı ile tesislerin kapasitesi, genel olarak üç misline yükseltilmiştir. 1962 sonlarında 3 ncü kok fabrikası ve 3 ncü yüksek fırın işletmeye alınmıştır. Kontinü hadde tesisleri de kurulduktan sonra, yan i tahminen 1964 ten itibaren Karabük Demir ve Çelik Entegre tesislerinin yıllık toplam kapasiteleri 1.000.000 tona erişmiştir.

3. METAŞ :

Karabük, Kırıkkale ve Ereğli İşletmeleri dışında, en mühim çelik tesisleri İzmir'deki «Metallurji Fabrikası T.A.Ş. (Metaş)» tesisleridir. Bu fabrikada hurda ve pikten 3 elektrik ocağında küçük boy çelik külçeler elde edildikten sonra ince hadde mamûlleri istihsal edilmektedir.

EREĞLİ DEMİR VE ÇELİK FABRİKALARI T. A. Ş. AMACI, KURULUŞU, İSTİHSAL ÜNİTELERİ VE KAPASİTESİ

1. AMAÇ :

Belli başlı bir tip, vasıf ve eb'atta demir ve çelik yassı hadde mamûlleri, halitalı veya saf demir, çelik ve pik dökümleri, döküm ve pres mamûlleri, kok ve müştakları ikmâl ve istihsâli için lüzumlu veya buna müteferrik bilûmum tesisat ve teçhizatı inşa etmek ve işletmek amacı ile kurulmuş olan Ereğli Demir ve

Çelik Fabrikaları T. A. Ş.'nin sermayesi 600.000.000 TL. dır. Tesisler Karadeniz Ereğli-si'ndedir ve maden cevheri ve maden kömüründen başlıyarak istihsâl yapan Entegre bir Demir - Çelik İşletmesidir.

2. KURULUŞ :

Ereğli Demir ve Çelik Fabrikaları T. A. Ş. 28.2.1960 tarih ve 7462 sayılı kanunla kurulmuş bir Anonim Şirkettir. Şirketin bir hususiyeti de kurucu hissedarları meyanında yabancı müesseselerin bulunduğu özel bir teşebbüs oluşudur.

3. İSTİHSÂL ÜNİTELERİİ :.

GENEL :

Maden kömüründen metalurjik kok kömürü kok fabrikasından elde edilir. Yüksek Fırında metalurjik kok, demir cevheri ve kireç taşı kullanarak elde edilen mayi maden (ham demir) çelikhaneye sevk edilir ve ocaklarda ısıtılarak terkibinde bulunan demirden gayri elemanlarında yüzde miktarları muayyen bir seviye düşürülerek çelik imâl edilir. Buradan ingotlar halinde haddehaneye sevkedilen çelik, haddehanede muhtelif merdaneler arasında muamele görerek, hadde mamûlleri haline getirilir.

KOK FABRİKALARI :

Kok fabrikalarının esas ham maddesi olan taş kömürü Zonguldak ve Kandilli bölgelerinden temin edilmektedir. Bu bölgelerde istihsâl edilen, lavarlarda yıkanarak ve elenerek temizlenen ve sınırlandırılan kömürlerden 0 - 10'nun 'eb'adındaki parçalar Zonguldak'dan vapur ve Kandilli'den trenle Ereğli'ye sevkedilir ve burada 75/25 nisbetinde karıştırıldıktan sonra öğütme tesislerinde % 90'ı 3 mm. den küçük olmak üzere inceltilir. İnceltilen ve takriben % 10 nu ihtiva eden kömür nakil şeritleri ile .000 tonluk hizmet silosuna sevkedilir ve bu silonun altındaki kapaklardan şarj arabasına alınarak kok kamaralarına doldurulur.

Kok fabrikası, herbiri 18,5 ton istiabında 37 kamaralı iki bataryadan müteşekkildir. Bu bataryalar Koppers'in patenti, alttan ateşlenen alçak basınç - Becker kombine fırını tipindedir ve kok gazı veya yüksek fırın gazı ile ısıtılır. Silika tuğlalardan inşa edilen bu kamaraları iki yandan, yakma kameralarındaki beklerle yanan gazın verdiği hararetle 1250 - 1300 dereceye kadar ısıtılarak kamaraya doldurulan kömür her iki taraftan koklaştırılmaktadır. Bu müddet takriben 17 saattir. Bu kamaralarda günde 2100 ton, yılda 640.000 ton taş kömürü koklaştırılır.

YÜKSEK FIRIN :

Yüksek Fırın, çelik imalinde lüzumlu mayi ham demirin istihsalini sağlar. Hazne çapı 8,5 m. dir. Yüksek Fırında imâl edilen mayi maddenin bir kısmı pik haline getirilir piyasaya arzedilir. Yüksek Fırının diğer mahsulleri, yüksek fırın gazı ve cüruftur. Gaz, yüksek fırına üflenen havayı ısıtmaya yarayan sobalarda, kok fırınlarında, kuvvet santralında ve haddehane fırınlarında yakıt olarak kullanılır. Cüruf ise, yol ve yapı malzemesi olarak, veya hususi bir işleme tabi tutularak cüruf çimentosu elde etmek için, veya muhtelif inşaat ve tecrit malzemelerinin imalinde kullanılabilir, fakat henüz bunun için tesis yoktur. Ham demir ve cüruf, yüksek fırından sıvı halinde alınır.

ÇELİKHANE :

Çelikhane mayi maden içerisinde bulunan karbonu ve dolayısiyle impüritileri yüzde miktarı belli, sınırlar içerisine düşürerek, mekanik özellikleri ham demirden farklı olan çeliğin elde edilmesini sağlayan bir tesistir.

Ereğli tesislerinde çelik istihsali, en modern metodlardan biri olan LD metoduyla Bazik Oksijen Fırınlarında (BOF) yapılır. Bu metodla çabuk, ucuz ve uygun kalitede çelik elde edilir.

Çelikhanede, içerisi bazik refrakter malzemesi ile kaplanmış, 2 adet, 80 tonluk konverter vardır.

Çelik elde edilmeye uygun tertipteki mayi maden, yüksek fırından çelikhaneye hususi şekilde torpido arabaları içersinde nakledilir.

Bazik Oksijen usulünde hurda ile birlikte konvertere şarj edilen mayi maden üzerine, oksijen büyük bir hızla üflenir. Erimiş ham demirde mevcut bulunan demirden başka elemanlar, oksijenin tesiri ile oksitlere çevrilir ve konvertere ilâve edilen yanmış kirecin yardımı ile cüruf teşkil ederek demirden ayrılır. Bu ameliye neticesinde meydana gelen çelik sıvı halde kalıplara dökülür ve haddehaneye yollanır.

Bu usul ile ham demirin çeliğe tahvili 1 saat içerisinde yapılabilmektedir.

Çelikhanede kullanılan oksijen, çelikhane civarında kurulan bir oksijen fabrikasından sağlanmaktadır.

HADDEHANELER :

Haddehaneler, çelikhaneden gelen çelik külçelerinin (İngotların) hususi kulanma maksatları için haddelenmek suretiyle şekillendirildiği kısımdır.

a. Kombine ikili ve dörtlü hadde - ikili 46x114 pus ; dörtlü : 38 ve 53x114 pus. Külçe çelikten (ingot), slab, blum ve levha işler.

b. Dörtlü Reversibl sıcak şerit haddesi 26 ve 49x66 pus. kombine haddeden gelen sıcak yarı mamûlden kangal veya levha halinde sıcak haddelenmiş saç, boru bantı v.s. işler.

c. Dörtlü soğuk haddeleme tandem grubu, dört tezgâhlı - 21 ve 53x66 pus. sıcak haddehanede dekapaje tabi tutulmuş kangal halindeki saçtan soğuk haddelenmek suretiyle ince sac işler.

d. Elektrolitik kalay kaplama hattı - 38 pusluk. Soğuk çekildikten sonda tavlanmış ve temper haddesinden geçirilmiş saçtan elektrolitik kaplamış saç levha işler.

Haddehane tesisleri başlıca iki ana bina içerisinde toplanmıştır :

Bunların birincisi, ayırma, tav çukurları, kombine hadde ve sıcak şerit haddesini, slab hazırlama ve merdane hazırlama tesislerinin bulunduğu ve içindeki şekillendirme ameliyelerinin kızıl derece sıcaklıkta yapıldığı sıcak haddehane binasıdır.

İkincisi, dekapaj, sıcak ve soğuk makaslar, temizleme saç tavlama fırınları, soğuk haddeler ve temper haddesi tesislerini içine alan soğuk haddehane binasıdır.

4. İSTİHSÂL KAPASİTESİ :

Ereğli Demir ve eÇlik Fabrikaları T. A. Ş. nin muhtelif ünitelerinin yıllık istihsal kapasiteleri ve kullanıldığı yerler aşağıda belirtilmiştir.

TABLO : 1

Ünite	Yıllık İstihsal/Ton	Kullanıldığı Yer
Kok Fabrikası	435.500 m. Ton.	Kok, tozu tamamı Yüksek Fırında kullanılmaktadır.
Yüksek Fırın (1 adet büyük fırın)	440.000 m. »	Ham demir - tamamı çelikhanede kullanılmaktadır.
Çelikhane (2 adet 80 tonluk Bezik Oksijen Konvertörü)	470.000 m. »	Külçe çelik - tamamı işlenmek üzere haddehaneye verilmektedir.
Haddehane	380.000	Yassıhadde mamûlleri ve yarı mamûler, piyasaya arzedilmektedir.

Mamûl cinsi	Yıllık İstihsal/Tin
Levha (4.8 - 38 mm. Kalın.)	55.00
Sıcak haddelenmiş sac - kangal (1.60 - 6.4 mm. Kalın.)	18.000
Boru bandı - kangal (Sıcak haddelenmiş)	50.000
Dekape sac :	18.000
Soğuk haddelenmiş saç	77.000
Kalaylı teneke levha	50.000
Blûm (yarı mamûl)	110.000

Bütün Mülkiyelilerin Dikkatine

Meslekdaşlarımız tarafından büyük rağbet gören ve ümidimizin fevkinde üye kaydeden «MÜLKİYELİLER BİRLİĞİ SOSYAL GRUP SİGORTASI» na ait izahat broşürleri ile giriş beyannameleri, üyelerimizden sık sık vaki olan istek üzerine yeniden tabettirilmiş ve meslekdaşlarımızın adreslerine postalanmıştır.

Gerek şahsınızın, gerekse aile ve çocuklarınızın geleceği ve sosyal güvenliği bakımından :

1 — Bu broşürü mutlaka inceleyiniz.

2 — Beğeniyorsanız içindeki giriş beyannamesini doldurup Birliğimize yollayınız.

3 — Mümkünse, çevrenizdeki henüz haberi olmıyan diğer meslekdaşlarımıza da duyurunuz ve Türkiye'de mevcut resmî ve özel bilûmum sosyal güvenlik kuruluşlarının en geniş teminatlısı, ucuzu ve en avantajlısı olarak ün yapmış bulunan bu meslekî kurumdan bütün Mülkiyelilerin faydalanmalarına yardımcı olunuz.

MÜLKİYELİLER BİRLİĞİ

İHTİRA BERATI

A. Naci EKŞİOĞLU
Danıştay Kanun Sözcüsü ve
Anayasa Mahkemesi Raportörü

İlmin yaptığı sayısız denemelere rağmen, İhtira Beratı Hukukunun anladığı mânada, neyin «ihtira» olarak vasıflandırılması gerekeceği hakkında herkes tarafından kabul edilmiş ve işe yarar bir tarif bulmağa muvaffak olunamamıştır. (1).

İhtira Beratı Kanunumuzun birinci ve ikinci maddelerine göre :

«Hiref ve Sanayie dair her nevi ihtiraat ve keşfiyat ve ıslâhattan istifade hakkı mucid ve kâşif ve muslihlere aittir ve bu hakkı istifade mevaddı âtiyede tâyin olunan müddetlerle meşrut olmak üzere tarafı Devletten berat itâsiyle tasdik olunur.»

«Sanayice yeniden bir netice ve eser vücuda getirmek ve bunların husulü için vesaiti cedide ihdas ve mâlum olan vesaiti bir sureti cedidede istimal eylemek muhteriattan addolunur.»

Paris Andlaşmasının birinci maddesine göre «ihtira beratı» terimini içine alan «sınai mülkiyet» tâbiri en geniş anlamı içinde nazarı itibare alınır ve asıl sanayi ve ticarete münhasır olmayıp zirai sanatlar ve istihraci sanatlar sahasında da tatbik olunur.

Kanunumuzun bu tarifine göre bahsi geçen netice, eser veya usul hakkında ihtira beratı verebilmek için şu dört şartın gerçekleşmesi gereklidir :

1 — İhtira (Buluş),

2 — Bu ihtiranın yeni olması,

3 — Buluşun iktisaden istifade edilmesinin mümkün bulunması,

4 — Belli olan araçların yeni bir şekil veya tarzda kullanılmasına ait olması.

Kanunumuzun yan yana sıraladığı bu kavramların açıklanması şöylece yapılabilir :

1 — Netice (Sonuç) : Sonuç deyimi iki anlama gelmektedir. Birinci verim, mahsul kelimesinin müteradifidir. İkinci anlamı ise, bir problemin çözümlenmesidir.

2 — Yenilik : Teknik bir meselenin hal sureti için değil, ancak yeni bir şekil için berat verilir. Tekniğin bu günkü durumuna göre, her mütehassıs tarafından güçlük çekilmeksizin çözümlenmesi mümkün olan problem yenilik vasfını taşımaz. İhtira beratına konu olamaz. (İhtira Beratı Kanunu Md. 37).

3 — Teknik mesele : Teknik bir problemin hal sureti, ihtira beratı verilmesini gerektirir. Bunun korunmasına ehliyet ve liyakat kazandırır. Bu husus kanunumuzun (2-3 ve 36 ncı) maddelerinden anlaşılır.

4 — Önceki yayınlanma : Kanunumuzun 37 nci maddesi yayın hususunda, yabancı kaynaklardaki mutad hadleri aşan geniş bir çerçeve çizmektedir. Yeniliğin incelenmesi için göz önünde tutulacak tarih, müracaatına vuku bulduğu gündür. Elverir ki buluş mütehassıs kimseler tarafından, zorluk çekilmeksizin anlaşılacak şekilde dilekçede açıkça belirtilmiş olsun.

5 — Önceki faydalanma : Önceki yayınlama gibi, önceki yararlanma da, buluş hakkında berat verilmesine engel teşkil eder. Burada yalnız bulunan şeyin imâli ve kullanılması değil satışı ve piyasaya çıkarılması da önceki faydalanmadan sayılır.

6 — Tatbik kabiliyeti : Teknik bir meselenin hal sureti, ancak uygulanabildiği yani istenildiği kadar tekrar edilebildiği takdirde, hakkında ihtira beratı istenebilir. Buluş her uzman tarafından fiilen uygulanabilmelidir. Tatbik kabiliyeti olmayan, tamamen nazari sahada kalan fikir, prensip ve keşifler hakkında ihtira beratı verilmez. Bu konu da çok önemlidir. Çünkü, nerede ise, telsiz - telgrafı için HERTZ yerine, MARCONİ'ye ihtira beratı veriliyordu. Buluşun uygulama kabiliyetine dair esaslı inceleme yapıldıktan sonra, yanlışlığın önüne geçilmiş. Telsiz - Telgraf için hakiki buluş sahibi HERTZ'e ihtira beratı verilmiştir.

Her çeşit buluş, keşif, insanlığın evrimle elde ettiği fikri servetin bir parçasıdır. Uygulama alanına konulmamış bir buluşun sosyal hayat için önemi yoktur. Kültürün gelişmesi bakımından her buluştan, mümkün olduğu kadar, faydalanmak gereklidir. Kamu yararınadır.

Buluşu yapan, icatettiği madde, usul veya sonucu; istihsal, imâl ve ticaret alanına korsa yani uygularsa; diğer kişiler, kamuya açıklanan bu fikri mahsulü benimseyerek değiştirme, benzetme suretiyle yararlanarak kötüye kullanabilirler. Keşif ve icadı yapan kişinin, bunu vücuda getirmek için sarfettiği gerekli, emek, zaman ve parayı harcamadan bulduğu sonuçtan yararlanırlar. Asıl buluşu yapan başarısından ve bunun veriminden mahrum olmak tehlikesiyle karşılaşır. Bu halde, icadda bulunan kimsenin maddi ve manevi teşvik sebebi ortadan kalkar, kazancı kaybolur. Bu husus ise kamu yararına aykırıdır. Bundan dolayı Devlet, İhtira Beratı Kanunu çerçevesi içinde, buluş ve icadlarını açık bir şekilde kamuya arzederek, cemiyetin fikir ve kültür servetini zenginleştiren kişilere, buluşa konu olan usul, sonuç ve maddeleri belli bir sure içinde, münhasıran, imâl ve istihsal suretiyle uygulamak ve ticaret alanına çıkarmak hakkını verir.

Buluşa berat vermekle, devlet berat sahibine buluştan münhasıran faydalanma imtiyazını bağışlar (İhtira Beratı Kanunu Md. 1).

Bu imtiyazdan bir men hakkı doğar. Bu men hakkına aykırı hareket eden kimse «taklit suçundan dolayı ceza» görür.

(1)- *Ord. Prof. E. Hirş, Fikri ve Sınai Haklar - Sayfa : 77.*